

Міністерство освіти і науки України
Інститут української мови НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

Кафедра сучасної української мови

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ:
СУЧАСНИЙ СТАН
І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 75-річчю від дня
народження професора Ніни Гуйванюк

14–15 листопада 2024 р.

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК 811.161.2'367(082)

А 437

А 437 **Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження:** матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 75-річчю від дня народження професора Ніни Гуйванюк / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. 216 с., іл. 22 с.

ISBN 978-966-423-901-8

Actual problems of syntax: current status and prospects of research: materials of the International scientific conference dedicated to the 75th anniversary of the birth of Professor Nina Huyvanyuk / resp. ed. S. T. Shabat-Savka. Chernivtsi : Yuri Fedkovych Chernivtsi National University, 2024. 216 p., im. 22 p.

Редакційна колегія:

Світлана Шабат-Савка, доктор філологічних наук, професор;
Іванна Струк, кандидат філологічних наук, доцент;
Наталія Шатілова, кандидат філологічних наук, доцент;
Галина Теслицька, кандидат філологічних наук, асистент;
Оксана Максим'юк, кандидат філологічних наук, доцент.

Тези доповідей надруковано в авторській редакції

У збірнику представлено матеріали Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження», що відбулася 14–15 листопада 2024 р. на філологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича з нагоди 75-річчя від дня народження професора Ніни Гуйванюк.

Для науковців, учителів, студентів – усіх, кого цікавлять актуальні питання синтаксичної теорії, аспекти функціонування різнорівневих мовних одиниць у дискурсивно-жанрових формах української мови, проблеми лінгвостилістики та лінгвоперсонології.

The materials of the International Scientific Conference «Actual Syntax Problems: Current Status and Prospects of Research» that was held on November 14–15, 2024 at the Faculty of Philology of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych on the occasion of the 75th anniversary of Professor Nina Huyvanyuk are presented in this collection.

For scientists, teachers, students – all who are interested in current issues of syntactic theory, aspects of the functioning of multilevel language units in discursive-genre forms of the Ukrainian language, problems of linguistic stylistics and linguistic personology.

ISBN 978-966-423-901-8

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

ПРОГРАМА

Міжнародної наукової конференції
«**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ**»,
присвяченої 75-річчю від дня народження
професора Ніни ГУЙВАНЮК

Співголови оргкомітету

БЛОСКУРСЬКИЙ Руслан – доктор економічних наук, професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ГРИЦЕНКО Павло, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України.

РЕДЬКВА Ярослав – кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ШАБАТ-САВКА Світлана – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Члени оргкомітету

АНТОФІЙЧУК Алла – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ГУЦУЛЯК Тетяна – доктор філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КУЛЬБАБСЬКА Олена – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

МАКСИМ'ЮК Оксана – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

РУСНАК Наталія – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

СТРУК Іванна – кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ТЕСЛІЦЬКА Галина – кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ТКАЧ Людмила – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ТОМУСЯК Людмила – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ШАТІЛОВА Наталія – кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КОНСТАНТИНЮК Юлія – старший лаборант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Регламент наукових читань

Доповідь на пленарному засіданні	– до 15 хв.
Наукові повідомлення на засіданні секції	– до 10 хв.
Виступ у дискусії	– до 5 хв.

Робота наукової конференції

14 листопада 2024 р.

09⁴⁵ – 10⁰⁰	Реєстрація учасників конференції (Червона зала Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, онлайн-платформа Google Meet).
10⁰⁰ – 13⁰⁰	Пленарне засідання.
14⁰⁰ – 17⁰⁰	Круглий стіл « <i>Горизонталі й вертикалі професора Ніни Гуйванюк</i> » (Блакитна зала Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, онлайн-платформа Google Meet).

15 листопада 2024 р.

10⁰⁰ – 13⁰⁰	Секційні засідання.
14⁰⁰ – 15⁰⁰	Підведення підсумків конференції (звіти керівників секцій).
16⁰⁰ – 17⁰⁰	Пам'ять людська не знає забуття: на місці вічного спочинку професора Ніни Гуйванюк (Центральний цвинтар, м. Чернівці).

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

14 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet

<https://meet.google.com/iyo-pdx-f-tyr>

Червона зала ЧНУ

Вітальне слово: **Руслан БЛОСКУРСЬКИЙ** – ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор економічних наук, професор.

Павло ГРИЦЕНКО – директор Інституту української мови Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор.

Ярослав РЕДЬКВА – декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидат філологічних наук, доцент.

Світлана ШАБАТ-САВКА – завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор філологічних наук, професор.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВІД ЛОКУСУ ДО КОНТИНУУМУ.

Павло ГРИЦЕНКО, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України.

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СПОЛУЧНИКОВІЙ ЕКСПЛІКАЦІЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ У СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ.

Катерина ГОРОДЕНСЬКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України.

СИНТАКСИС І СЕМАНТИКА НЕОФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ПЕРІОДУ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Микола СТЕПАНЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України.

ІННА ВАСИЛІВНА ГУЙВАНЮК ЯК ДОСЛІДНИК ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ.

Анатолій МОЙСІЄНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та прикладної лінгвістики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ОСОБЛИВОСТІ Й ТЕНДЕНЦІЇ.

Наталя КОНДРАТЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

ПРОФЕСОР Н. В. ГУЙВАНЮК ЯК ДОСЛІДНИЦЯ БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРОК.

Василь ГРЕЩУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; **Валентина ГРЕЩУК**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ОБРАЗНІСТЬ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ.

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНТРАРНИХ ІНДИКАТОРІВ ГРАДАЦІЇ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ.

Людмила МАРЧУК, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ.

Людмила КОВАЛЬ, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури Донецького національного університету імені В. Стуса.

ДВОСКЛАДНІ ТА ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ.

Володимир БАРЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ І УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ.

Людмила ТКАЧ, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ДЕКОДУВАННЯ МОДАЛЬНОСТІ: ОПОЗИЦІЯ Я- ТА ВІН-РЕЧЕНЬ У МОДАЛЬНІЙ ГРІ.

Ніна ГОРГОЛЮК, кандидат філологічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Інституту української мови НАН України.

ОСНОВНІ ВИЯВИ УКРАЇНСЬКОЦЕНТРИЧНОСТІ «СЛОВНИКА ДІЄСЛІВНОГО КЕРУВАННЯ».

Лариса КОЛБАБА, кандидат філологічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України; **Валентина ФУРСА**, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ПАРАМЕТР ЛЮДСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ІНТЕНЦІЙНІСТЬ І СИНТАКСУВАННЯ.

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КРУГЛИЙ СТІЛ «ГОРИЗОНТАЛІ Й ВЕРТИКАЛІ ПРОФЕСОРА НІНИ ГУЙВАНЮК»

14 листопада 2024 р.

Початок о 14.00

Блакитна зала ЧНУ

Платформа Google Meet: meet.google.com/qsp-cnps-mgy

«СВОЮ ЯСКРАВИСТЬ ЗОРІ НЕ МІНЯЮТЬ»: БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ НАУКОВОГО ФЕНОМЕНА НІНИ ГУЙВАНЮК.

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

МИСТЕЦТВО БУТИ ЖІНКОЮ: ПРО НАШУ МАМУ.

Оксана ГНАТЧУК, кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Інеса ЧАКАЛ**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри класичної та румунської філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ПРОФЕСОР НІНА ГУВАНЮК ЯК ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Борис БУНЧУК, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ПРОФЕСОР НІНА ГУЙВАНЮК – МІЙ НАСТАВНИК.

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

МОЇ ПОДОРОЖІ З НІНОЮ ВАСИЛІВНОЮ ГУЙВАНЮК.

Людмила ТКАЧ, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ВЕЛИКИМ ДАНО ТВОРИТИ ДОБРО (СПОГАДИ ПРО НІНУ ГУЙВАНЮК).

Марія ЛИЧУК, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України.

ПРОФЕСОР НІНА ГУЙВАНЮК І БУКОВИНСЬКА «ПРОСВІТА».

Тамара МІНЧЕНКО, заслужений працівник освіти України, громадсько-культурна діячка Буковини, член Чернівецького обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка.

ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ ПОРТРЕТ НІНИ ГУЙВАНЮК.

Олена КУЛЬБАБСЬКА, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

«СЛОВА, ЩО З НИХ СКЛАДАЄТЬСЯ ЛЮДИНА»: ДО ПОРТРЕТУ НІНИ ГУЙВАНЮК ЯК НАТХНЕННОЇ І ЗВОРУШЛИВОЇ СПІВРОЗМОВНИЦІ.

Тетяна ГУЦУЛЯК, доктор філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД У СИНТАКСИЧНИХ СТУДІЯХ НІНИ ГУЙВАНЮК.

Алла АНТОФІЙЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КОРЕФЕРЕНТНІСТЬ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НІНИ ГУЙВАНЮК.

Оксана МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ ВІРШОТВОРЧОСТІ НІНИ ЦАРУК.

Лариса МАРКУЛЯК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ОМОВЛЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НІНИ ЦАРУК.

Іванна СТРУК, кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

СИНТАКСИС МОВИ ПИСЬМЕННИКА В НАУКОВИХ СТУДІЯХ НІНИ ГУЙВАНЮК.

Наталія ШАТЛОВА, кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ЗАСІДАННЯ СЕКЦІЙ

Секція 1

ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ: ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЇ

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/tfq-sbef-ngy

Керівники секції: **Марія ЛИЧУК**,
доктор філологічних наук, професор;
Олексій ВОРОБЕЦЬ,
кандидат філологічних наук, доцент.

Секретар: **Юлія КОНСТАНТИНЮК**,
старший лаборант кафедри сучасної
української мови.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Конструкційна граматики як нове бачення у дослідженні фразеологізованих речень.*

Марія ЛИЧУК, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України.

2. *Проблемні питання синтаксичної норми в працях Ніни Гуйванюк.*

Світлана ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України.

3. *Лексико-семантичне вираження головного члена односкладних речень апеляції у переносних значеннях.*

Надія ВІТРУК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Мегапоширювачі та поширювачі в системі синтаксичних одиниць.*

Олексій ВОРОБЕЦЬ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

5. *Синтаксичні особливості складених мікротопоназв Південної Київщини.*

Арсен ГОНСЬКИЙ, аспірант кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

6. *Формування соціокультурної компетентності учнів під час вивчення синтаксису.*

Іванна СТРУК, кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Інеса Щерба**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Формально-семантичні співвідношення простих ускладнених конструкцій зі складними реченнями.*

Галина ТЕСЛІЦЬКА, кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Наталія Мельник**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Синтаксична структура й семантика підписів до картин української художниці Соні Гукайло.*

Олена КОНЄВА, старший викладач кафедри української мови Українського державного університету імені Михайла Дра-

гоманова; **Катерина КОНЄЄВА**, студентка III курсу педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Секція 2

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНИЙ КОНТЕКСТ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/tfq-sbef-ngy

Керівники секції: **Алла ГАЛАС**,
кандидат філологічних наук, доцент;
Оксана МАКСИМ'ЮК,
кандидат філологічних наук, доцент.
Секретар: **Олеся НЕЗВИСЬКА**, магістрантка.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Період у стилістичній системі української мови.*

Алла ГАЛАС, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету.

2. *Валентна рамка двовалентних дієслівних предикатів мисленнєвої діяльності.*

Людмила ГМИРЯ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

3. *Синсемантичні лексеми як засоби передачі кореферентності в українському синтаксисі.*

Оксана МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Сполуки означеної та неозначеної кількості у функції детермінантів з просторовим значенням.*

Наталія ПОПОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. Локативні синтаксеми як гасла граматичного словника.

Ніна СТЕПАНЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України.

6. Умови відокремлення дуплексивів.

Людмила ТОМУСЯК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. Лінгвосинергійна природа цитат у мовостилі Ніни Гуйванюк.

Олена КУЛЬБАБСЬКА, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Руслана ЯКИМІВСЬКА**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. Лексико-граматичні та функційні особливості морфологічно різнотипних однорідних компонентів у художніх текстах.

Світлана АЛЕКСЕЄВА, старший викладач кафедри української мови Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Секція 3

КОМУНІКАТИВНИЙ СИНТАКСИС, ЛІНГВОПРАГМАТИКА ТА ДИСКУРСОЛОГІЯ

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet

meet.google.com/tfq-sbef-ngy

Керівники секції:

Світлана ШАБАТ-САВКА,

доктор філологічних наук, професор;

Іванна СТРУК,

кандидат філологічних наук, доцент.

Секретар:

Андрій КАПАЦИ, магістрант.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Фатична метакомунікація в контексті соціального аспекту висловлень із ілокутивною силою відмови.*

Наталія МАКСИМ'ЮК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу й міжнародної логістики Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ.

2. *Роль звертання в етикетних висловленнях (комунікативно-функціональний аспект).*

Оксана МЕЛЬНИЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету.

3. *Функції та засоби іронії в інтернет-комунікації.*

Юлія ПАЦАРАНЮК, кандидат філологічних наук, доцент, редактор відділу випуску редакції газети «Молодий буковинець».

4. *Комунікативно-діяльнісний підхід у роботі над синтаксисом простого речення в шкільному курсі української мови.*

Олена ПОПОВА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

5. *Мовленнєвий жанр залицяння в українському народнописному дискурсі.*

Іванна СТРУК, кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

6. *Фразеологізми як маркери розмовного синтаксису української мови.*

Галина ТЕСЛІЦЬКА, кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Українська мовна свідомість і процес спілкування.*

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Андрій КАПАЦИ**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Комунікативно-прагматичні передумови гібридного словотворення в сучасному українському інформаційному просторі.*

Олеся ГРИНЕНКО, аспірант кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

Секція 4

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС І ПИСЬМЕННИЦЬКИЙ МОВОСТИЛЬ

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/dnp-tesz-ecy

Керівники секції: **Борис КОВАЛЕНКО**,
доктор філологічних наук, доцент;
Алла АНТОФІЙЧУК,
кандидат філологічних наук, доцент.
Секретар: **Христина КУШНІРУК**, магістрантка.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Експресивний потенціал заперечних речень у творчості українських письменників-постмодерністів.*

Мирослава БАГАН, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

2. *Особливості синтаксису творів Тараса Шевченка переяславського періоду.*

Марина НАВАЛЬНА, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка Національного історико-географічного заповідника «Переяслав».

3. *Дієслівні фраземи в мові творів А. Свидницького.*

Борис КОВАЛЕНКО, доктор філологічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; **Наталія КОВАЛЕНКО**, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

4. *Конструкції прохання в епістолярії Ольги Кобилянської.*

Алла АНТОФІЙЧУК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Роль парцельованих присудків у романі Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону».*

Олена ДУДЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

6. *Віршування Теодота Галіпа (метрика та ритміка).*

Оксана ЛЮБИМОВА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Зі спостережень над версифікаційною технікою Ніни Царук.*

Валентин МАЛЬЦЕВ, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Мовотворчість неокласиків: лінгвоестетизація словапоняття «Пісня».*

Альона ПАЛАШ, доктор філософії, молодший науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України.

9. *Оксюморон у мовистилі Ольги Кобилянської.*

Юлія РУСНАК, кандидат філологічних наук, доцент, викладач фахового коледжу Буковинського державного медичного університету.

10. *Синтаксис давального відмінка в романі Лонга «Дафніс і Хлоя».*

Інеса ЧАКАЛ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

11. *Оцінні модуси світосприйняття в контексті різнорівневих засобів мовної вербалізації.*

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Олександра ГРИВАС**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

12. *Лінгводидактичний потенціал художніх текстів Сидора Воробкевича.*

Наталія ШАТІЛОВА, кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Христина КУШ-НІРУК**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Секція 5

СОЦІОЛІНГВІСТИКА ТА СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet

meet.google.com/dnp-tesz-ecy

Керівники секції: **Наталія ВЕНЖИНОВИЧ**,
доктор філологічних наук, професор;
Наталія РУСНАК,
доктор філологічних наук, професор.
Секретар: **Валентина РАДИК**, магістрантка.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Діалектна фраземіка української мови в контексті лінгвостилістики.*

Наталія ВЕНЖИНОВИЧ, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Ужгородського національного університету.

2. *Специфіка використання діалектизмів у художньому дискурсі: погляди мовознавців.*

Марія ДРУЖИНЕЦЬ, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та мовної підготовки українців Одеського національного університету імені Іллі Мечникова;

Ольга СІКОРСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету.

3. *Офіційне й неофіційне середньовічне назовництво на етнозмішаних територіях як свідчення закономірних етапів розвитку системи вокалізму.*

Ярослав РЕДЬКВА, кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Синтаксис говірки с. Матусів Звенигородського р-ну.*

Валентина ЗАСКАЛЕТА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

5. *Мовні засоби експлікації педагогічного спілкування в українських фраземах.*

Галина МІНЧАК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

6. *Варіативність умовних сполучників підрядності як діалектна риса в мовленнєвій системі українських говірок Північної Буковини.*

Лілія ГАЖУК-КОТИК, кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Назви ковальства в говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області.*

Наталія РУСНАК, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Валентина РАДИК**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Семантико-граматичний спектр категорії модальності в сленговому спілкуванні сучасної української молоді.*

Олександр ЧЕРКАС, аспірант кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

Секція 6

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet

meet.google.com/dnp-tesz-ecy

Керівники секції: **Василь БЯЛИК**,
доктор філологічних наук, професор;
Сергій ЛУЧКАНИН,
доктор філологічних наук, професор.
Секретар: **Богдана ФРАНЧУК**, магістрантка.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Вплив синтаксичної структури на зміст і стилістику перекладу художнього твору.*

Василь БЯЛИК, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

2. *Оригінальні граматичні ідеї проф. І. Кучеренка та їхній перегук в історії лінгвістики.*

Сергій ЛУЧКАНИН, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

3. *Проблеми метричної основи раннього румунського верлібру.*

Крістінія ПАЛАДЯН, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри класичної та румунської філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

4. *Vechi și nou în sintaxa limbii române: probleme ale terminologiei raporturilor sintactice.*

Феліція ВРИНЧАНУ, доктор філософії, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

5. *Англійськомовні епонімічні терміни сфери альпінізму та способи їх перекладу українською мовою.*

Микола ПРОХОРОВ, кандидат політичних наук, асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

6. *Синонімія та варіантність синтаксичних конструкцій в українських перекладах драми Ф. Шиллера «Вільгельм Телль».*

Людмила ТКАЧ, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Ангеліна ЛОГОШ**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

7. *Різномірні засоби вираження комунікативних інтенцій спонукання: українсько-англійський переклад.*

Світлана ШАБАТ-САВКА, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Богдана ФРАНЧУК**, магістрант кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

8. *Особливості китайсько-українського перекладу поезії (на матеріалі твору «Пісня про Мулань»).*

Валерія КОРНУТА, асистент кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського ун-ту імені Василя Стефаника.

Секція 7

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАПРОСТОРУ ТА ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ

15 листопада 2024 р.

Початок о 10.00

Платформа Google Meet
meet.google.com/dnp-tesz-ecy

Керівники секції:

Світлана БОГДАН,
кандидат філологічних наук, професор;
Тетяна ГУЦУЛЯК,
доктор філологічних наук, доцент.

Секретар:

Ангеліна ЛОГОШ, магістрантка.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

1. *Елементи розмовного синтаксису в мові засобів масової комунікації.*

Тетяна ЛЕВЧЕНКО, доктор філологічних наук, професор кафедри української лінгвістики та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

2. *Контекстно-зумовлені образні мотиваційні відношення й омонімія словотворчих афіксів.*

Тетяна ГУЦУЛЯК, доктор філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

3. *Займенники як стильові маркери рекламних текстів.*
Людмила ТКАЧ, доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; **Анна ЗАКУТНЯ**, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної та загальноекономічної підготовки Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту.

4. *Стилізація розмовності в сучасній літературній мові.*

Марія ЦУРКАН, доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор кафедри психології та філософії Буковинського державного медичного університету, професор кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою комунального закладу «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»; **Галина НАВЧУК**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету.

5. *Як зукраїнізувати неукраїнський синтаксис офіційно-ділового мовлення.*

Михайло ГІНЗБУРГ, доктор технічних наук, професор, академік УНГА, начальник відділу Інституту транспорту газу.

6. *Функціонування неофразем в українському масмедійному просторі.*

Людмила ПАШИНСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

7 Коментарі до пісень Назарія Яремчука на YouTube: функційно-стильові параметри.

Світлана БОГДАН, кандидат філологічних наук, професор кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки; **Олена ШВАЧКО**, магістрант кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.

8. Мовні кліше в медійному дискурсі.

Руслана ДЗІСЬ, кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

9. Особливості маніпуляції в рекламних текстах.

Анастасія МОКІЙ, аспірант кафедри загального та германського мовознавства Прикарпатського університету імені Василя Стефаника.

ГОРИЗОНТАЛІ Й ВЕРТИКАЛІ ПРОФЕСОРА НІНИ ГУЙВАНЮК: БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ, ЕЛІТАРНІСТЬ І ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ

Пам'ять – одна з фундаментальних категорій людського життя, що пов'язана зі збереженням та передаванням культурного досвіду народу, ушануванням відомих елітарних особистостей, життя і творчість яких має непересічне значення для історичного буття України. Історія зберігає імена людей, які залишили добру пам'ять по собі, які посіяли благодатне зерно, яке, попри час і різні випробування, проростає, колоситься, дає рясні врожаї.

У величній когорті таких імен вирізняється постать **НІНИ ВАСИЛІВНИ ГУЙВАНЮК** (1949–2013) – відомої української вченої, високоавторитетної мовознавиці, поетеси, доктора філологічних наук, професора, багаторічного завідувача кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Вона – авторка понад 300 наукових праць із синтаксису та діалектології української мови, з лінгводидактики та лінгвостилістики, двох одноосібних монографій «Формально-семантичні співвідношення в синтаксисі» (1999), «Слово – речення – текст» (2009); колективних монографій, 22 підручників з української мови та літератури для загальноосвітніх і вищих навчальних закладів, 36 навчальних і навчально-методичних посібників для студентів-філологів, співавторка фундаментальної колективної праці «Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання» (1994).

Ніна Гуйванюк (дівоче прізвище Царук) народилася 18 листопада 1949 р. на Поділлі, у с. Волиця Славутського району Хмельницької області в сім'ї Царука Василя та Ольги (Опанасюк). Саме мама, залюблена в українське слово та пісню Ольга Юхимівна Царук, вплинула на життєвий вибір своєї доньки Ніни. Вже наприкінці життєвого шляху Ніна Василівна видала збірку народних пісень (колискових, колядок, щедрівок, веснянок, історичних, ліричних, родинних, обрядових та ін.), прислів'їв та приказок, яку так і назвала «*З голосу мами: Фольклорний світ села Волиці*» (2013). Книгу вибраних наукових праць «*Слово – Речення –*

Текст» (2009) Ніна Василівна так само присвятила мамі – Ользі Юхимівні.

У сім'ї Царуків було четверо дітей: сестри Ніна і Валентина та двоє братів – Микола й Олександр. Усі діти отримали вищу освіту. Молодший брат Ніни Василівни – Олександр Васильович Царук, який, на жаль, помер у віці 36 років, обрав стежу своєї сестри – став відомим мовознавцем. Йому належить оригінальна ідея про походження української мови.

Після закінчення Славутської середньої школи №1 зі срібною медаллю Ніна Царук працювала на лісохімзаводі, згодом у редакції районної газети «Трудівник Полісся». У вересні 1967 р. стала студенткою філологічного факультету Чернівецького університету. Навчалася на відмінно, писала вірші, які друкувалися в обласній пресі та університетській газеті, брала участь у роботі студентського драматичного гуртка, у літературних вечорах, виступала на засіданнях літстудії імені Степана Будного, а вже в зрілому віці видала поетичну збірку *«Душі моєї білий птах»* (2012). Навчаючись в університеті, вона створила прекрасну сім'ю зі студентом історичного факультету Степаном Кириловичем Гуйванюком. Подружжя Гуйванюків виховало двох доньок – Оксану та Інесу, які продовжили справу матері – захистили наукові праці, стали відомими науковцями, викладають у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Ніна Гуйванюк закінчила університет у 1972 р., отримавши диплом з відзнакою. У вересні того самого року вступила в заочну аспірантуру кафедри української мови Чернівецького університету. Науковим керівником Ніни Гуйванюк став завідувач кафедри української мови, вимогливий, добре знаний у науковому світі професор Іларіон Іларіонович Слинько.

З червня 1973 р. працювала лаборантом, згодом – старшим лаборантом, а з травня 1977 р. – викладачем кафедри української мови. У лютому 1978 р. захистила кандидатську дисертацію *«Засоби вираження присвійності в українській мові»*, у якій на багатому ілюстративному матеріалі представила історичний розвиток категорії присвійності, зіставила реалізацію посесивної семантики в слов'янських мовах та в аспекті художньої літератури XIX – XX ст.

У 1982 р. стала доцентом. З того часу Ніна Василівна починає активну педагогічну діяльність. У співавторстві з близькою подругою, доцентом Марією Кобилянською публікує три наукові посібники для студентів вищих навчальних закладів: «Сучасна українська мова: Синтаксис. Збірник вправ» (К.: Вища школа, 1981); «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Лабораторний практикум» (К.: Вища школа, 1989); «Сучасна українська мова: Синтаксис. Збірник вправ» (К.: Вища школа, 1992).

З 1989 р. до 1991 р. Ніна Василівна навчалася в докторантурі відділу граматики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні. Науковим консультантом докторської дисертації був академік В. М. Русанівський. У лютому 1994 р. вона успішно захистила докторську дисертацію на тему «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць». У 1999 р. під такою ж назвою вийшла монографія. Ніна Василівна ввела до наукового обігу термін «корелюваність», поглибила теорію синонімії на рівні одиниць синтаксису, стала фундатором синтаксичної номінації та деривації.

З 1 лютого 1994 р. і до кінця свого життя Ніна Гуйванюк була завідувачем кафедри сучасної української мови. З 2013 р. кафедрою керувала професор Олена Кульбабська. З 2020 р. кафедру сучасної української мови очолює професор Світлана Шабат-Савка. Обидві – учениці професора Ніни Гуйванюк, доктори філологічних наук.

1994 рік став визначальним у науковому житті Ніни Василівни. У Києві у видавництві «Вища школа» надруковано фундаментальну колективну працю, написану у співавторстві з професором Іларіоном Слинком та доцентом Марією Кобилянською, «Синтаксис сучасної української літературної мови: Проблемні питання». Це ґрунтовна праця, у якій всебічно представлено та проаналізовано синтаксичну будову української мови. Посібник чернівецьких авторів здобув визнання в Україні, підняв науковців Чернівецького університету до європейського рівня, дав поштовх для розробки подальших синтаксичних ідей і не втратив своєї актуальності й досі (працю цитують, на неї покликаються).

З 1995 р. Ніна Гуйванюк – професор кафедри сучасної української мови. Вона, беззаперечний авторитет у царині українського синтаксису, продовжила синтаксичні традиції науковців Чернівецького університету – Івана Чередниченка та Іларіона Слинька, створивши свою наукову школу. Її численні наукові та навчально-методичні праці з актуальних проблем синтаксису вналежнено до кращих надбань філологічної науки. З-поміж них: кандидатська дисертація *«Засоби вираження присвійності в українській мові»* (1982), докторська дисертація (1994) та однойменна монографія *«Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць»* (1999), монографії у співавторстві з учнями *«Способи реалізації іронії у структурі речення»* (2009), *«Нерозкладні компоненти у структурі речення»* (2010), фундаментальні підручники та навчальні посібники з грифом МОНУ для студентів філологічних факультетів ЗВО *«Сучасна українська мова: Синтаксис. Збірник вправ»* (1981; 1992, у співавт.), *«Сучасна українська мова: Синтаксис. Лабораторний практикум»* (1989, у співавт.), *«Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання»* (1994, у співавт.), *«Складні ускладнені речення»* (2003, у співавт.), *«Українська мова: Схеми, таблиці, тести»* (2005, у співавт.), навчально-методичні посібники для студентів-філологів *«Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в реченні»* (1997, у співавт.), *«Питальні речення в сучасній українській мові»* (2000, у співавт.), *«Семантична структура тексту»* (2000, у співавт.), *«Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ»* (2001, у співавт.), *«Синтаксис неповного речення. Еквіваленти речення»* (2007, у співавт.) та ін.

Наукові зацікавлення професора Ніни Гуйванюк знайшли продовження в розробках її учнів – аспірантів та докторантів. Вона як високоавторитетна вчена, професор європейського рівня мала прекрасний дар «бачити наукову проблематику і шляхи її реалізації». З 1996 р. під науковим керівництвом Ніни Василівни захищено 14 кандидатських дисертацій (В. Д. Шинкарук, Л. В. Бережан, Л. С. Рабанюк, О. В. Кульбабська, Л. М. Томусяк, Т. М. Романюк, А. М. Агафонова (Антофійчук), С. Т. Шабат (Шабат-Савка), В. А. Чолкан, О. М. Мельничук, Ю. М. Пацара-

нюк, О. В. Максим'юк, Г. А. Валігура, Ю. М. Руснак), 3 докторські дисертації (Н. О. Руснак, О. В. Кульбабська, С. Т. Шабат-Савка). У наукові кафедральні теми «Мовно-літературний процес на Буковині в загальноукраїнському та європейському контекстах», «Функціонування сучасної української мови на тлі взаємодії локальних чинників та загальноєвропейських тенденцій», керівником яких була Н. В. Гуйванюк, умотивовано «вписувалися» дослідження аспірантів та докторантів. Співпраця з аспірантами продовжувалася і після захистів дисертаційних робіт.

Утім, наукові інтереси Ніни Василівни пов'язані не лише з синтаксисом, а й діалектологією. Завдяки її енергії та науковому ентузіазму у 2005 р. вийшла важлива лексикографічна праця «Словник буковинських говірок» (наук. ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк). Робота над словником тривала більше 50 років. У 2006 р. побачило світ видання «Буковинські говірки: хрестоматія діалектних» (укл. Н. Гуйванюк, Н. Руснак, В. Бузинська), у 2009 р. – колективна монографія Н. В. Гуйванюк, Н. О. Руснак, Ю. М. Руснак «Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті».

Професор Ніна Гуйванюк брала активну участь у роботі міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій. За її сприяння в Чернівецькому національному університеті проведено низку наукових конференцій (спільно з Інститутом української мови НАН України та Інститутом мовознавства імені О.О. Потебні): у жовтні 1997 р. Всеукраїнську наукову конференцію «Актуальні проблеми синтаксису» (відтоді цю конференцію кафедра сучасної української мови проводить регулярно); у жовтні 2000 р. – «Розвиток української філології на Буковині в загальноєвропейських культурно-наукових зв'язках ХІХ – ХХ ст.» та ін. Цьогорічну Міжнародну наукову конференцію «Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження» кафедра сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича проводить з нагоди 75-ліття від дня народження професора Ніни Гуйванюк – відомої української вченої, праці якої яскраво представили розвиток філології на національній основі – з опертям на лінгвоментальність та етнокультуру українського народу.

З 1996 р. до 2004 р. професор Н.В. Гуйванюк була науковим редактором фахового видання «Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія», з 2004 р. – заступником головного редактора; членом редколегії багатьох провідних українських наукових та науково-методичних видань: «Українська мова» (Інститут української мови НАН України, м. Київ), «Українське літературознавство» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах» (Міністерство освіти і науки України), «Українознавство» (Прикарпатський університет, м. Івано-Франківськ), «Українське мовознавство» (Київський університет), «Буковинський журнал» та ін.

У 2009 р. у видавництві Чернівецького університету побачила світ праця «Слово – Речення – Текст», куди увійшли вибрані статті Ніни Гуйванюк, що засвідчили дослідницький обшир та еволюцію філологічних поглядів високоавторитетної української науковиці, її професіоналізм та глибоку ерудицію в аналізі мовних фактів. Авторка впорядкувала статті під рубриками «Краса і сила рідного слова», «Основи синтаксичної номінації», «Проблеми синтаксису: традиції і сучасність», «Проблеми типології синтаксичних одиниць», «Семантика і модальність», «Комунікативний синтаксис», «Експресивний синтаксис», «Пунктуація і смисл», «Про мову письменників», «Проблеми діалектології: лексикологія, лексикографія, синтаксис», що відображають актуальні проблеми синтаксису, стилістики, діалектології у пріоритетних парадигмах мовознавства – структурно-семантичній, когнітивній, комунікативній, культурологічній.

Незаперечний фаховий авторитет Н. В. Гуйванюк здобула й у галузі лінгводидактики як авторка численних шкільних підручників з української мови та літератури для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема – з навчанням мовами національних спільнот: «Українська мова. 8–9 кл. для шкіл з румунською мовою навчання» (1998), «Українська мова. 8–9 кл. для шкіл з угорською мовою навчання» (1999), «Українська мова. 8–9 кл. для шкіл з польською мовою навчання» (2000), «Українська література. 5 кл. для шкіл України з мовами національних меншин» (2005, у співавт.), «Державна підсумкова атестація з української

мови та методики викладання української мови» (2009, у співавт.). Навчальний посібник за її редакцією *«Українська мова. Тестові завдання. 5–11 класи»* (1999, 2006, 2012, у співавт.), що мав кілька перевидань, широко визнаний серед учителів та абітурієнтів як надійний помічник у підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання.

Професор Ніна Гуїванюк була прекрасним лектором. Її відкриті лекції з «Синтаксису української мови» залишили незабутні враження у викладачів та студентів філологічного факультету.

За дорученням Міністерства освіти і науки Ніна Василівна брала участь у роботі експертних комісій з акредитації вищих навчальних закладів; активно підтримувала молоде покоління науковців, опонуючи кандидатські та докторські дисертації; була членом Правописної комісії при Міністерстві освіти і науки України; членом спеціалізованих рад для захисту кандидатських дисертацій (у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка; у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника). За ініціативи Н. В. Гуїванюк у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича в 2004 р. створено спеціалізовану вчену раду К 76.051.07 щодо захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальностей 10.02.01 – українська мова та 10.02.04 – германські мови. Ніна Василівна була головою цієї вченої ради. За період роботи спецради в Чернівецькому університеті захищено 44 дисертації.

Ніна Гуїванюк здійснювала велику культурно-просвітницьку роботу: входила до Національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України, до Громадської ради при Чернівецькій обласній адміністрації, була членом ради обласного осередку «Просвіти», автором і ведучою науково-популярної телевізійної передачі «Рідна мова», часто виступала перед вчителями міста й області, очолювала комісію щорічних конкурсів «Учитель року», Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури, Міжнародного конкурсу української мови імені Петра Яцика, Міжнародного конкурсу з української мови та літератури імені Т.Г. Шевченка.

За вагомий внесок у розвиток вітчизняного мовознавства, підготовку науково-педагогічних кадрів, активну громадсько-культурну діяльність професор Ніна Гуйванюк удостоєна відзнаки «Відмінник освіти України» (1995) та почесного звання «Заслужений працівник освіти України» (2009).

Померла Ніна Василівна Гуйванюк 24 вересня 2013 року в м. Чернівці.

Цього року їй виповнилося б 75!.. Утім, білим птахом вона відлетіла в небо, залишивши сум і глибоку печаль... Вона – людина великої душевної щедрості й мудрості, розкішна й чарівна жінка!

Нас, учнів та послідовників професора Ніни Гуйванюк, завжди вражала її дивовижна працелюбність, глибокий дослідницький талант, потужна харизма й енергія. Вона була невтомною в науковому пізнанні глибин і таємниць рідного слова, щирою у спілкуванні з колегами, вирізнялася з-поміж інших глибиною філологічного мислення, непохитністю принципів, цілеспрямованістю, оптимізмом, толерантністю і людяністю. Професор Ніна Гуйванюк зуміла організувати та згуртувати навколо себе колектив справжніх однодумців. Її, професора Чернівецького університету, знали й поважали в Україні та далеко за її межами.

Ніна Василівна дала нам незабутні уроки мистецтва бути справжньою жінкою – жінкою-науковцем, жінкою-дружиною, жінкою-матір'ю.

Ми пам'ятаємо Вас, дорога Ніно Василівно! Дякуємо за щедрі зерна знань, якими Ви засіяли благословенну філологічну ниву!

Доземно вклоняємося Вам – нашому ВЧИТЕЛЕВІ й прекрасній ЛЮДИНІ!

Маємо за честь бути Вашими учнями –
професор Наталія РУСНАК,
професор Світлана ШАБАТ-САВКА

ПРО ВЧИТЕЛЯ І НАУКОВЦЯ ДОБРИМ СЛОВОМ

З різних джерел про науково-педагогічну спадщину професора Ніни Гуйванюк

/// **Інститут української мови НАН України.** *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. С. 6.

Старше покоління граматистів Інституту української мови НАН України, як ніхто інший, пишається тим, що свого часу волею долі було причетне до народження доктора філологічних наук Ніни Василівни Гуйванюк. Цій незабутній події передувала апробація теми докторської дисертації на засіданні відділу граматики та історії української мови, глибокі роздуми над складними проблемами, цікаві дискусії та пошуки розв'язань непростих питань... Саме вони виявили її непереборну залюбленість у граматичну багатогранність, жагуче бажання досягнути складну систему співвідношень синтаксичних одиниць в українській мові. Згодом вона захоплювала нас своєю невтомною працею зі згуртування молодих дослідників Чернівецького університету спочатку в граматичну кафедру, а згодом – у граматичний центр України.

Ніна Василівна напрочуд швидко виростила цілу когорту молодих граматистів, що вивищувала її як теоретика-граматиста та як вмілого наставника й наукового керівника. Очолована нею кафедра української мови на граматичній карті України посіла помітне місце. Упродовж багатьох років Н. Гуйванюк горіла своїми науковими пошуками, запалювала інших, невтомно пропагувала на міжнародних та українських наукових конференціях, конгресах, симпозіумах. Її знають у лінгвістичному світі як ученого, стійкого у своїх переконаннях, одержимого новими пошуками в різних галузях мовознавства. Творчий неспокій, бажання проникнути в таємниці сучасної лінгвістики, бути на вістрі найактуальніших проблем світової науки – ось кілька характерних штрихів до її наукового портрета.

А ще її вирізняла блискуча ораторська майстерність, вміння зачарувати аудиторію своїм щирим, проникливим словом,

неординарною думкою. Пощастило багатьом поколінням студентів, яких Ніна Василівна навчала української мови, з яких формувала майбутніх дослідників і просто – людей. Вона стала для них зразком європейського професора.

«**Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.**
«*Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук.
«*праць*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 475–
«*477* : Слов'янська філологія. С. 6.

Авторитет Н. В. Гуйванюк в українському мовознавстві незаперечний, про що свідчить інтенсивне покликання на її монографії, статті. Вона голова спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича та член спецради у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, член редколегії провідних фахових українських видань з лінгвоукраїністики. Ніна Гуйванюк виховала плеяду вчених – кандидатів філологічних наук, які є продовжувачами синтаксичних традицій Чернівецького університету. Упродовж багатьох років професор Н. В. Гуйванюк активно співпрацює з Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, беручи активну участь у розширених пленумах Наукової координаційної ради.

«**ГОРОДЕНСЬКА КАТЕРИНА. Кафедра сучасної української мови – потужний граматичний центр.** *Кафедра сучасної української мови крізь призму часу та особистостей* : колективна монографія / за заг. ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С. 148–149.

30 років тому, 1 лютого 1994 року, у Чернівецькому університеті створено кафедру сучасної української мови. Її очолила знаний уже тоді в Україні та за її межами, високоавторитетний науковець, доктор філологічних наук, професор Ніна Гуйванюк. Вона

творчо наснажила молодих викладачів, організувала їхню науково-дослідницьку роботу, упевнено й швидко сформувала з них граматичну школу. Невдовзі кафедра сучасної української мови стала потужним граматичним центром, у науковому доробку якого були відомі, раніше створені синтаксичні праці Івана Чередниченка, Іларіона Слинька, Ніни Гуйванюк, а також цікаві новаторські студії молодшого викладацького складу.

Наукові пошуки кафедри невпинно розширювалися за рахунок досліджень актуальних питань комунікативної лінгвістики, дискурсології, соціолінгвістики, регіональної фразеології та діалектології, лінгводидактики.

Своє 30-річчя кафедра відзначає вагомими науковими та навчально-методичними досягненнями, що засвідчують цілеспрямованість і натхненну працю, високий професіоналізм, відповідальність і наполегливість різних поколінь викладачів. Етапною працею не тільки з української, а й слов'янської філології в Чернівецькому університеті стало фундаментальне дослідження «Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання» (1994) Іларіона Слинька, Ніни Гуйванюк, Марії Кобилянської, у якому професійно узагальнено та оцінено багаторічні пошуки лінгвістів у царині теоретичного синтаксису. Цю працю досі читають, цитують, вона не втратила своєї актуальності та еталонності. У науковому доробкові кафедри також одноосібні та колективні монографії, широкотематичні статті викладачів у фахових виданнях України та зарубіжжя.

Непереврене враження на фахівців і пересічних читачів справив укладений на кафедрі сучасної української мови «Словник буковинських говірок» (за редакцією Ніни Гуйванюк, 2005), у якому зібрано лексичне та фразеологічне багатство чарівної Буковини.

❖❖❖ **СТЕПАНЕНКО МИКОЛА.** *Непроминальний слід буковинців у пізнанні таїни і глибини рідного слова. Кафедра сучасної української мови крізь призму часу та особистостей* : колективна монографія / за заг. ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С. 152–153.

Знаковою подією для нашої науки є з'ява праці «Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання», яку підготував професор Слинько зі своїми молодшими колегами – Марією Кобилянською та Ніною Гуйванюк. Це видання стало (без перебільшення!) настільною книгою для граматистів і зберігатиме такий статус ще довго, оскільки викладені в ньому відомості, з одного боку, випередили час, а з іншого, – системно віддзеркалили через творчо вимодельоване концептуальне тло вже осягнене в царині граматики, грані якого – і фініш, і старт водночас.

Справу відомих і талановитих попередників достойно продовжила та примножила Ніна Гуйванюк, яка майже двадцять років обіймала посаду завідувача катедри. Ніна Василівна – велична постать на українському й слов'янському лінгвістичному видноколі, учений широкого діапазону: граматист, діалектолог, стиліст, лігводидакт, а ще – культуролог, поет Божою милістю. Невимовно сумно, що рано відлетіла «птахом білим в небуття..., у високостя сине, світлу даль» ця оригінальна особистість, справу якої довершують ті, кому вона дала путівку у велику науку: доктори (Наталія Руснак, Олена Кульбабська, Світлана Шабат-Савка, Василь Шинкарук) та кандидати філологічних наук (Лариса Бережан, Любов Рабанюк, Тетяна Романюк, Людмила Томусяк, Алла Антофійчук, Валентина Чолкан, Ганна Валігура, Оксана Мельничук, Оксана Максим'юк, Юлія Пацаранюк, Юлія Руснак). На кожному з них – зрима печать інтелектуального духу наставника, відблиск світлості його думок, які послідовники перетворили на вишукані й довершені сюжети.

/// **ЗАГНІТКО АНАТОЛІЙ.** Славетні сторінки історії.
/// **Кафедра сучасної української мови крізь призму часу**
/// **та особистостей** : колективна монографія / за заг. ред.
/// С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецький національний
/// університет імені Юрія Федьковича, 2024. С. 154–157.
/// ~~~~~

Уперше ґрунтовне знайомство з кафедрою відбулося під час роботи V Міжнародного конгресу україністів, що проходив у сповнених історією стінах Університету. Професор Ніна Гуйванюк, із якою

я вперше познайомився на ювілейній конференції Юрія Федьковича (1984 р.), запросила широке коло лінгвістів на товариську розмову. Діалог був відкритий, торкався багатьох актуальних питань розвитку української лінгвістики (Н. Гуйванюк), пошуків шляхів вирішення численних правописних проблем (В. Німчук), створення концептуально нової граматики (І. Вихованець) та багатьох інших. Короткий екскурс в історію україністики в Чернівецькому університеті (Н. Гуйванюк) надзвичайно гармоніював із загальною атмосферою обміну думками. Напевно, з тих пір нового, зовсім іншого, виміру набуло моє особисте спілкування з тодішнім завідувачем кафедри проф. Ніною Гуйванюк та усім колективом кафедри, яка від самого початку активно підтримала ініціативу проведення міжнародної наукової конференції «Граматичні читання» в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, що сьогодні набула свого регулярного статусу (в історії уже XII).

GREЩУК ВАСИЛЬ, ВІТАЛІЙ КОНОНЕНКО. Українські мовознавці : нотатки. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2020. С. 79–80.

Н. В. Гуйванюк вирізнялася винятковою доброзичливістю, коли йшлося про молодих учених, здобувачів наукових ступенів. Важко навіть перерахувати, у скількох дисертантів Ніна Василівна була опонентом, тут вона була безвідмовною: читала багатосторінкові фоліанти дисертацій, писала відгуки, причому висловлювала навіть критичні зауваження м'яко, з підтримкою наукових пошуків молодих учених. Незмінний член Спеціалізованої ради при Прикарпатському університеті, завжди була активною учасницею самого процесу захисту дисертацій. Бути присутньою на засіданні, виступити в обговоренні, попередньо уважно прочитавши автореферат, а часом і саму дисертацію, було для неї непорушним правилом. Прикметно, що в її виступах на цих засіданнях визначалися перспективні лінії подальшого розвитку теми дослідження. Молоді науковці чекали на її виступи як на вирішальний «вердикт», найглибшу оцінку.

Нас, її друзів і сподвижників, вражала та невгамовна енергія, завзяття, з яким ця жінка бралася за будь-яку справу – чи то

керівництво кафедри, чи навчання аспірантів, чи організація конференції. Дотримання слова, обов'язковість як риса інтелігента найвищого гатунку були органічно притаманні вдачі Ніни Василівни. Бувало, виступає вона опонентом дисертації в Києві, а в Івано-Франківську напередодні засідання Спеціалізованої ради, та ніхто не мав сумніву, що Ніна Василівна обов'язково приїде й до нас і встигне на потяг, щоб не запізнитися на захист у столиці.

Ніна Василівна полюбляла товариські зустрічі, завжди була в оточенні своїх колег і учнів. Усміхнена, мила й привітна, вона, здавалося, не могла мати недоброчливців. Дуже втішалася, коли на свій ювілей одержала почесне звання «Заслужений працівник освіти». Це було справедливе визнання її багаторічної самовідданої праці на ниві виховання філологів-українознавців, які з повагою й любов'ю ставилися до свого мудрого, уважного до них Учителя.

БАБИЧ НАДІЯ. «Ой місяцю, місяченьку, що сторожиш ти?». *Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження* : матеріали Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри сучасної української мови ЧНУ Ніни Василівни Гуйванюк (Чернівці, 14 листопада 2014 р.) : програма, матеріали й тези доповідей / відп. за вип. : О.В. Кульбабська. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 53–54.

Ніна Василівна знала дуже багато пісень, і то таких пісень, які ми ще й не чули. Мала гарний голос, добре відчувала тональність. ... Її обізнаність з народною піснею була така органічна, що в багатьох т. зв. корпоративних ситуаціях саме вона допомагала нам заповнити вакуум, що виникав, коли все «мудре» було вже сказане й обговорене.

У Ніни Василівни було чого вчитися: відданості справі, науковій гідності, відповідальності за підлеглих і тих, кого вона «виводила в люди», баченню перспективи і вмінню знаходити засоби для її наближення, таланту сходитися з людьми «за духом» і за взаємними інтересами і т. ін. Це була справжня Жінка: до са-

мопожертви віддана своїй сім'ї, мудра у її розбудові, вдосконаленні кожного члена родини (завше дбала про батька й маму, сестру й брата, чоловікову родину); мала гарний естетичний смак, вважала, що зовнішній вигляд жінки не може залежати від ситуації – вона завше повинна виглядати гарно.

І ще одну рису характеру професора Гуйванюк я не забуду: вона пам'ятала і шанувала при житті й по смерті своїх учителів, уміла організувати людей на їх пошанування (думаю, що без неї такі форми спогадів, на жаль, не довго будуть використовувати). Не шкодувала для цього ані власних коштів, ані зусиль організувати для цього колектив.

Сотні студентів, десятки аспірантів, захисти, наради, конференції майже в усіх містах України... Дивовижна сила волі, мало контрольоване витрачання фізичних сил, переважання «треба», «мушу» над «можу» вражали всіх, хто її знав. Хтось захоплювався, хтось заздрив, а хтось навіть хотів «випити соки»... А Вона залишалася собою. Такою, якою себе сама сформувала. Звичайно, як дитя своїх плоть від плоті простих хліборобів-батьків.

/// **GERMAN KOSTYANTIN.** **Ім'я з когорти відомих мовознавців України.** *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 475–477 : Слов'янська філологія. С. 3–5.

Ніна Василівна Гуйванюк – відомий український учений. Її перу належить понад 250 праць з українського мовознавства. Переважно, це цікаві, цінні, новаторські дослідження з синтаксису. Разом з цим Н. В. Гуйванюк – один із ініціативних організаторів наукового життя в Чернівецькому національному університеті, що має свою *синтаксичну школу* й багатьох вихованців цієї школи, це педагог з багаторічним стажем і великим досвідом роботи, талановитий вихователь молоді, громадський діяч.

Знаковим етапом в її науковому житті був захист докторської дисертації у лютому 1994 року на тему «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць». Ця докторська дисертація є значним внеском у розробку теоретичних основ синтаксису української мови, у пояснення системної організації

структури синтаксису, що враховується при укладанні підручників із синтаксису сучасної української мови та різних методичних посібників

Ніна Василівна Гуйванюк на високому професійному рівні читає для студентів лекції з таких курсів: «Сучасна українська мова», «Основи мовленнєвої діяльності», «Основи наукових досліджень», «Досягнення та проблеми сучасного мовознавства» для магістрів, спецкурси «Основи синтаксичної номінації», «Грамматичні синоніми та їх вивчення у шкільному курсі мови» та ін.

КУЛЬБАБСЬКА ОЛЕНА. *«Проросте твоя праця із зерна кожного виноградними гронами, стиглим колосом...»* (У вінок шани професора Ніни Гуйванюк). *Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження : матеріали Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри сучасної української мови ЧНУ Ніни Василівни Гуйванюк (Чернівці, 14 листопада 2014 р.) : програма, матеріали й тези доповідей / відп. за вип. : О. В. Кульбабська. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 30–31.*

Господь наділив Ніну Василівну особливим даром *«святитись в Слові, як в сльозі, Щоб в мудрості утвердити основу».*

Багатогранність таланту Н. В. Гуйванюк як Ученого, творчість якого відбиває найсучасніші напрями лінгвістичних досліджень, – у її вмінні аналітично мислити, бачити перспективи розвитку науки; у логічній стрункості та добірному викладі ідей, у пояснювальній силі аналізу, виявленні закономірностей, що зумовлюють структуру, семантику й тенденції функціонування одиниць мови.

Багатогранність таланту Н. В. Гуйванюк – європейського Професора – у неперевершеній майстерності лектора, натхненне слово якого виховало не одне покоління філологів на Буковині та за її межами.

Багатогранність таланту Н. В. Гуйванюк як Поета – у таланті «заряджати» звичайне слово енергією самовідкриття, образного самоздійснення через зрощення з іншими словами для того,

щоб вивісти найзаповітніше, отой «світ світів», що в тобі, у твоїй душі, у твоєму «Я».

Багатогранність таланту Н. В. Гуйванюк як мудрого Вчителя – у здатності згуртувати навколо себе однодумців, які завжди поверталися в рідні пенати за слушною порадою, оригінальною думкою та дружньою підтримкою.

/// **КУЛЬБАБСЬКА ОЛЕНА.** *«Усе іде, але не все минає...»*
/// **(У вінок шани професора Ніни Гуйванюк).** *Синтаксис*
/// *української мови: на перетині традицій та інновацій. Ніні*
/// *Василівні Гуйванюк: колективна монографія / за заг. ред.*
/// *О. В. Кульбабської. Чернівці : Чернівецький національний*
/// *університет ім. Ю. Федьковича, 2019. С. 14.*
/// ~~~~~

Для Ніни Гуйванюк життєдайним джерелом стала українська мова, яка за своїми виражальними можливостями, лексичним арсеналом, стрункістю граматичної системи, багатством ритміко-емоційних та експресивних малюнків, інтонаційних видозмін фрази належить до найрозвиненіших мов світу. Філолог за покликанням, відомий український мовознавець, європейський професор, завідувач кафедри, заслужений працівник освіти України, понад 35 років працювала вона в рідній альма-матер, будучи натхненником і сподвижником численних добрих справ. На граматичній карті України *синтаксична школа професора Гуйванюк* має свою адресу: «кафедра сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича». Це її молодість, її досвід і гарт, зрештою, її життя.

/// **МЕЛЬНИЧУК БОГДАН.** *З роду нареченого по-царськи.*
/// *Царук Н. В. Душі моєї білий птах : поезії.* Чернівці : Букрек,
/// 2012. С. 4–6.
/// ~~~~~

Ніна Царук наділена проникливим поетичним баченням і неабияким умінням передавати його іншим.

Наведу хоч би кілька прикладів. Ось один з них:

Сон-метелик зник десь у тумані.

*І волошка в росянім вінку,
Викунавшись у ранковій рані,
Зводиться на ніженьку тонку.
Інший – із вірша «Срібне весілля» з присвятою «Моїм бать-*

кам»:

*...Наче посівальник, у кімнату,
На порозі обтрусивши сніг,
Сонця срібний промінь вбіг у хату,
Срібним житом обсівав усіх.
А це – з „Гніздечка пташиного“:
І на гілці порожнє гніздечко пташине
Нагадало мені колиску.*

Багата на яскраві поетичні знахідки, не кажучи вже про трепетність і глибину почуттів, інтимна лірика поетеси. До того ж, вона заворює ритмічними ходами, музичністю, мелодикою. Тож доводиться пошкодувати, що ця лірика досі не потрапляла на очі композиторам.

Гадаю, що тепер, з виходом цієї книжки, прихильники гарної поезії заспівають і пісні на слова Ніни Царук-Гуйванюк. А гарна поезія то, як пише вона, – «завжди вертикаль / У небо, де душа літа лебідкою».

/// **БОЙКО НАДІЯ. Питання експресивного синтаксису в науковому доробку Н. В. Гуйванюк. Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження :** матеріали Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри сучасної української мови ЧНУ Ніни Василівни Гуйванюк (Чернівці, 14 листопада 2014 р.) : програма, матеріали й тези доповідей / відп. за вип. : О. В. Кульбабська. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 51.

Уся сукупність наукових студій, викладацьких досягнень і творчих злетів Н. В. Гуйванюк досить значуща й виразно вагома для українського і всього слов'янського науково-педагогічного простору. Учителю учителів, лінгвісту від Бога упродовж багатьох років постійно виявляла широкі грані мовознавчої концепції, її

ім'я сьогодні належить до плеяди вчених широкого діапазону. Однак основну увагу талановитий учений і педагог, професор Н. В. Гуйванюк зосередила на вершинному рівні мовної системи – царині синтаксису української мови, про що свідчать численні праці, серед яких й одноосібна монографія «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць» (1999), що стала засадничою в синтаксичних дослідженнях сьогодення.

Від наукових студій над проблемами формально-семантичних співвідношень синтаксичних одиниць, формування теорії кореферентності синтаксичних одиниць, розв'язання складних теоретичних проблем, пов'язаних з ономотологічною функцією мови та процесами номінативної деривації, до ґрунтовного вивчення особливостей експресивності синтаксичних одиниць, з'ясування синтаксичної природи паралелізму, характеристики синтаксичних експресем з антиципацією, граматики поетичних інновацій, поетики синтаксичних структур – такий шлях розвою синтаксичної думки, непересічних наукових інтересів професора Н. В. Гуйванюк.

/// **МАРЧУК ЛЮДМИЛА. Творча співпраця на ниві рід-**
/// **ного слова. Кафедра сучасної української мови крізь при-**
/// **зму часу та особистостей :** колективна монографія / за
/// заг. ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецький націо-
/// нальний університет ім. Юрія Федьковича, 2024. С. 162–163.
///

У моїх спогадах постає постать Ніни Василівни Гуйванюк, яка очолювала кафедру сучасної української мови і якій були притаманні відданість справі, чесність, вимогливість і принциповість, що поєднувалися з інтелігентністю та доброзичливістю, увагою до людей. Саме з легкої руки Ніни Василівни прорецензовано мою монографію до докторської дисертації. І всі роки нашої співпраці з Ніною Василівною та кафедрою сучасної української мови були комфортними, це пояснюється багатьма спільними моментами у нашій праці: участь у багатьох конференціях, які започаткувала та проводила кафедра сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича та кафедра української мови Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка, заходах НАН України, нарадах, пленумах, поради щодо освітнього процесу, взаємне стажування науково-педагогічних працівників кафедр, бо добре знали, яким має бути учитель-словесник, тому підготовка майбутніх учителів української мови та літератури була для нас «сродною працею» – у повному розумінні цього сквородинівського визначення. Участь у роботі спецради Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, захисти дисертацій аспірантів та багато інших подій, які тісно переплелися в роботі наших кафедр на благо України.

ЛИЧУК МАРІЯ. Чернівці: перші наукові кроки. *Кафедра сучасної української мови крізь призму часу та особистостей* : колективна монографія / за заг. ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С. 165–166.

Гармонія слова й діла талановитої професорки Ніни Василівни, що вона майстерно втілювала в щоденній, щохвилинній роботі зі студентами спеціальності, сіючи в їхніх душах зерна добра й справедливості, щедро передавала своїм колегам, вірячи, що наука проросте й утвердиться в їхніх душах на десятиліття. Залюбленість у стихію мовного буття, феноменальна пам'ять, неймовірна цілеспрямованість і працьовитість за межею можливого – ці традиційні складники парадигми лінгвістичного таланту Ніни Василівни Гуйванюк виявилися у пошуку новітніх граматичних тенденцій та закономірностей, розробленні та дослідженні актуальних наукових проблем, що дали змогу просунути українську граматичну науку на кілька десятиліть уперед.

Ніна Василівна виховала й підготувала справжню когорту українських науковців, тих, хто гідно продовжує її наукові ідеї, самовіддано служить Богині Граматиці. Прикметною рисою школи професорки Ніни Гуйванюк є те, що, окрім учених-лінгвістів, вагоме слово її очільника на теренах України впотужнюють і розвивають тисячі студентів-випускників філологічного факультету, учителі-словесники, яким Ніна Василівна адресувала підручники, посібники, програми, виявляючи глибоку обізнаність у тенденціях і закономірностях розвитку вітчизняної лінгводидактики на

сучасному її етапі. Прогнозуючи тенденції розвитку української лінгвістики, Ніна Гуйванюк усвідомлювала важливість і нагальну потребу донести освітянській спільноті найновіші набутки мовознавства та педагогіки в період наближення України до європейського й світового стандартів навчання.

Виняткова працездатність, природна людяність, порядність, педагогічна толерантність і виняткова ерудиція зачаровували і викликали повагу колег-кафедралів, усіх, хто знав цю людину.

Варто зазначити, що постійно згадую атмосферу затишку, приязні та комфорту, що панували на кафедрі. Завдяки Ніні Василівні на кафедрі пульсували наукові ідеї: професорсько-викладацький склад кафедри проводив відкриті заняття, наукові конференції, творчі зустрічі. Викладачі кафедри працювали зі студентами в позааудиторний час, допомагали організовувати конкурси, творчі вечори, долучалися до роботи студентів-практикантів під час проходження педагогічної практики, курирували діяльність Малої академії наук. Кожен викладач вів надзвичайно активне життя, тим самим створюючи імідж кафедри, виводячи її на рівень найсильніших кафедр не лише філологічного факультету, а й університету загалом.

Ніна Гуйванюк залишається завжди з нами. Вона стоїть на березі часу й вічності, вимірює день прийдешній для своїх учнів та колег-лінгвістів.

МУРАШЕВИЧ ТЕТЯНА. **Праці професора Ніни Гуйванюк у фондах наукової бібліотеки ЧНУ.** *Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження* : матеріали Міжнар. наук. читань, присвячених пам'яті доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри сучасної української мови ЧНУ Ніни Василівни Гуйванюк (Чернівці, 14 листопада 2014 р.) : програма, матеріали й тези доповідей / відп. за вип. : О. В. Кульбабська. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 57–58.

Наукова бібліотека ЧНУ пишається науковими працями Н. В. Гуйванюк. Це, зокрема, монографії: «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць» (1999),

«Слово – Речення – Текст» (2009), «Нерозкладні компоненти у структурі речення» (2010), «Говірки Буковини : бібліографічний покажчик» (2011), лексикографічна праця «Словник буковинських говірок» (2005; науковий редактор) тощо.

У читачів бібліотеки користуються незмінним попитом підручники та навчальні посібники для студентів, що їх написано у співавторстві з колегами-мовознавцями. Зокрема, «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання» (1994; співавт. Слинько І. І., Кобилянська М. Ф.), «Складні ускладнені речення : теоретично-практичний блок» (2003; співавт. Кульбабська О. В.), «Способи реалізації іронії у структурі речення» (2009; співавт. Пацаранюк Ю. М.) та ін. До того ж навчальні та навчально-методичні посібники для філологічних факультетів ЗВО в абонементі № 2, який обслуговує студентів гуманітарних наук, довго не затримуються на полицях.

Не одне покоління випускників студіювали державну (нерідну) мову за шкільними підручниками для ЗНЗ із національними мовами навчання: «Українська мова : підручник для 8–9 класів шкіл України з румунською мовою навчання» (1998), «Українська мова : підручник для 8–9 класів шкіл України з угорською мовою навчання» (1999) та ін.

Оригінальними є шкільні підручники, до авторського колективу яких входила професор Н. В. Гуйванюк: «Українська література» (2006), «Українська мова. Тести. 5–12 класи : посібник» (2007), «Українська мова. Схеми, таблиці, тести» (2005) тощо.

Н. В. Гуйванюк проводила активну громадську роботу на Буковині. Зокрема, виступала з лекціями перед учителями області, на Чернівецькому телебаченні вела авторську науково-популярну передачу «Рідна мова», у якій неодноразово брали участь і працівники бібліотеки. Високий професіоналізм і національна свідомість, а також моральна відповідальність за зроблене й сказане – три невід’ємні складники життя Ніни Василівни.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРФОЛОГІЧНО РІЗНОТИПНИХ ОДНОРІДНИХ КОМПОНЕНТІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Світлана Алексеєва

старший викладач кафедри української мови

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

svitlana_alekseeva@ukr.net

Морфологічна однотипність становить одну з ознак однорідних сурядних компонентів, яка зумовлює однорідність разом з іншими ознаками (однакова синтаксична функція, сурядний зв'язок, супідрядність і рівноправність компонентів, їх семантична близькість і логічна сумісність). Проте ця ознака не обов'язкова, факультативна, бо значення однорідності ширше за поняття морфологічної однотипності й «відображає такі реалії мислення й мовлення, які позначені певною мовною й логічною однотипністю, спільністю» [1, с. 15], тому в ряді однорідних членів можуть поєднуватися морфологічно різнотипні словоформи [1, с. 16, 2, с. 302]. Крім того, саме функціонування однорідних одиниць як ряду «може зробити однотипними і різні частини мови чи їх форми» [2, с. 303]. Сурядні однорідні компоненти з однаковим чи різним морфологічним вираженням об'єднані принципом супідрядності, визначальним для однорідності.

Морфологічно різнотипними можуть бути функційно різноманітні ряди однорідних членів речення, виражених різними формами тієї самої частини мови або різними частинами мови. Наприклад, у рядах однорідних обставин поєднуються прийменниково-іменникові форми місцевого й орудного, місцевого й родового або орудного й родового відмінків: *Нема моєї пари в селі і за селом* (М. Рильський); *Сидів би грек у хаті й коло хати, поміг би жінці діток колихати* (Л. Костенко); *Кулі летять над порожніми вулицями зі свистами і без свисту – наче хтось камінці пускає по залізному даху* (Ю. Яновський); у рядах однорідних присудків можливі поєднання різних часових дієслівних форм:

Але щодо віконця обмеженості, то сам я хоч і син місцевого шкраба, проте **бачив і бачу** село навіть в це віконце краще й більше, ніж незаможницький Гайка (М. Куліш); **Ніколи не торгувавсь і торгуватись не буду** (В. Винниченко). У рядах однорідних підметів, означень, додатків, обставин поєднуються іменникові й займенникові словоформи: **Не тільки товариші й друзі, а й взагалі свої** не приходили й не могли прийти звідти, звідки тепер насувався дикий самум (І. Багрянний); **Чути її і чоловічий** голоси (В. Винниченко); **Це буде пекло і для нас, і для дитини** (В. Винниченко); **І навпаки, багатьох активних учасників підпілля не було ні тут, ні в тюрмі** (О. Гончар). Ряди морфологічно різнотипних однорідних другорядних членів речення представлені іменниками й прислівниками, іменниками й дієслівними формами, прислівниками й дієслівними формами: **У мряку сьогодні й будучини** Прожектором кинута світло (Олег Ольжич); **Мені не сюрпризів, а спати** хочеться (В. Підмогильний); **Дій сміливо, але без нахабства!** (О. Гончар); **Вона дивилась на Максима трохи збентежено й зрадівши** водночас (І. Багрянний). Обставинна семантика однорідних компонентів дає змогу найбільше варіювати морфологічні форми в межах ряду.

У рядах однорідних відокремлених означень та обставин виступають різні прийменниково-іменникові словоформи самотійно або разом з прикметниками: **Із-за сажа** вивертаються дід, у **кухвайці і з вилами** (Гр. Тютюнник); **...зірвала з голови білу** вив'язку з **коронкою і виїшла з балу – у платті, в самих лодочках і з сухотами, напевне** (В. Земляк); **З дверей поруч** визирав **дідуган, сухенький, підтоптаний, з невеличким жовто-блакитним прапорцем** на грудях (Брати Капранови); **І то не є дзвінкий асортимент метафор, слів, – на користь чи в догоду** (Л. Костенко).

Різні за будовою однорідні присудки утворюють ряди, у яких поєднуються прості дієслівні, складені дієслівні, складені іменні, ускладнені та складні присудки у різних комбінаціях, або однорідними виступають іменні частин присудків: **Чи я винна, чи що інше, я не знаю та й не хочу знати** (В. Винниченко); **Бувають такі екзоти, що не знаєш, воно рослина чи заворушиться** (Л. Костенко); **Антонич був хрущем і жив** колись на вишнях (Б.-І. Антонич); **Фабіян робить** припущення, що таври могли

обернутися на якийсь інший народ і ще озвуться колись із небуття... (В. Земляк); *Старшенький удався собі тихий, слухняний, все за книжкою сидів...* (О. Стороженко); *Рушниця в нього не така, як у всіх, а з біноклем і приближа* (Гр. Тютюнник). У таких рядах перший присудок семантично зумовлює наступні.

У відношення однорідності з окремими словоформами чи між собою в межах ряду можуть вступати цілісні словосполучення або й підрядні частини речення: *Клубки суму і чогось болючого, навіки втраченого стиснули груди...* (М. Стельмах); *Воляки із Радянщини, із Польщі, і, мабуть, із кожної займанщини. В рядах її ідуть* (О. Стефанович); *Лише на цвинтарі він зіграв для неї реквієм чи щось подібне* (В. Земляк); *А я сказала: – Ти мені один о цій порі, об іншій і довіку* (Л. Костенко); *Обличчя нашло не то від колючок, не то його обсмалив Євтушок своїм пострілом* (В. Земляк).

Морфологічна різнотипність, однак, може спричинити часткову або повну різнофункційність членів ряду і перетворити їх на однорядні, але не однорідні: *Останнє він сказав Марті на самоті й під великим секретом* (В. Підмогильний); *А як не пустять, то треба якось передати записку, а краще всього на словах* (В. Винниченко) – ряди обставин часу і способу дії та додатка й обставини способу дії.

Поєднання в рядах морфологічно різнотипних однорідних компонентів поглиблює розуміння лексико-граматичної природи однорідності, слугує засобом мовленнєвої експресії та художнього увиразнення.

Список використаної літератури

1. Дудик П. С. Просте ускладнене речення: навч. посіб. Вінниця, 2002. 335 с.
2. Слинько І. І., Кобилянська М. Ф., Гуйванюк Н. В. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.

КОНСТРУКЦІІ ПРОХАННЯ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Алла Антофійчук

кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
avonofaga@ukr.net

Конструкції з семантикою прохання в епістолярному дискурсі представлені загальнотекстовими (тими, що функціональні не лише в текстах, які репрезентують епістолярний стиль комунікації, а й в інших типах текстів різних стилів і мовленнєвих жанрів) і специфічними (тими, що характерні для структурно-композиційної цілісності різних жанрових виявів епістолярного дискурсу) дискурсивними одиницями [1].

Загальнотекстові епістолярні прохання зреалізуються директивними висловленнями, у яких загальна семантика прохання виражена синтаксичними структурами з дієсловами наказового способу. В епістолярному мовленні О. Кобилянської зазвичай це короткі означено-особові конструкції, після яких адресантка більш розлого уточнює своє прохання, наприклад: **Відпишіть мені. Если би Вам було можливо відписати скоро, то була би-м Вам вдячна, бо я буду гадати, що Ви уразились взглядом візиту** (До Осипа Маковея, 17. IX. 1895 р.). Уточнення змісту прохання оформлене складнопідрядним реченням з підрядними умови, причини, з'ясувальним, а конкретизація самого прохання виражена прислівником *скоро*.

Для епістолярного мовлення письменниці властиві **специфічні** засоби вираження прохання – етикетні формули прохання, які є типовими для структурування текстів епістолярного стилю. Композиційно конструкції прохання найчастіше вкраплені в основну частину листа чи закінчують його. Такі реченнєві побудови представлені широкою палітрою засобів мовного оформлення. У досліджуваному матеріалі виокремлюємо насамперед конструкції з ключовим компонентом – маркером реченнєвої семантики

прохання – **просити**, який переважно займає препозицію у прохальному висловленні. Такі прохання в епістолярному мовленні письменниці нерідко супроводжуються глибоко інтимними переживаннями, одкровеннями, що помережані лексемами на позначення почуттів, емоційного стану, як у фрагменті: *Прошу Вас, напишіть мені кілька слів, що-небудь, лиш аби я мала що читати, мені так **зірко** лежати, читати не можу, хоть маю зротаду до читання, але се все самі **трудні** речі, впрочім лежу в півтемні. Не гнівайтесь, що клопочу Вам голову, хоть знаю дуже добре, що у Вас сила роботи, але я Вам кажу, мені **так погано, погано** «zu Mute»! (До Осипа Маковея, 18. X. 1895 р.). До складу таких конструкцій зазвичай входить етикетна формула, що супроводжує прохання, будь ласка (будь ласкавий (-а), будьте ласкаві): *Прошу Вас, **будьте ласкаві**, і поправте, если що є зле або, на Вашу думку, непотрібне, а додайте, як що бракує (напишіть по-руськи, а я вже переведу на німецьке) [...] (До Осипа Маковея, 25. XI. 1895 р.).**

Рідше дієслівний компонент **просити** займає інтерпозицію в складній синтаксичній конструкції з різними видами синтаксичного зв'язку; супровідними елементами такого типу епістолярних прохань є питомо українські етикетні елементи, що засвідчують повагу мовця до реципієнта (**кланятися, бути ласкавим, шанований**), як-от: *Я Вашого шановного батька особисто не знаю, але **кланяюся** ему і **прошу**, щоби був ласкав дати Вам відпустку на той день (До Євгенії Ярошинської, 17. II. 1897 р.).*

Типовими для епістолярного мовлення О. Кобилянської є прохальні висловлення, оформлені за моделлю «**будьте ласкаві** + інфінітив», у яких перший компонент – загальноприйнята формула ввічливості, а другий передає суть прохання, наприклад: *Писала до мене Кобринська і просила мене о «Сестру Юлію». **Будьте ласкаві післати** їй одну книжку (післала «стемпель») і написати на книжці ціну [...] (До Осипа Маковея, 3. I. 1897 р.).* Такі епістолярні фрагменти із значенням прохання містять супровідні етикетні формули, поважливі звертальні форми, а також ключову іменикову лексему **просьба**, наприклад: *Ласкавий Пане! **Даруйте**, що звертаюсь до Вас з **просьбою**. **Будьте ласкаві передати** слідуочі чотири мої нариси редакції «Буковини», а власливо, пану Маковееві для «Неділі» (До Михайла Павлика, 13. V.*

1895 р.). Спостережено, що в епістолярному мовленні письменниці реченнєва структура з компонентом **просьба** не розкриває змісту прохання, а слугує своєрідним вступом, готує епістолярного співрозмовника до сприйняття власне прохання, яке закумуляоване в наступному реченні: *При кінці маю ще маленьку **просьбу** до Вас. Если будете мати свою фотографію, то будьте ласкаві прислати мені її* (До Франтішка Ржегоржа, 4. XI. 1893 р.).

Епістолярне прохання в ідіостилі письменниці може бути оформлене питальними структурами, як, напр.: ***Чи не заїдете знов коли до Чернівцець?*** (До Василя Стефаніка, 15. VI. 1898 р.).

Загальнотекстові й специфічні засоби вираження прохання слугують структурним ядром окремого типу листів – **листів-прохань**, що їх виокремлюємо в епістолярній спадщині О. Кобилянської. Окремі епістолярні текстові масиви засвідчують багатство мовного арсеналу письменниці, її уміння точно, доречно вжити мовний засіб для вираження прохання чи органічно поєднати кілька засобів відповідно до конкретної комунікативної ситуації з урахуванням особистості співрозмовника, наприклад: *Хочу Вас **просити, високоповажаний пане докторе, чи не були би Ви ласкаві дозволити, щоб перша часть Вашої прегарної розвідки «Русько-українська література» увійшла як переднє слово до зібраних новел? Если б Ви се дозволили, так моя **просьба** піде ще дальше. Мій брат дозволив собі перекласти згадану повище працю Вашу. **Будьте ласкаві, пане доктор, коли були би-сте прихильні моїй просьбі та не відмовили їй** – переглянути переклад і если б було це потрібно (се вже як Ви скажете, **пане доктор**) **поробити** деякі замітки до праці (зі взгляду, що вона пішла би як вступне слово), **поробити** їх ласкаво і **вислати** назад на мої руки*** (До Івана Франка, 7. XII. 1899 р.).

Список використаної літератури

1. Павлик Н. В. Типологія дискурсивних одиниць українського епістолярію. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI (44), Issue: 151, 2018. С. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-151VI44-10>

ДВОСКЛАДНІ ТА ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

Володимир Барчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
volodymyr.barchuk@pnu.edu.ua*

Двоскладні та односкладні речення виділяють за традицією, оскільки в українській мові граматична основа речення може бути виражена однією словоформою. І. Слинько обґрунтовує поняття одноядерних речень, які мають один предикативний компонент (ядро), однак не є односкладними, оскільки суб'єкт виражений (речення двокомпонентне): *Мені не спиться* [3, с. 183]. Очевидно, що за такого підходу полишаємо формальну граматику і засади моделювання одиниць на елементарному рівні та залучаємо структурно-семантичні чинники. За таких умов неминуче відмовляємося від структурного рівня елементарних формальних моделей та орієнтуємося на врахування необмеженої множини семантичних ознак.

Однією з найбільш суперечливих є традиційна концепція дієслівних речень. І. Вихованець відносить означено-особові, неозначено-особові та узагальнено-особові речення до двоскладних із дієслівним присудком, а підмет у таких реченнях називає нульовим [1, с. 94–95]. Підхід цілком обґрунтований, однак називати у конструкціях такого типу підмет нульовим некоректно, оскільки він повноцінно представлений особовою формою дієслова, а його пропуск зумовлений не граматичними чинниками; об'єктивно такий підмет виражений.

А. Загнітко, кваліфікуючи означено-, узагальнено-, неозначено-особові односкладні речення, зазначає, що «на рівні семантико-синтаксичної структури такі конструкції є двоскладними, а у формально-граматичному вимірі – односкладними, парадигматично співвіднесеними з двоскладними. Заперечувати їхню синтаксичну специфіку в граматичному ладі сучасної української

мови немає ніяких підстав» [2, с. 524]. Однак саме формально репрезентоване Vf (особовим дієсловом) значення особи у таких конструкціях визначає їхню належність до двоскладних, отож саме у формально-граматичному вимірі ці речення двоскладні.

У той же час, звертаючи увагу на узагальнено-особові речення, А. Загнітко указує на їхню диференційну семантику – «спрямованості... до кожного з носіїв мови та узагальненого змісту», що вбирає життєвий досвід попередніх поколінь: *З пісні слова не викидають* (Нар. тв.) [2, с. 524]. Однак ця семантика не належить сфері граматики та не може бути диференційним критерієм у типології речень.

Незважаючи на критичний теоретичний аналіз традиційної концепції складу речення, типологію на її основі незмінно використовують у підручниках із синтаксису української мови (див., наприклад: [4, с. 114–120]).

Базовою структурною синтаксичною категорією є елементарна модель, яка забезпечує відтворення синтаксичних конструкцій на формальному рівні. Творення речень (дворядних сполучень слів) забезпечує така елементарна синтаксична модель: бінарна структура, словоформне (морфологічне) вираження компонентів, порядок компонентів. У ядерному дієслівному реченні підмет (граматичний суб'єкт) формально узагальнює номінатив чи його еквівалент, присудок виражає особова форма дієслова: N – Vf. Предикативність такого речення представлена комплексно: значеннями особовості, способовості та часовості (темпоральності).

Формальна і семантична спеціалізація компонентів дворядного сполучення слів (речення) з погляду взаємозалежності (форма зв'язку – координація) зміщена: формально в бік присудка, функціонально-семантично – у бік підмета. Присудок означає підмет, представляє три значеннєві компоненти (персональність, темпоральність, модальність), підмет – один (персональність). Природно, що за умови згортання складу упущено формально менш вагомий компонент. З іншого боку, у семантичному складі присудка самодостатньо представлено визначальні компоненти предикативного значення. Антропоцентризм мови дає можливість моделювати конструкції, у яких предикативне значення є абсолют-

ним, безсуб'єктивним, тобто не віднесеним до діяча, вираженого підметом. У цьому випадку, для уникнення двозначності, у синтаксисі української мови функціонують словоформи, які не відносять предикативну ознаку до підмета, отож не мають вказівки на особу (Praed (*Зорано*), Inf (*Мовчати*), N (*Осінь*), Gen (*Квітів*)). Це означає, що особове дієслово не може бути компонентом односкладного речення; виняток стосується форм, які втратили особове значення (маємо на увазі Vfs3 – *Світає*) та функціонують як абсолютний (безвідносний до особи) предикатив.

Критерієм встановлення односкладності / двоскладності речень є форма реалізації предикативного значення: трикомпонентне предикативне значення (персональність, темпоральність і модальність) властиве двоскладним реченням, двокомпонентне предикативне значення (темпоральність і модальність) виражають односкладні речення. У двоскладних реченнях є підмет та присудок – невіддільні предикативні словоформи (взаємозалежні, отже, одна словоформа не може існувати без іншої), в односкладних одна предикативна словоформа, оскільки підмет нульовий. Сутність дворядного (взаємозалежного) зв'язку в таких реченнях полягає в тому, що нульовий підмет вимагає певної форми предикативного компонента: Vfs3, Praed, Inf, N, Gen, а відповідний одиничний компонент граматичної основи реалізується завдяки безсуб'єктивній валентній позиції нульового підмета. Нульовий підмет указує, що діяч відсутній та неможливий. Предикативне значення постає абсолютним та вираженим формально однією предикативною словоформою.

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк, 2011. 992 с.
3. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис української мови: Проблемні питання. Київ, 1994. 670 с.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

ВПЛИВ СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ НА ЗМІСТ І СТИЛІСТИКУ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Василь Бялик

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
v.bialyk@chnu.edu.ua

Відзначаючи славний ювілей відомої науковиці, прекрасної людини, професорки Ніни Василівни Гуйванюк, не можемо не захоплюватися багатогранністю її таланту, широтою наукових зацікавлень, глибиною аналізу мовних феноменів. Досить стисло і влучно передає сферу наукових інтересів її прижиттєва монографія, видана ще 15 років тому, «Слово – Речення – Текст», у якій вчена зазначала, що «проблеми композиції художнього твору як системи динамічного розгортання сюжету тісно пов'язані з граматичною побудовою» [1, с. 415].

У науковій розвідці хочемо торкнутися деяких аспектів, дотичних до проблем, які були у фокусі уваги науковиці, зокрема до вивчення особливостей функціонування синтаксичних структур та їх впливу на смисл і стилістику художнього твору в перекладі. Матеріалом дослідження слугував роман відомого сучасного американського письменника Джона Грішема *The Exchange* («Обмін») та синтаксичні конструкції цього твору в перекладі автора статті.

Загальновідомо, що перекладачеві доводиться адаптувати синтаксичні конструкції тексту-джерела в приймаючій культурі тексту-перекладу для збереження змісту, стилістичних особливостей та відтінків оригінального тексту в перекладі з урахуванням відмінностей між мовами. У результаті перекладу оригінального англійського тексту українською мовою вдалося виокремити низку особливостей передачі синтаксичних конструкцій, які охоплюють такі проблеми, як-от: порядок слів і фокус речення, пасивні конструкції та їх активізацію, інфінітивні та герундіальні конструкції, розгортання та деталізацію речень, передачу емоційної

насиченості та інтонації, зміну стилістичного тону через синтаксичну структуру, контекстуальні зміни, детерміновані жанром твору. Очевидно, це не повний перелік усіх тих змін, з якими доводиться мати справу перекладачеві, але, за нашими спостереженнями, для досліджуваного твору характерні саме такі особливості.

В англійській мові, на відміну від української, порядок слів усталений, переважно фіксований: підмет, присудок, додаток. Водночас в українській мові цей порядок вільний, що дозволяє підкреслювати важливі елементи речення залежно від їх смислового навантаження:

The armored truck was waiting near the front entrance of the hotel (р. 87).

а) *Броньований автомобіль чекав на них біля центрального входу в готель.*

б) *Біля входу в готель на них чекав броньований автомобіль.*

(Тут і далі переклад наш – В. Б.)

У першому випадку перекладач дослівно передає зміст синтаксичної структури в перекладі, водночас у другому випадку можемо спостерігати зміщення фокусу уваги на локутивний аспект ситуації та збереження ритмічного рисунка наративу. Очевидно, усе залежить від сприйняття ситуації та сюжету твору самим перекладачем, його розумінням шляхів втілення ідеї чи задуму автора.

В англійській мові здебільшого домінують пасивні конструкції, чи принаймні вони вирізняються більшою частотністю вживання порівняно з українською мовою.

Mitch was taken to a private room and examined again (р. 97)
|| *Мітч помістили в окрему палату і знову оглянули.*

At 6:30 A.M., Saturday, April 16, Mitch was placed in a wheelchair and rolled out of the hospital and into an ambulance (р. 97) || *Вранці о 6:30, у суботу, 16 квітня, Мітч посадили в інвалідний візок і вивезли зі шпиталю до карети швидкої допомоги.*

В українському перекладі переважно такі синтаксичні конструкції передають безособовими реченнями, як проілюстровано це на прикладах, поданих вище.

Серед синтаксичних конструкцій англійського тексту слід

також виокремити інфінітивні та герундіальні комплекси, які не притаманні для української мови, а їх відтворення в перекладі може впливати на стилістичне обрамлення тексту-цілі та його синтаксичну структуру:

Samir spoke to them as they waited, then walked away with phone stuck to his ear (р. 87) || *Поки вони чекали, Самір розмовляв з ними, а потім відійшов, притиснувши телефон до вуха.*

У цьому випадку номінативна абсолютна конструкція передається дієприслівниковим зворотом, що відповідає нормам літературної української мови і очікуванням цільового реципієнта тексту.

В окремих випадках інфінітивні конструкції тексту-джерела потребують докорінного їх перетворення в цільовому тексті:

Satellite images had yet to produce anything (р. 95). || *Сунутникові знімки нічого не виявили.*

Часові форми, які не є властивими для мови-цілі, редукуються до простіших, які наявні в приймаючій культурі. У такий спосіб тривалий теперішній час англійського тексту замінюється простим теперішнім в українській мові:

Now Mitch was just trying to get out of the hospital (р. 96) || *Наразі Мітч намагався просто вирватися зі шпиталю.*

Окремий випадок становлять речення з формою герундія, оскільки така форма не властива українській мові.

Mitch insisted on walking up the steps and boarding under his own power (р. 97).

Мітч наполягав на тому, щоб самому піднятися сходами і сісти на борт.

Очевидно, переклад підрядним реченням герундіальної конструкції здається найбільш вдалим розв'язанням.

Стилістичну канву тексту також можуть створювати синтаксичні конструкції-повтори, які при якісному перекладі необхідно зберегти:

No sign of the murderers. No note, no demand, nothing (р. 99).

Ніяких слідів вбивць. Ні записки, ні вимог, нічого.

Характерною особливістю синтаксичної організації досліджуваного тексту-джерела є використання еліптичних конструкцій, які в перекладі зберігають аналогічну структуру й у такий

спосіб сприяють точності відтворення стилістичного тла тексту-цілі:

«*Popcorn for dinner?*» – *she asked* (р. 109) || *Попкорн на вечір?*

«*Any word?*» – *she asked softly* (р. 110) || *Щось чути? – тихо спитала вона.*

«*Nothing on Giovanna*» (р. 110) || *Від Джованни нічого.*

Безумовно, синтаксична структура тексту мови-джерела не обмежується наведеними випадками, а є набагато складнішою, що спричинено насамперед граматичним ладом самої мови-джерела. Це є певним викликом для перекладача, якому необхідно, з одного боку, відтворити всі особливості синтаксичної композиції тексту-джерела, зберегти його стилістичне навантаження, яке, безперечно, вона створює в тексті-джерелі, та відтворити її у перекладі, беручи при цьому до уваги гетерогенність граматичної будови мов, а також низку інших важливих чинників, як-от: інтенція автора, задум, ідея твору, особливості рецепції тексту в приймаючій культурі. Очевидно, наведені приклади можуть лише слугувати ілюстративним матеріалом у розгляді поставленої проблеми, а в перспективі необхідна ретельна наукова розвідка, яка могла б охопити всі особливості граматичної побудови тексту-джерела та їх відтворення в тексті-цілі з урахуванням їх впливу на лексико-стилістичні характеристики.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст: Вибр. праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
2. Grisham John *The Exchange*. New York: Vintage Books, A Division of Penguin Random House LLC, 2023. 339 p.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ГОЛОВНОГО ЧЛЕНА ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ АПЕЛЯЦІЇ В ПЕРЕНОСНИХ ЗНАЧЕННЯХ

Надія Вітрук

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри
історії та культури української мови*

*Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

n.vitruk@chnu.edu.ua

У сучасній українській мові односкладні речення апеляції представлені як окремі структурно й семантично організований тип синтаксичних одиниць. Кожен структурний компонент формує комунікативний зміст речення, визначає його функції та завдання. «Семантика і елементарних, і неелементарних за будовою вокативних конструкцій є складною і синкретичною: в одному реченні поєднано кілька значень, які в комплексі утворюють емоційно забарвлену номінацію адресата мовлення» [1, с. 13].

Головний член односкладних речень апеляції, як правило, прямо називає особу, до якої апелює, рідше – персоніфікований предмет, явище чи інше поняття. Мовознавчі дослідження відомих українських учених засвідчують, що значно колоритніше й емоційніше звучать ті вокативні речення, головний член яких при найменуванні осіб вжитий у переносному значенні. Це можуть бути найрізноманітніші назви, утворені внаслідок асоціацій мовця, а саме:

1) назви надприродних істот, напр.: **Янголе світлий, янголе милий!** (І. Нечуй-Левицький); **Ей ти, чортюк!** (С. Васильченко);

2) назви тварин (плазунів, риб та ін.), напр.: **Наталочко! Моє миле котятко!** (М. Хвильовий); **Собако! Блюдолизу!** (Панас Мирний); **Сашиунічко моя! Рибочко!** (О. Пчілка); **Мила, ясочко моя!..** (М. Рильський); **О гадино!** (І. Карпенко-Карий);

3) назви птахів, напр.: **Голубе мій сивий!** (Панас Мирний); **Орле сизий!** – **заволала** (О. Пчілка); **О горлице моя!**; **Моя зозулечко!**; **Куріпочко моя!** (І. Карпенко-Карий); **Моя лебідко біла!** (А. Малишко);

4) назви рослин, їх плодів, напр.: **Ромашко**, – сказав Аркадій ще того самого вечора (І. Вільде); **Роже** ти моя маєвая!.. (Ю. Федькович); **Катрусе**, моя **ягідко**, моє червоне **яблучко!** (М. Кропивницький);

5) назви небесних тіл, напр.: **Вечірня зіронько** моя! (І. Нечуй-Левицький); **Вусате сонечко** моє! (В. Стус);

6) назви частин органів чи частин тіла людини, напр.: **Моя відчайдушна голівко!** (М. Старицький); **Ох, серденько** моє!.. **Хіба така я була й здавна** (І. Карпенко-Карий); **І ти дивилося на них І не осліпло. Око, око!** Не дуже бачиш ти глибоко! (Т. Шевченко);

7) назви конкретних предметів, напр.: **Моя маленька... Моє золото...** (І. Вільде); **Шановна зало!** ... **О многолика!** (Б. Олійник); – **Бочко!** – скрикнув він, задержуючи її за плаття (Панас Мирний);

8) назви абстрактних понять, напр.: **Чудо** ти моє солодке... – тато поцілував **Дарусю** у тім 'ячко (М. Матіос); **Дівчино! Чародійська появо!** (І. Франко); **Утіхо** моя! (Панас Мирний).

Досить часто такого типу звертання вжито не поодинокі, а в сукупності, поєднанням кількох різних назв-порівнянь, напр.: **Моя голубко** сизокрила! **Моя** ти **ягідко!**.. (Т. Шевченко); **Іване, Іваночку, соколе** мій дорогий! (І. Франко); **Прескверна пащечку!** – **Юнона** злобна пороцить. – **Фіндюрко, ящірکو, брехухо!** (І. Котляревський); **Кровинко, серденько, сльозинко, надіє, марнице** моя!!! (П. Мовчан). Одночасне використання двох і більше вокативів для найменування особи (осіб) дає можливість мовцеві створити емоційно насичену ситуацію, яка вдало відобразить його наміри та настрої.

У переносному значенні лексеми в ролі головного члена односкладних речень апеляції можуть також характеризувати людину, її зовнішність, поведінку, вдачу, вчинки тощо, напр.: **Братику, конику** любий. ... **Рятуй** мою душу! (З. Тулуб); **Квіти мої, діти!** **Нащо ж вас кохав я, нащо доглядав?** (Т. Шевченко).

Аналізуючи переносні значення, неодноразово фіксуємо випадки, коли уся конструкція апеляції в контексті виступає засобом образної характеристики особи (осіб), виражаючи шляхом перенесення назви з одних предметів, явищ, дій, ознак тощо на інші художньо-метафоричні значення, напр.: **Ех, ти, голово капустияна!** **Ти ж якого лиха задумався?** (Леся Українка); **Золото**

моє, щастя моє! Тебе я ждала ... (І. Нечуй-Левицький); *Мамко мої солодкі!* – падає він перед нею на коліна в пилюку (І. Вільде); *Золота, богорівна моя! Я тебе не назву на ім'я* (Д. Кремень);

Отже, порівняно з прямим вживанням, при переносному головний член речень апеляції може мати найрізноманітніші лексичні значення. Відповідно й діапазон використання лексем у переносному значенні буде значно ширший, адже мовець може звернутись до будь-яких предметів, явищ, понять, що, на думку М. Скаба, розширює набір номінацій практично до безмежності [2, с. 69]. Дещо зміниться й емоційність речень апеляції. К. Шульжук з цього приводу зазначив: «Коли ж слова у ролі звертань вживаються у переносному значенні, емоційне забарвлення їх може виявлятися значно ширше» [3, с. 22].

Список використаної літератури

1. Вітрук Н. Лексико-семантичні особливості односкладних речень апеляції. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*, Scientific Nerald of National Univercity of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences / Редкол.: С. М. Ніколаєнко, (відп. ред.) та ін. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 263. С. 13–19.
2. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові : монографія. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.
3. Шульжук К. Ф. Стилiстичні особливості звертань у народних піснях *Укр. мова та література в школі*. 1968. № 2. С. 22–25.

МЕГАПОШИРЮВАЧІ ТА ПОШИРЮВАЧІ В СИСТЕМІ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ

Олексій Воробець

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального
та германського мовознавства Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*
oleksii.vorobets@pnu.edu.ua

У синтаксичному аналізі речення важливу роль відіграють поширювачі та мегапоширювачі, які додають глибину, експресивність і змістовність висловленням. Сучасна українська література надає багатий матеріал для аналізу цих синтаксичних одиниць, адже автори використовують їх для надання своїм творам більшої виразності та деталізації. Традиційно синтаксема розглядається як базова одиниця семантико-синтаксичного рівня речення, яку можна визначити як мінімальний, нерозкладний семантико-синтаксичний елемент, що одночасно виступає носієм елементарного смислу та структурною складовою складніших синтаксичних конструкцій із визначеним набором функцій [2, с. 260]. У структурі речення можна виділити два типи мінімальних функціональних синтаксичних одиниць, які тісно взаємопов'язані: компоненти, що залежать від певного типу синтаксичних зв'язків, і компоненти-синтаксеми, які мають специфічні семантичні ознаки [1, с. 19]. Отже, поширювачі слід розглядати як повноцінні синтаксичні одиниці, що займають різні позиції в реченні (початкову, середню, кінцеву) і відображають структуровану єдність семантичного змісту та функціональної позиції, утворену завдяки поєднанню одного або кількох компонентів, комплексів чи систем, що мають комбіновані та багатовекторні функціонально-семантичні властивості.

У сучасних прозових творах часто використовуються поширювачі для створення більш яскравих образів та виразних описів, що дозволяє читачеві краще уявити ситуацію або характеристики персонажів. Наприклад: *Тамара, темноволося, тонка, і з обличчям, як у мадонни, сиділа на краю крісла, спостерігаючи*

кожен рух співрозмовника (Ю. Андрухович), де одні поширювачі допомагають створити детальний візуальний образ, а інші – розкривають особливості поведінки суб'єкта.

Мегапоширювачі, які містять складні поширювальні компоненти або ланцюги поширювачів, зустрічаються у творах письменників для створення складних описів, багатопланових емоційних станів та деталізованих образів. Наприклад: *Вона стояла біля вікна, дивлячись на вулицю, де під сірим небом рухалися автобуси, машини, люди, кожен зі своїми мріями, думками, страхами, які плуталися в ритмі холодного міського життя* (О. Забужко), у якому мегапоширювач описує не лише зовнішній пейзаж, а й емоційний стан героїні, заглиблюючись у її переживання, додаючи деталізовану картину, сповнену прихованого смислу.

Наприклад: *На пероні зібрався натовп, люди втомлені й мовчазні, закутані в пальта, що струсили на себе рештки осіннього дощу, наче він міг змити з них не лише втому, а й, може, трохи страху за завтрашній день.*

Доцільно відзначити, що структурним моделям із поширювачами та мегапоширювачами властивий синтаксичний деструктуралізм, що інтерпретується у змінах та розташуванні текстових фрагментів, а також їхніх графічних форм разом з іншими інноваціями, особливо у постмодерністських творах, що призводить до деформацій смислу і, відповідно, підриває традиційні норми розуміння змісту, посилюючи функціональну потужність імплікацій [3, с. 11].

Отже, розміщення модифікованих та комбінованих поширювачів та мегапоширювачів відзначається системністю, складністю та функційно-семантичною розгалуженістю, що підкреслює їхній невід'ємний зв'язок зі структурною моделлю речення.

Список використаної літератури

1. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ: наук. думка, 1992. 224 с.
2. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст: вибрані праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
3. Kononenko V., Vorobets O. Semantics of Subtext: Modernist Dimension. *Journal of Vasyl Stefanyk Prekarpathian National University. Philology*, 10 (2023), 6–15.

VECHI ȘI NOU ÎN SINTAXA LIMBII ROMÂNE: PROBLEME ALE TERMINOLOGIEI RAPORTURILOR SINTACTICE

Феліція Вринчану

*доктор філософії, доцент кафедри румунської та класичної
філології Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
f.vranceanu@chnu.edu.ua*

Încă din secolul al XIX-lea, odată cu intensificarea preocupărilor pentru studierea nivelului gramatical al limbii, filologii evidențiază importanța raporturilor care se stabilesc la nivel sintactic. Astfel, I. H. Rădulescu, în gramatica sa din 1828 subliniază importanța legăturilor care se stabilesc între cuvinte: „Ca să vorbim și să scriem nu este destul a ști toate formele fiecărei ziceri, ci și relația” [4, p. 319], în timp ce H. Tiktin, definește coordonarea și subordonarea ca modalități de formare a frazei [7, p. 26]. În gramaticile moderne ale limbii române, opiniile referitoare la trăsăturile fundamentale ale raporturilor sintactice și la tipologia acestora sunt de multe ori controversate, terminologia folosită fiind de o deosebită diversitate. Valeria Guțu-Romalo consideră că „orice enunț care reprezintă o comunicare este condiționat de realizarea unei relații” [3, p. 35–36]. Marea varietate a enunțurilor reprezintă premisa diversității raporturilor realizate la nivel sintactic. Astfel este necesară identificarea unei relații referențiale care presupune raportarea la faptul comunicat; această relație este exterioară enunțului deoarece nu se referă la organizarea (structura) enunțului. În același timp, poate fi identificat un alt tip de relație, prezentă în „enunțurile decompozabile, alcătuite din mai multe componente” [3, p. 35–36]. Astfel de relații interne se stabilesc între componentele enunțului și pot fi, la rândul lor, clasificate în relații de succesiune (vecinătate) și relații structurale/sintactice.

Din perspectiva gramaticilor structurale, realizarea oricărei comunicări presupune în mod necesar stabilirea unor relații. Această idee se înscrie în tradiția structuralistă, conform căreia limba reprezintă o rețea de relații în care unitățile constituente nu există decât în virtutea relațiilor pe care le stabilesc în cadrul sistemului. O altă lucrare în care raporturile sintactice sunt caracterizate din perspectivă structurală este *Limba română contemporană* (autori Iorgu Iordan și Vladimir Robu) în care se precizează că “prin termenul relație sintactică înțelegem raportul sintagmatic în care sunt

angajate două (sau mai multe) unități minimale componente ale structurii unui enunț” [5, p. 546].

La rândul său, profesorul ieșean Dumitru Irimia considera că relațiile sintactice reprezintă „interpretarea lingvistică a unor raporturi logice, prin care se reflectă în planul gândirii conexiuni extralingvistice, extrinseci (între obiecte)” și intrinseci (interioare obiectelor, de tipul: parte-întreg, conținut-formă, substanță-calități, statice sau dinamice etc.)” [6, p. 330]. O complexă clasificare a relațiilor realizate la nivel sintactic propune Ion Diaconescu, care consideră că relațiile sintactice pot fi referențiale (se stabilesc între unități a căror bază semantică trimite la o “realitate”), structurale (participă la procesele de structurare a unităților sintactice, la integrarea lor în unități la nivel superior, asigurând coeziunea structurală a enunțului), binare (implică prezența a două unități), univoce (pun în valoare o singură semnificație semantică și gramaticală), reversibile (sunt angajate în procese transformaționale), au un conținut și o formă, dispun de posibilitatea reluării sau a anticipării printr-un element corelativ [1, p.247-252]. Luând în considerație criteriul funcționalității, Corneliu Dimitriu definește raporturile sintactice ca fiind „relațiile/legăturile – marcate lingvistic – ce apar la nivelul unităților sintactice” [2, p. 1122]. Astfel, autorul evidențiază necesitatea definirii conceptului sub două aspecte: forma și conținutul

Punctele de vedere prezentate au în comun, în marea lor majoritate, ideea că raportul sintactic este, într-o măsură mai mare sau mai mică, elementul fundamental în procesul de structurare a unui enunț, fiind purtător de informație gramaticală care actualizează informația semantică (pasivă) a fiecărei unități lexicale utilizată în comunicare.

Список використаної літератури

1. Diaconescu I. Sintaxa limbii române. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1995. 290 p.
2. Dimitriu C. Tratat de gramatică a limbii române. II. Sintaxa. Iași: Institutul European, 2002. 756 p.
3. Guțu-Romalo V. Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări. București: EDP, 1973. 310 p.
4. Heliade-Rădulescu I. Gramatica românească. București: Editura Eminescu, 1982. 560 p.
5. Iordan I., Robu V. Limba română contemporană. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978. 468 p.
6. Irimia D. Gramatica limbii române. Polirom: Iași, 1997. 640 p.
7. Tiktin H. Gramatica română. Etimologia și sintaxa. București: Editura Tempo, 1945. 234 p.

ВАРІАТИВНІСТЬ УМОВНИХ СПОЛУЧНИКІВ ПІДРЯДНОСТІ ЯК ДІАЛЕКТНА РИСА В МОВЛЕННЄВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

Лілія Гажук-Котик

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

l.gazhuk-kotykh@chnu.edu.ua

Українські говірки Північної Буковини є однією з архаїчних зон українського діалектного континууму, тому ґрунтовний аналіз таких говірок має важливе значення для вирішення проблем українського діалектогенезу. Згадані говірки й надалі заслуговують на увагу дослідників як старожитні й багаті на інформацію щодо розвитку української мови. Кожна буковинська говірка – неоціненний скарб для діалектологічних, етнографічних, етнолінгвістичних студій, що стало об'єктом для багатьох досліджень. Діалектні норми українських говірок Північної Буковини досить стійкі, вони, хоч і зазнали певних змін під впливом літературної мови, залишаються надійним джерелом для мовознавців. Зміни в системі мови традиційно пов'язують дослідники з її діахронічним вивченням. Ще К. Герман визначав діалектне мовлення як «суперечливу єдність, що перебуває у стані постійної внутрішньої боротьби» [2, с. 66].

Предмет розгляду – варіативність умовних сполучників підрядності, фіксованих у діалектному тексті, який репрезентує мовлення в українських говірках Північної Буковини.

У наш час зростає інтерес у вітчизняних мовознавців до розгляду проблем, пов'язаних з аналізом варіантних форм (І. Вихованець, І. Глуховцева, К. Городенська, Н. Діденко, К. Загнітко, Г. Кобиринка, Г. Мартинова, В. Ужченко та ін.). Варіантність, на думку Н. Діденко, є однією з форм лінгвістичного динамізму, що визначає шляхи мовного розвитку [4, с. 5].

Сполучник – це своєрідна частина мови, що виразно виокремлюється від інших службових, оскільки система вживання

його в українських говірках Північної Буковини зберігає архаїчні форми, відомі в давньоруській та староукраїнській мовах. Крім того, відомі й діалектні новотвори, характерні не лише для буковинських, а деяких сусідніх говірок, зокрема наддністрянських, покутських, гуцульських та подільських.

Лінгвогеографічне дослідження діалектного простору – це нові, ще не виявлені досі навіть у найдокладніших діалектологічних працях можливості – вивчити елементи діалектного мовлення, які перебувають в русі або, навпаки, поступово стабілізуються. Лінгвістичні карти дозволяють виявити ядра та периферії діалектних просторових форм. Джерельною базою для написання роботи є дослідження – Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Словозміна. Службові слова. Чернівці: Прут, 1998. – Т.ІІ. 215 с., де українські говірки Північної Буковини автор поділяє за такими різновидами: буковинські говірки (надпрутські); буковинські з деякими рисами гуцульських (або перехідні до гуцульських) говірок; буковинські з деякими рисами подільських (або перехідні до подільських) говірок; буковинські з деякими рисами наддністрянських говірок (або перехідні до наддністрянських) [3, с. 294].

Так, за картами праці, в українських говірках Північної Буковини вживання форм умовних сполучників підрядності фіксуємо трьома варіантами: *ко'би, ко'ли б [би^е], як'би [аби]* [1, с.188].

Найбільш уживаною є діалектна форма сполучника – *ко'би*, функціонування якої простежуємо: *Коби знате, шо уже ни буди морозу, то клали би барабулю* (Брусниця Кіцм.). *Коби дощ, гриби будут* (Кам'яна Глиб.). *Коби знатя, шо в кума пия* (Лукачівка, Кельм.) [5, с. 213].

Як паралельна форма в буковинських (надпрутських) говірках – Заст., Кіцм., Вижн. та Глиб. райони, до *ко'би* простежується вживання *б [би^е]*: *Сокоти худобу, би ни зробила шкоду* (Неполоківці Кіцм.) [5, с. 30]. Також форма є вживаною в буковинських говірках із рисами подільських: *Ці хлопці дуже файні, би такі ще й добрі були* (Керстинці, Хот.) [1, с. 188].

Літературно-нормативний варіант *як'би* може замінюватись *аби* в буковинських із деякими рисами подільських та на території подільських говірок Північної Бессарабії: *Дали бисти і*

послідну сорочку с се"би, аби си старе не ве"рнуло (Зелена Кельм.) [2, с. 188].

Частотність уживання варіантних форм різна й залежить від особистості мовця, його творчої індивідуальності, його емоційного стану тощо. Оскільки мовці з вищим рівнем освіти свіdomo вживають варіант літературно-нормативний.

Вивчення карт атласу українських говірок Північної Буковини (АУГПБ) та коментарів до них дає змогу зробити висновок, що ремарки засвідчують тенденції, які з'являються унаслідок контактів діалектної систем з літературною, що є своєрідним виявом мовного паралелізму насамперед на граматичному рівні, сприяє появі значної кількості нових варіантних форм не тільки від проаналізованих нами варіантів, які в діалектному тексті перебувають у різних типах системних відношень (лексичних і граматичних), що й буде предметом дослідження в наступних наукових студіях.

Список використаної літератури

1. Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Словозміна. Службові слова. Чернівці: Прут, 1998. Т. II. 215 с.
2. Герман К. Проблема наукової інтерпретації лінгвістичних атласів. *Діалектологічні студії. 6. Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації*. Львів, 2006. С. 61–70.
3. Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія: монографія. Чернівці: Рута, 1995. 391 с.
4. Діденко Н. Варіантність дієслівної парадигми у староукраїнських пам'яток першої половини XVII століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук. К. 2013. 18 с.
5. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута. 2005. 688 с.

ЯК ЗУКРАЇНІЗУВАТИ НЕУКРАЇНСЬКИЙ СИНТАКСИС ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Михайло Гінзбург

*доктор технічних наук, професор, академік УНГА,
начальник відділу, Інститут транспорту газу
mychajlo.ginzburg@gmail.com*

Украї важливу роль у подальшому розвитку українського синтаксису відіграє мова правових актів і нормативних документів. Саме від їхнього синтаксису залежить, як буде офіційно-діловий стиль впливати на інші стилі української мови: позитивно чи негативно. Відома мовознавиця, докторка філологічних наук, професорка О. Сербенська запровадила термін «екологія мови» [1]. Уживаючи екологічну термінологію, можна сказати, що сьогодні основними «забруднювачами» мови є, на жаль, саме нормотворці всіх рівнів, бо помилку в правовому акті чи іншому нормативному документі можна порівняти із залповим скидом каналізаційних стоків у річку, з якої беруть питну воду. Через те, що таку помилку тиражують у тисячах примірників, вона фактично стає «нормою», а «очистити річку» після цього буває дуже складно. Наприклад, «Порядок ...» [2] визначає такі мовні формули посвідчувальних написів: «Текст заяви до підписання прочитано мною¹ ... уголоє і схвалено (ПБ особи, за дорученням якої підписувався документ)»; «Мною, ПБ, посада, цей дублікат (назва документа, дублікат якого видається) виданий ...». То як не згадати слова Б. Антоненка-Давидовича, що «усі слова в цих фразах – українські», але фрази «звучать не по-українському, не в ключі народної мови» [3, с. 32]. Важко уявити, скільки українців змушені були писати чи читати ці посвідчувальні написи. І як їх після цього переконати, що в українському реченні діяч не може стояти в орудному відмінку, а дієслів на *-ся* не можна вживати в пасивному значенні?

Дослідники синтаксису сучасної літературної мови зазначають, що навіть «орудний суб'єктний у синтаксичних конструк-

¹ Тут і далі в цитатах підкреслено місця, на які ми звертаємо увагу читачів.

ціях із предикативними формами на **-но**, **-то**», щодо *принципової неможливості* якого з логічних мірковань безособовості цих конструкцій є цілковитий консенсус у сучасному українському мовознавстві, лише «*поступово*» «усувають» «з усного й писемного мовлення» [4, с. 5]. А про тричленні та двочленні пасивні конструкції з дієсловами на **-ся**, конструкції з орудним відмінком діяча при дієприкметниках на **-ний**, **-тий** і при віддієслівних іменниках із процесовим значенням, щодо ненормативності яких такого цілковитого консенсусу нема, – годі й казати. Тому не дивно, що «у правничих текстах (закони, кодекси, укази тощо) тричленні пасивні конструкції утримують свої позиції» [4, с. 5], тобто панують і досі.

Основною причиною панування хибних синтаксичних конструкцій є «Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній», яку 03/V/1933 затвердила Колегія Наркомос^а. Цей нормативний акт колишньої УСРР містить перелік 12 рекомендацій, що полягали в «усуванні» невластивих українській мові синтаксичних конструкцій і граматичних форм. Затавруванням цих рекомендацій як «націоналістичних рецептів» [5, с. 35] українському синтаксису накинута: дієслова на **-ся** в пасивному значенні; конструкції з діячем в орудному відмінку; конструкції з віддієслівними іменниками на **-ння**, **-ття** в позиції родового відмінка, залежного від другого іменника, замість інфінітивів – та інші хиби.

У доповіді на підставі [6–9] доведено, що

1) в українському реченні діяч (істота, група істот, установа, організація тощо) не може бути додатком в орудному відмінку ані при дієсловах на **-ся** в пасивному значенні, ані при дієслівних формах на **-но**, **-то**, ані при дієприкметниках на **-ний**, **-тий**, ані при віддієслівних іменниках із процесовим значенням;

2) українських дієслів на **-ся** вільно вживати лише у зворотному й безособовому значеннях, а пасивного значення вони не можуть мати взагалі;

3) у словосполуках, де перший іменник у непроцесовому значенні можна сполучити з інфінітивом, замість другого віддієслівного іменника на **-ння**, **-ття** в процесовому значенні треба

вживати спільнокореневого інфінітива того самого виду. Щоб повернути в мовлення цю репресовану норму, складено зведений перелік понад ста іменників, об'єднаних у десять груп, що найчіткіше виявляють сполучність з інфінітивом.

Отже, конче потрібно зукраїнізувати синтаксис офіційно-ділового мовлення, а для цього треба, щоб Національна комісія зі стандартів державної мови затвердила стандарт державної мови «Деякі граматичні норми української мови», який би містив найважливіші прескриптивні норми українського синтаксису, зокрема викладені вище.

Список використаної літератури

1. Сербенська О. Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ»*. Серія «Проблеми української термінології». 2002. № 453. С. 17–20.

2. Порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування (Затв. наказом Мін'юсту від 11.11.2011 № 3306/5, зареєстрованим у Мін'юсті 14.11.2011 за № 1298/20036) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11#n16>

3. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Рад. письменник, 1970. 182 с.

4. Харченко С. В. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст.: становлення та кодифікація: дис. ... докт. філол. наук. Київ: Інститут української мови НАН України, 2017. 489 с.

5. Резолюція Комісії НКО для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичній. *Політехнічна школа*, 1933. № 6. С. 34–36.

6. Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ»*. Серія «Проблеми української термінології». 2008. № 620. С. 26–32.

7. Гінзбург М. Д. Правила вживання ся-дієслів у фахових українських текстах. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ»*. Серія «Проблеми української термінології». 2016. № 842. С. 3–17.

8. Гінзбург М. Про активні, пасивні та результатіві конструкції в українських фахових текстах на тлі інших мов. *Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ»*. Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869. С. 3–22.

9. Гінзбург М. Аналіз деяких вад українських фахових текстів, пов'язаних з подаванням процесових понять. *У вимірах слова: зб. наук. праць на пошану професора Ірини Кочан*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 113–128.

КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ДЕКОДУВАННЯ МОДАЛЬНОСТІ: ОПОЗИЦІЯ Я- ТА ВІН-РЕЧЕНЬ У МОДАЛЬНІЙ ГРІ

Ніна Горголюк

*кандидат філологічних наук, доцент, заступник директора
з наукової роботи Інституту української мови НАН України
gorgoluk@ukr.net*

Термін *модальна гра*, що його запропоновано на позначення *маніпулятивної тактики стратегії інформаційного впливу мовця на свідомість реципієнта (споживача інформації)* [3], уgruntовано на когнітивному підході в потрактуванні модальності [1; 2].

Когнітивна теорія модальності В. М. Бріцина корелює з концепцією модальності, або «душі» речення, Ш. Баллі, проте концепції мають і принципову відмінність. Ш. Баллі кваліфікує речення як *найпростішу можливу форму повідомлення думки, <...> яка встановлює чітку відмінність між уявленням, сприйнятим почуттями, пам'яттю або уявою, і психічною операцією суб'єкта мислення*. Відповідно дослідник виокремлює два складники речення – *модус* (головну частину речення, «без якої не може бути речення, а саме: вираження модальності, або корелятивної операції суб'єкта мислення») і *диктум* (частину речення, корелятивну процесові, що створює уявлення, які перебувають у тісному взаємозв'язку. Згідно з концепцією Ш. Баллі, суб'єкт модусу – це «місце перебування» уявлення, що його виражає диктум, і яке через дієслово, що є носієм модальності, пов'язане із суб'єктом. Модальним суб'єктом, на думку дослідника, «може бути і найчастіше буває сам мовець», проте це можуть бути й інші суб'єкти, напр., *Галілей, астрономи стверджує(-ють), що земля обертається*. Тож відповідно експліцитний модус може бути представлений двома рівнозначними моделями – *Я-реченнями* та *Він-реченнями*.

У контексті когнітивної теорії модальності *модус* – це семантична частина речення (ліва), яка описує ментально-чуттєву основу його формування; інша (права) – впливає з особливостей

когнітивних характеристик лівої та встановлює тип відношення диктуму до дійсності [2, с. 138]: *Я припускаю, що* [текст], *Я хочу, щоб* [текст].

Когнітивний підхід до витлумачення модальності вможливує реалізацію в модусі лише однієї моделі – *Я-речення*, оскільки «місцем перебування» уявлення може бути тільки суб'єкт мовлення, пор.: *Я знаю, що* [текст], *Я бачу, що* [текст], *Я вірю, що* [текст], *Я припускаю що* [текст] тощо. Тож модальність *Він-речення* – *Галілей стверджує, що земля обертається* – має імпліцитний вияв. *Він-речення* залежно від контексту можуть прогнозувати різні модальності, зокрема модальність речення *Галілей стверджує, що земля обертається* експлікуємо через предикат *знати*: *Я знаю, що* [текст] (модальність знання). Модальний суб'єкт виражений займенниковим іменником *Я*, модальне дієслово – ментальним предикатом *знати* у формі 1 ос. одн. теп. часу (*знаю*), а конструкція *Галілей стверджує, що земля обертається* входить до складу диктуму, а не модусу.

Досліджуючи когнітивні механізми декодування модальності на матеріалі сучасних медіатекстів, ми пересвідчилися в ефективності прийомів *модальної гри* як маніпулятивної тактики стратегії інформаційного впливу мовця на свідомість реципієнта. Одним із таких прийомів, що вможливує трансформацію модальності (зміну ментального ракурсу відображення дійсності), вважаємо усічення модусного складника речення в заголовках медіатекстів. Пор.: заголовок [*Він-речення*], авторську інтерпретацію прямої мови [*Він-речення*] і пряму мову [*Я-речення*]: *Україна буде готова вступити до ЄС за два роки, до НАТО – раніше, – Стефанішина* [заголовок]. *Водночас вона впевнена, що до НАТО Україна може вступити значно швидше. «Я думаю, що до НАТО ми зможемо вступити швидше, тому що ми очікуємо перемоги, завершення війни, і одна з найсильніших, найпотужніших і найвідоміших армій світу точно буде найбільшим гарантом безпеки Європи та всього європейського простору», – сказала Стефанішина* (<https://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-bude-gotova-vstupiti-do-yes-za-dva-roki-do-nato-ranishe-stefanishina-2404075.html>, 05.09.2023). Імпліцитний модус у реченні-заголов-

кові прогнозує модальність знання (*Я знаю, що* [текст]), експліцитна модальність речення прямої мови (*Я думаю, що* [текст]) демонструє модальність припущення (*Я припускаю, що* [текст]), а автор допису інтерпретує припущення мовця як *упевненість* (вона **впевнена**). *Він-речення* в модальній грі виконують функцію інструкцій із декодування модальності. Це інтерпретаційні моделі, або речення-інструкції, що вможливають налаштування тієї чи тієї (необхідної авторові / мовцеві) *модальної оптики* у споживачів інформації через модифікацію або трансформацію модального значення. Модальності знання, припущення та *впевненості* – репрезентанти різних епістемічних модальностей, які відмінні за «силою» модальності, а відповідно й за силою впливу на споживачів інформації.

Запропоновані когнітивні механізми декодування модальності речень визначають перспективи розпрацювання теорії модальної гри – ефективної маніпулятивної тактики стратегії впливу мовця на свідомість споживачів інформації.

Список використаної літератури

1. Бріцин В. М. Модальність і предикативність: лінії розмежування і протиставлення. *Мовознавство*. 2015. № 2. С. 77–85.
2. Бріцин В. М., Мозгунов В. В. Когнітивні аспекти теорії модальності. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 128–148.
3. Горголюк Н. *Думки бувають різні...*, або модальна гра в медійному дискурсі. *Культура слова*. 2022. Вип. 97. С. 177–193.

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СПОЛУЧНИКОВІЙ ЕКСПЛІКАЦІЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ У СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ

Катерина Городенська

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач відділу граматики та наукової термінології
Інституту української мови НАН України
k.horodenska70@meta.ua*

У граматичній теорії підрядні сполучники, на противагу багатьом сурядним, визнано самостійними виразниками семантико-синтаксичних відношень між граматично нерівноправними предикативними частинами, на підставі чого їх визнано семантичними сполучниками. За типом експлікованого семантико-синтаксичного відношення вони об'єднані в семантичні групи, кількісний і якісний склад яких окреслено у граматиках української мови.

У період від 90-х років минулого століття дотепер сформувалися нові тенденції в підрядносполучниковій реалізації семантико-синтаксичних відношень, що зумовлено насамперед змінами в якісному потенціалі підрядних сполучників. Основними, найпомітнішими є такі тенденції:

1. Розширено склад кількох семантичних груп підрядних сполучників за рахунок реактуалізованих, тобто повернених до активного вжитку сполучників, що перебували переважно з ідеологічних причин у пасивному словникові української мови. Такими стали цільовий сполучник *аби*, причинові *позаяк, позаяк... то*, допустові сполучні комплекси *хай там що, хай там що... а, хай там що... але; хай там як, хай там як... а, хай там як... але* та ін.

2. Поповнено склад кількох семантичних груп новими підрядними сполучниками, що вможливило передавати найрізноманітніші відтінки традиційних семантико-синтаксичних відношень. З'явилися нові причинові сполучники *зважаючи на те що, з огляду на те що, завдяки тому що*, цільові *для того аби, для того щоб (щоби)*, допустовий *попри те що*, часові *відтоді як, відтоді коли, до того як, перед тим як, тоді як, тимчасом як*.

3. Замінено сполучники-кальки російської мови сполучниками, органічними для української мови. Зокрема, причиновий у *силу того що* на *через те що*, часовий *перш ніж* на *перед тим як*,

до того як, часові у той час як, у той час коли на тоді як, часові з того часу як, з того часу коли, від того часу як, від того часу коли, з тих пір як, з тих пір коли на відтоді як, відтоді коли.

4. Активізовано вживання деяких сполучників у ролі виразників певного типу семантико-синтаксичного відношення поки що в індивідуально-авторських мовних практиках чи в окремих функційно-стильових сферах. Таким є, зокрема, сполучник *що*, який разом з відмінковими формами анафоричних займенників *він, вона воно, вони* в багатьох текстах заступив сполучні слова *який, яка, яке, які*, донедавна кваліфіковані в синтаксисі як типові виразники означального формально-семантичного відношення між підрядною атрибутивною частиною і опорним субстантивом у головній частині складнопідрядного речення. Водночас дедалі більше авторів із-поміж українських письменників та працівників ЗМІ намагається замінити сполучні слова *який, яка, яке, які* сполучними словами *котрий, котра, котре, котрі*, що, як відомо, були характерними у своєму відносному значенні для української художньої літератури та публіцистики в XIX ст., а для багатьох західноукраїнських письменників – ще й на початку XX ст. Переважно в індивідуальному мовному вжитку використовують сполучник відповідності *що... то* та цільовий сполучник *щоби* як виразники однойменних семантико-синтаксичних відношень.

У контексті цих тенденцій важливого значення набуває проблема співвідношення між традиційно вживаними нормативними сполучниками і реактулізованими, що їх донедавна маркували у словниках як застарілі чи розмовні, та новими, переважно аналітичними сполучниками – експлікаторами певного семантико-синтаксичного відношення. Очевидним є те, що на вибір цих сполучників впливають мовні вподобання та ідейні переконання авторів. Але помітною є тенденція до надання переваги реактулізованим та новим підрядним сполучникам, наприклад цільовому сполучникові *аби* порівняно зі сполучником *щоб*, причиновому сполучникові *через те що* замість ненормативного у силу *того що*, часовому сполучникові *тоді як* замість сполучника-кальки у *той час як*.

Отже, динаміка складу семантичних груп підрядних сполучників зумовила розширення засобів експлікації семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних реченнях та передання різноманітнішого спектру їхніх відтінків.

КОНТЕКСТНО-ЗУМОВЛЕНІ ОБРАЗНІ МОТИВАЦІЙНІ ВІДНОШЕННЯ Й ОМОНІМІЯ СЛОВОТВОРЧИХ АФІКСІВ

Тетяна Гуцуляк

*доктор філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
t.gutsuliak@gmail.com*

Творення образних номінацій пов'язане з прагненнями мовної особистості поєднати в процесі деривації прагматичні інтенції з інтенціями називання (іменування). Прагматичну інтенцію А. Архангельська визначає як ілокутивне спрямування імені з надією на перлокутивний ефект [1, с. 10]. Суб'єкт номінації цілеспрямовано творить образну назву, передбачаючи її комунікативно-прагматичну роль у мовленні. Відтак поява номінацій цього типу відображає реалізацію образних мотиваційних відношень як такої когнітивної ментальної сутності, що відтворює асоціативні зв'язки, сформовані у свідомості мовців між певними когнітивними структурами з подальшим формуванням образних уявлень на базі концептуальної метафори чи (і) концептуальної метонімії та вербалізованим закріпленням таких образних уявлень у морфологічній і семантичній структурі слова (детально див.: [2]).

Аналіз мотиваційної структури образних дериватів (іменників, прикметників, дієслів і прислівників) та особливостей їхнього використання в мовленні засвідчує реалізацію прагматичних інтенцій суб'єкта номінації схарактеризувати специфіку ознак чи властивостей позначуваного елемента дійсності, повідомити про нього щось важливе або ж оригінальне, використовуючи для цього асоціативно-образне ототожнення чи встановлення суміжних зв'язків з іншими об'єктами, відомими суб'єктові номінації та зазвичай усім носіям мови.

Словотвірні типи образних дериватів, що реалізують словотвірне значення «подібності» часто є контекстно-зумовленими, тобто значення похідних одиниць і їхні мотивувальні ознаки за-

лежать від коротких чи розгорнутих словесних контекстів та увиразнюються в них. Це зумовлено тим, що під час словотворення можуть бути реалізовані різні аспекти семантики мотиватора. Вербальний контекст дає змогу актуалізувати в значенні образного деривата мотивувальну ознаку, що послужила основою формування індивідуального лексико-словотвірного значення, яке більшою чи меншою мірою входить до структури лексичного значення похідного мотивованого слова.

Наприклад, наявність контексту є обов'язковою умовою для встановлення образних мотиваційних відношень та для визначення мотивувальних ознак похідних прикметників, утворених за моделлю «основа іменника+ -Ø-»:

ведмеж-Ø-ий (← *ведмідь*) (про людину) 'сильний, дужий': *Дубові ноги, а ведмежа сила* [2, II, с. 75]. Фізичні характеристики (здоров'я, сила тощо) особи названі за подібністю до властивостей тварини; **ведмеж-Ø-ий** (← *ведмідь*) (про незграбність людини, її кроки тощо) 'який своїми рухами нагадує ведмедя; незграбний, вайлуватий': *Хвиля сорому за себе, за свою ведмежу незграбність залила Федоренкові обличчя гарячим рум'янцем* (Я. Качура) (СУМ-20).

В українській мові словотвірну модель «основа іменника+ -Ø-» передусім використовують для творення присвійних прикметників, у яких нульовий суфікс виражає дериваційне значення «присвійності», порівняймо: *Ведмеже ревіння сколихнуло теміль ночі* (І. Пільгук) (СУМ-20). Семантика «подібності» для цього форманта є вторинною, і такі суфікси прийнято називати варіативними (чи контекстно-інваріантними, як це подає Є. Карпіловська [4]). До того ж можемо констатувати, що афікси, які в поєднанні з твірними основами закріплюють у морфолого-семантичній структурі відсубстантивних ад'єктивів образні мотиваційні відношення, наділені високою здатністю до словотвірної омонімії. Зокрема, таку специфіку в українській мові виразно відображають прикметникові омосуфікси з дериваційними значеннями «присвійності», «відносності» та «подібності», які в поєднанні з мотивувальною основою виражають різні семантичні зв'язки. Омонімія прикметникового нульового суфікса в україн-

ській мові представлена досить повно й послідовно. Зокрема, поряд з творенням присвійних прикметників простежуємо появу образних дериватів, що реалізують лексико-словотвірне значення ‘ознака характеру особи за вдачею та внутрішньою подібністю до тварини, названої мотиватором’: **вовч-Ø-ий** (про людину та її вчинки) ‘жорстокий; лихий, підступний; ненаситний’; **гадюч-Ø-ий** (про людину, її погляд) ‘який таїть у собі небезпеку; підступний’; **орл-Ø-ий** (погляд, очі) ‘нар.-поет. Те саме, що **орлиний**. Гордий, гострий, проникливий’; **собач-Ø-ий** (вдача) [1] ‘такий, як у собаки, брехливий, злий’; **собач-Ø-ий** (погляд; вірність) [2] ‘надзвичайно вірний, відданий, покірний’.

Варто зазначити, що поява якісної ознаки в прикметниках, утворених від іменникових основ – назв тварин та інших семантичних груп, є результатом словотворчих процесів, в основу яких покладено образні мотиваційні відношення, що здебільшого відображають подібність між зіставлюваними елементами дійсності та властивими їм ознаками. Мотивація образних ад’єктивів є контекстно залежною, тому на базі однієї основи можуть утворюватися деривати, що реалізують різні аспекти семантики твірної бази й містять у своїй структурі омонімічні афікси.

Список використаної літератури

1. Архангельська А. М. Чоловік у слов’янських мовах: монографія. Рівне: РІС КСУ, 2007. 448 с.
2. Галицько-руські народні приповідки: в 3 т. 2-е вид. / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Т. 2. 818 с.
3. Гуцуляк Т. Є. Типологія образних семантико-мотиваційних відношень у відіменниковому словотворі української мови: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Чернівецький національний ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2021. 40 с.
4. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. Київ: Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1999. 297 с.

ПРОФЕСОР Н. В. ГУЙВАНЮК ЯК ДОСЛІДНИЦЯ БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРОК

Василь Грещук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
vasyl.greshchuk@pnu.edu.ua;*

Валентина Грещук

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
valentyna.greshchuk@pnu.edu.ua*

Професор Н. В. Гуйванюк відома своїми вагомими напрацюваннями в різних галузях мовознавства, насамперед у синтаксисі. Як людина, яка філологічну освіту здобула в стінах Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і всю свою науково-педагогічну діяльність пов'язала з ним, не могла не звернути увагу на буковинські говірки. У дослідженні говірок Чернівецьчини Н. В. Гуйванюк можна виділити кілька напрямів.

Чи не найважливішим здобутком науковиці в царині вивчення говірок Буковини є її діяльна участь у редагуванні (у співавторстві з К. М. Лук'янюком), підготовці до друку та публікації солідної лексикографічної праці «Словник буковинських говірок» [5]. Н. В. Гуйванюк долучилась до створення зазначеного словника на дуже важливому етапі, від якого залежала його якість та евристичність. П. Ю. Гриценко справедливо зазначив: «Сьогодні „Словник буковинських говірок” є найповнішим джерелом знань про лексику і семантику цих говірок, водночас і про своєрідну локальну культуру буковинців. Це якісно нова спроба репрезентації великого за обсягом цінного мовного та етнокультурного матеріалу» [2, с. 4]. У цій високій оцінці словника чимала заслуга Н. В. Гуйванюк.

Як своєрідне доповнення до «Словника буковинських говірок», ілюстративний матеріал до нього можна розглядати хрестоматію буковинських діалектних текстів [1], співукладачем якої стала Н. В. Гуйванюк.

Іншим напрямом діалектологічних студій Н. В. Гуйванюк став етнокультурний вимір буковинської діалектної лексики. Важливо підкреслити, що в таких дослідженнях науковиця демонструє можливості «Словника буковинських говірок» як важливого джерела мовного матеріалу для розв'язання проблеми «мова і культура» та для моделювання мовної картини світу діалектоносій, бо справедливо вважає, що «словниковий матеріал є неоцінним джерелом для лінгвістів і культурологів, адже, за оцінками вчених, є своєрідними пам'ятниками, „енциклопедією селянського життя” взагалі» [3, с. 604]. У такому ракурсі проаналізовано весільну обрядову лексику буковинців [3, с. 602–611] та діалектні назви традиційного буковинського одягу [3, с. 612–624].

Як синтаксист за покликанням, Н. В. Гуйванюк у своїй науковій творчості не оминула проблеми синтаксису буковинських говірок. Тут, крім ранніх спостережень щодо засобів вираження присвійності в буковинських говірках, варто відзначити ще й її аналітичну розвідку про стан і перспективи дослідження синтаксису буковинських говірок. «Завдання дослідників діалектного синтаксису сьогодні, – зазначила Н. В. Гуйванюк у ній, – полягає в тому, щоб виявити у граматичній системі народного розмовного мовлення не тільки релікти глибокої давнини, архаїчні риси, але й ті діалектні інновації, які з'явилися під впливом літературної мови та в результаті контактів між говірками різних мов, що активно розвиваються у буковинських говірках донині» [3, с. 567]. Окреслене завдання вивчення синтаксису буковинських говірок залишається актуальним і сьогодні.

Привертають увагу й студії Н. В. Гуйванюк про «Словник буковинських говірок» у контексті загальноукраїнської лексикографії та про Ю. Федьковича як збирача діалектної лексики Путьицьчини, використаної Є. Желехівським під час укладання «Малорусько-німецького словаря».

Окремо варто відзначити гідне пошанування Н. В. Гуйва-

нюк дослідників буковинських говірок і їхню працю. Вона постійно підтримувала творчі зв'язки з ученими-лінгвістами і після виходу їх на пенсію, залучаючи до посильної участі в різних наукових проектах, організовувала наукові заходи, спрямовані на оцінювання їхньої діяльності. Так, вшановуючи заслуги В. А. Прокопенко, однієї з укладачів та упорядниць «Словника буковинських говірок», Н. В. Гуйванюк організувала всеукраїнські наукові читання «Діалектна мова: сучасний стан і перспективи дослідження», присвячені пам'яті діалектолога Валентини Прокопенко, за матеріалами яких опублікувала однойменний збірник [4]. У ньому подала й свою велику статтю «Валентина Прокопенко – дослідниця лексики буковинських говірок».

Отже, у науковому доробку Н. В. Гуйванюк помітне місце посідають дослідження буковинських говірок в різних аспектах: лексикографічному, граматичному, лексикологічному, лінгвокультурологічному й лінгвокогнітологічному, лінгвоперсоналіїному.

Список використаної літератури

1. Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів. Чернівці: Рута, 2006. 384 с.
2. Гриценко П. Відкриваючи словник... Словник буковинських говірок, Чернівці: Рута, 2005. С. 3–4.
3. Гуйванюк Н. Слово – Речення – Текст. Вибрані праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
4. Діалектна мова: сучасний стан і перспективи дослідження. Програма, матеріали та тези доповідей всеукраїнських наукових читань, присвячених пам'яті діалектолога Валентини Прокопенко / Відп. за випуск Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 232 с.
5. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 687 с.

МОВНІ КЛІШЕ В МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Руслана Дзісь

кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

r.dzis@chnu.edu.ua

Серед синтаксичних одиниць, здатних забезпечити потребу в лаконічності інформації, виділяють мовне кліше – стандартне словосполучення для типових ситуацій. Використання стандартизованих мовних одиниць в медіапросторі загалом позначене позитивними характеристиками: вони заощаджують інтелектуальні ресурси авторів текстів та споживачів інформації, спрощуючи процес комунікації [3, с. 385–386].

Окрім інформаційного складника, сучасні медіатексти містять й емоційні елементи, які резонують з потребами суспільства створювати емоційну реакцію щодо певних явищ, ситуацій, подій. Емоційний інтелект представників сучасних спільнот формується під впливом медіаконтенту. Формуючи співвідношення «типова ситуація – відповідне кліше з номінативною функцією» для задоволення інформаційних потреб, медійники створюють і поширюють кліше для типової ситуації вияву емоцій. Прикладом можуть слугувати численні кліше з лексемою *фронт*, які з'явилися в ЗМІ під час суспільних потрясінь. Пандемія коронавірусу, активно висвітлювана у 2020-ому – на початку 2022-ого р., привернула увагу українського суспільства до медичної сфери. Серед чималої кількості нових мовних одиниць було й кліше *медичний фронт* з вираженими позитивними емоційними ознаками щодо працівників медичної сфери, які рятували життя хворим, наражаючи себе на небезпеку. Але з найбільшим потрясінням нашого часу – початком повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України 24 лютого 2022 року – медійний простір, загальноукраїнський та регіональний, заповнили численні кліше, а саме: *військовий фронт, дипломатичний фронт, юридичний фронт, економічний фронт, медичний фронт, енергетичний фронт, диджитал фронт, психологічний фронт, освітній фронт*.

фронт, мовний фронт, культурний фронт, інформаційний фронт, медійний фронт тощо. Станом на 2022 рік ці кліше задовольняли потреби українського суспільства, підтримуючи кожного, хто докладав чималих зусиль у своїй сфері діяльності. Контексти на-самперед заголовків чітко вказували на позитивні емоції через глорифікацію діяльності в окремій царині: «*Юридичний фронт у війні росії проти України*» (Голос України, 2022), «*Дипломатичний фронт: за крок до ЄС, нові санкції від США та „втеча” провідних компаній з ринку рф*» (Армія inform, 2022) та ін. Однак наступний етап трансформації емоційного суспільного навантаження зумовив дискусію в медіа щодо доцільності гіперболізації усіх діяльностей поза лінією фронту – зони проведення бойових дій. Журналіст П. Казарін у статті «*Економічного фронту не існує*» (Українська правда, 2023) зазначив: «*нід час війни такі конструкції – банальна апропріація. І за ступенем недоречності мало чим відрізняються від спроб назвати пиво „Герой не вмирають”, а піцу – „Чорнобаївкою”*» [1]. Наслідком такого переосмислення стало зменшення кількості кліше з компонентом *фронт* у ЗМІ.

Отже, виражальні можливості синтаксису сучасної української мови вказують не тільки на поліфункційність лексичної та граматичної сполучуваності як внутрішніх ресурсів мови, здатних продукувати стандартні словосполучення, а й на стандартизацію емоцій (позамовного чинника), що можуть створювати позитивний або негативний ефект у межах одного стандартного словосполучення – мовного кліше, згідно із запитом суспільства як споживача медіаконтенту.

Список використаної літератури

1. Казарін П. Економічного фронту не існує. *Українська правда*. 15 липня 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/07/15/7410059/>
2. Кокнова Т. А., Бледнова О. Г., Овчарова Л. А. Класифікація мовленнєвих кліше в сучасній лінгвістичній теорії (на прикладі європейських мов). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. № 59. Том 2. С. 36–39. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v59/part_2/9.pdf
3. Шарманова Н. М. Мовні кліше у структуруванні медіаінформації. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 13. Кривий Ріг, 2015. С. 379–390. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/294/291>

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: ПОГЛЯДИ МОВОЗНАВЦІВ

Марія Дружинець

*доктор філологічних наук, професор кафедри
української мови та мовної підготовки українців
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*
mriiad68@gmail.com

Ольга Сікорська

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри суспільних наук Одеського національного
медичного університету*
sikorska_olga@ukr.net

Проблема взаємодії літературної мови й діалектів, дослідження якої дає змогу спрогнозувати тенденції та перспективи розвитку української мови, з'ясувати роль різноманітних говірок у становленні й кодифікації літературної мови не втрачає актуальності й сьогодні.

Функціонуванню діалектизмів та особливостям їх утілення в художньому дискурсі присвячено чимало наукових праць, зокрема цією проблемою займалися такі вчені, як В. В. Грещук, П. Ю. Гриценко, С. Я. Єрмоленко, Г. О. Козачук, І. О. Ніколаєнко та ін.

Мета розвідки: узагальнити погляди вчених на діалектизм як стилістичну категорію, зокрема висвітлити типологію та стилістичні функції діалектних одиниць.

Мову художньої літератури можна представити як середовище, у якому взаємодіють варіанти загальнонародної мови. Деякі вчені вбачають функцію художнього дискурсу не лише у фіксації діалектизмів, а й в активізації їхнього використання, що може призвести до набуття ними статусу літературної норми [4, с. 52].

Аспектом вивчення специфіки діалектизмів у літературному творі є особливості роботи письменника над ними. З цього приводу слушною є думка П. Ю. Гриценка, який відзначає, що

робота над діалектними лексемами «набагато складніша і тонша, ніж використання фонетичних, морфологічних чи синтаксичних діалектизмів», які є лише факультативним засобом утілення колориту певної етнічної групи [1, с. 32]. Науковці зазначають, що для відображення народнорозмовних особливостей та колориту усного мовлення письменники використовують певну синтаксично-інтонаційну будову речень із характерними службовими словами, окремі словосполучення, які притаманні діалектному мовленню, деякі виразні словотвірні типи, відповідні лексичні та фразеологічні одиниці, при цьому індивідуальна мовотворчість спрямовується в русло народної мови [3, с. 29].

У творчості сучасних українських письменників відроджується так звана традиція «олітературнення» діалектів, коли, за словами І. О. Ніколаєнко, усне мовлення діалектоносіїв піддається літературній обробці [5, с. 224]. Отже, письменники у своїх творах, які пишуть мовою певного діалекту, намагаються популяризувати народне мовлення та ввести його елементи в літературну мову.

Діалектні елементи є багатограним явищем і виконують низку функцій у структурі художнього твору. В. В. Грещук виокремлює такі: а) *номінативно-пізнавальна*. Діалектні лексеми є номінацією сегментів позамовної дійсності, які в літературній мові не мають однослівних відповідників. Семантика діалектного компонента знайомить реципієнта тексту з новою інформацією, яка закладена в значенні діалектизму. Найбільше ця функція виражається під час зображення сегментів матеріальної культури діалектоносіїв, які притаманні лише певній частині етносу; б) *експресивна*. Ця функція базується на протиставленні діалектної одиниці як позанормативної до слова літературної мови в тексті художнього твору; в) *функція індивідуалізації персонажа літературного твору*. Урізноманітнення мовлення головного героя діалектними одиницями дає змогу індивідуалізувати його мову, водночас вкраплення діалектизмів певної говірки в мовленні персонажа сприяє його ідентифікації як репрезентанта певної групи етносу; г) *функція забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності*. Якщо письменник має за мету якомога детальніше та переконливіше відтворити побут,

звичаї, традиції, навколишнє середовище, події та вчинки персонажів певної етнічної групи, без діалектизмів обійтися він не зможе; г) *функція типізації мови персонажів*. Використання діалектних одиниць у художньому тексті є одним із поширених засобів типізації мовлення представника певної етнічної або соціальної групи; д) *функція збагачення літературної мови*. Діалектизми – надійне джерело регулярного поповнення передусім лексичного складу літературної мови одиницями, функціонування яких територіально обмежено [2, с. 9–15]. Безперечно, художній дискурс дозволить ґрунтовніше дослідити проблему функціонування діалектних елементів. Вони виконують і розпізнавальну функцію – формують уявлення про автора, його світогляд і художнє мислення, а також відіграють важливу роль у розбудові художньої образності й тропіки, у збагаченні стилістичних джерел текстотворення та літературної мови зокрема.

Отже, використання діалектизмів у художньому дискурсі є багатогранною проблемою, кожний аспект якої потребує окремого ґрунтовного дослідження у зв'язку з динамічним розвитком сучасної української літератури.

Список використаної літератури

1. Гриценко П. Ю. Мови чисті джерела. *Культура слова*. Київ : Наук. думка, 1983. Вип. 25. С. 32–38.
2. Грещук В. В., Грещук В. В. Діалектне слово в тексті та словнику : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 372 с.
3. Єрмоленко С. Я. Народнорозмовна традиція в літературно-художньому мовленні. *Питання мовної культури*. Київ : Наук. думка, 1997. Вип. 2. С. 14–32.
4. Козачук Г. О. Діалектизми в сучасній прозі. *Рідне слово*. Київ : Наук. думка, 1971. Вип. 5. С. 52–56.
5. Ніколаєнко І. О. До питання про «олітературення» діалектів. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. 2010. № 3. Ч. 1. С. 223–227.

РОЛЬ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ ПРИСУДКІВ У РОМАНІ Н. ГУРНИЦЬКОЇ «МЕЛОДІЯ КАВИ У ТОНАЛЬНОСТІ КАРДАМОНУ»

Олена Дуденко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
nusik2009@meta.ua

Парцельовані конструкції в останні два десятиліття привертають особливу увагу дослідників. Їх вивчають як один із прийомів експресивного синтаксису, який активно використовують у художньому дискурсі та мові масмедіа (див. праці В. Ачилової, Л. Бондаренко, О. Волобуєвої, У. Гринишин, З. Денисенко, І. Кухарчук, Л. Островської, Х. Петрів, Н. Чернушенко, Т. Шевченко та ін.), як засіб текстотворення (праці Н. Конопленко, В. Олексенка та ін.). Парцеляцію визначено стильовою особливістю багатьох українських письменників (серед яких – М. Дочинець, Л. Костенко, М. Матіос, О. Пахльовська, М. Стельмах, Б. Харчук та ін.). Наталія Гурницька, одна з найпопулярніших українських письменниць-сучасниць, теж належить до них, проте особливості її парцелятивів ще не були об'єктом спеціального дослідження.

Твори письменниці стали для читачів улюбленими історіями про кохання, їх екранізують (серіал «Кава з кардамоном» (2021)), проте й мова романів теж викликає неабиякий інтерес дослідників.

У пропонованій розвідці маємо на меті схарактеризувати функційну специфіку парцельованих присудків у дискурсі роману «Мелодія кави у тональності кардамону». Чому саме присудків? Бо статистичні підрахунки показали, що із трьох сотень конституцій, виписаних із роману, де від базового речення відходить один чи кілька парцелятивів певної структури, саме парцельовані присудки становлять найбільшу частину – понад 140, тобто близько 47 %. Їх кількість у разі переважає парцеляти – інші члени речення (обставини (яких 12 %), означення (10 %), підрядні частини (12 %), а особливо підмети, додатки і частини сурядних та

безсполучникових конструкцій (кожного виду – близько 3–5 %)).

Парцеляти виконують важливу роль у тексті. Так, дослідниця Х. Петрів визначила низку функцій парцельованих конструкцій у дискурсі Оксани Пахльовської, серед яких: описова, смислетвірна, емотивна, логічна, конкретизації змісту базового речення; ритмізації тексту; створення ефекту невимушеності, спонтанності спілкування; прихованої іронії [3, с. 131].

Кількісна перевага підкреслює значущість парцелятив-присудків у романі Н. Гурницької, і виконують вони різноманітні ролі у тексті. Загалом можемо виокремити такі найважливіші їх функції як авторського експресивно-стилістичного прийому:

1) функція лаконізму, економії мовних засобів: назву суб'єкта автор опускає, акцентуючи на власне його діяльності (*Поволі, ніби долаючи опір, Адам завів коня у стайню. **Вийшов, машинально прикрив за собою двері й зупинився*** (тут і далі цит. [1]);

2) описово-характеризувальна, коли парцелят акцентує на певних характеристиках когось / чогось: *Не минуло й двох тижнів, як Анну познайомили з чоловіком, за якого вона незабаром мала вийти заміж. **Не був ані гарним, ані паскудним. Звичайної зовнішності, пристойно вбраний, не надто молодий, але й не старий, напевно, значно молодший за Адама, худорлявий, з чорними блискучими очима і з якимось аж надто яскравим рум'янцем на щоках;***

3) смислетвірна – винесення в парцелят значущої інформації, що розкриває зміст базового речення: *За рік вони звикли одна до одної і ні на мить не дозволяли себе розлучати. Разом **їли, разом бавилися, разом спали і навіть у шкоду вгазили** одночасно;*

4) емотивна – опис емоційного стану героя / героїні за певних життєвих обставин: *Несподівано для самої себе **розплакалась. Плакала** голосно, не стримуючись, тремтячими руками розмазуючи сльози по щоках. **Плакала з відчаю, з безнадії, від несправедливості того, що сталося, і ще тому, що вже розуміла: ради на таке нема;***

5) підсилювальна – коли парцелят, повторюючи слово з базової частини, розширює його значення, додає важливих ознак. Мовознавець В. Чабаненко зазначав, що «винесення повторюва-

ної лексичної одиниці в парцелят підсилює його емоційну й логіко-емоційну наповненість, збільшуючи смислову виразність речення» [4, с. 121–122]. Наприклад: *А вони нарешті просто були щасливі разом. Щасливі без жодних умов і обмежень, щасливі всупереч тому, що не мали б бути щасливими. А може, саме тому й були щасливі, що попри все нарешті були разом; Вона не повинна так поводитися... Не повинна таке дозволяти... Не повинна;*

б) оптимізувальна – коли автор, продукуючи текст, виокремлює ряди однорідних присудків в окремі конструкти, аби розвантажити «смислову і граматичну структуру вихідного речення» [2, с. 461]: *Він [сніг] і зараз не вщухав. Летів на неї звідусіль і давно засипав усе довкола – могили, хрести, гробівці. Кружляв у повітрі, лежав на гілках дерев, осипався додолу сніжним пилом.*

Проведений аналіз не претендує на вичерпність, проте дає підстави для таких висновків: у романі «Мелодія кави у тональності кардамону» парцеляція є визначальним синтаксично-стилістичним прийомом, що сприяє лаконізму, посилює мовну експресію, допомагає акцентувати на значущому, характеризувати тощо.

Список використаної літератури

1. Гурницька Н. Мелодія кави у тональності кардамону. Історія забороненого кохання : роман. Харків : Клуб Сімейного дозвілля. 2014. 400 с. URL: <https://readukrainianbooks.com/2321-melodija-kavi-utonalnosti-kardamonu-natalija-gurnicka.html> (дата звернення: 20.06.2024).
2. Жайворонок В. В. Парцеляція. *Українська мова: енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 461.
3. Петрів Х. Парцеляція як прийом експресивного синтаксису в системі ідіостилю О. Пахльовської. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. № 2. С. 126–133.
4. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351 с.

ДІЄСЛІВНІ ФРАЗЕМИ В МОВІ ТВОРІВ А. СВИДНИЦЬКОГО

Борис Коваленко

*доктор філологічних наук, доцент, директор
навчально-наукового інституту української філології
та журналістики Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка*
kovalenko.bor@gmail.com

Наталія Коваленко

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка*
kovalenko.bor@gmail.com

У фразеологізмах виявляється величезний запас народних знань, мудрості, які витворюються зі спостережливості, образності мислення, високої емоційності. Короткі влучні вислови в художній формі типізують різні явища життя, становлять досить струнку систему поглядів і є, за висловленням Юрія Шевельова, «ключем до народної психології, а то й філософії» [3, с. 48]. Ставимо собі за завдання описати семантичні групи дієслівних фразем, виявити специфіку їх уживання. Матеріалом для спостережень послугував словник фразеологізмів А. Свидницького [2, с. 48].

Дієслівні фраземи – явище надзвичайно поширене в мові, бо вони є засобом вираження і прояву духовного багатства етносу. Характеризуючи предмет, фразема, на відміну від більшості слів, «виділяє у ньому окремі сторони, грані, властивості й через них повторно його називає» [1, с. 238]. Дієслівні фразеологічні одиниці (ФО), виконуючи експресивно-емоціональну функцію, вживаються для позначення дій та процесів (динамічних ознак), джерелами яких є людина, стосуються фізичного й психічного стану особи, її поведінки, способу життя, діяльності тощо.

За семантичними групами дієслівні ФО розподіляються нерівномірно, бо, як правило, пов'язані вони з характеристикою людини, її фізичними та психічними особливостями, діями та станами.

Серед численної групи дієслівних ФО, які позначають різний фізичний стан людини, виділимо такі, що виражають поняття ‘перестати жити; померти’: *на той світ перебралась* [2, с. 269]; *...і бий, щоб аж дуба дала* [2, с. 101]; *погас, як свічка на водосвятті...* [2, с. 278]; *із його рук пожила смерті* [2, с. 304]; *богу душу віддала* [2, с. 21]. До складу фразем цієї підгрупи входять слова певної понятійної групи (‘той світ’, ‘душа’, ‘бог’), домінують дієслова у формі минулого часу. Вони доповнюють синонімічний ряд літературно-мовних одиниць цієї групи (*душа відлетить у небо; врізати дуба*).

Численною є група дієслівних ФО, що лінгвалізують динамічні ознаки, пов’язані з душевним (психічним) станом людини, її розумовими якостями. На позначення почуття страху вживаються такі: *мороз пішов поза плечі* [2, с. 184]; *мурашки по шкірі лазять* [2, с. 80]; *аж дрижаки скачуть* [2, с. 100]; *аж серце хлопцеві завилирало, аж волосся їжилось* [2, с. 289]. Такі структури витворилися на основі асоціативного переосмислення фізіологічних відчуттів. Інтимні почуття А. Свидницький передає такими ФО: *глибоко запало мені в душу* [2, с. 116]; *доріженьку топтати* [2, с. 97]; *а молода кров грає!* [2, с. 157]; вони є варіантами загальноукраїнських: *запасти в голову, запасти в око; топтати стежку; кров шумує/бушує*. ФО, що відбивають процес роздумування, мотивуються переважно значенням коренів *розум-*, *голов-*: *дав Бог розум добрий* [2, с. 18]; *мала розум добрий* [2, с. 253]; *був чоловік з головою* [2, с. 65]. Негативні розумові якості найчастіше передаються через поняття ‘дурний’: *розуму не мати* [2, с. 256]; *не сповна розуму* [2, с. 258]. Метафоризація ґрунтується тут на ознаці неповноти, відсутності.

Низка ФО позначають динамічні ознаки, пов’язані з поведінкою, рисами людини. Наявність великої кількості таких сполучень пояснюють тим, що через поведінку людини передається її взаємовідношення із соціальним середовищем, власне особистість, характер, ставлення до своїх обов’язків. ФО цієї групи можуть позначати: 1) негативні риси характеру, вчинки: *мала мухи в носі* [2, с. 185]; *догори ногами ‘бешкетувати’* [2, с. 196]; *не давали супокою ‘тривожити’* [2, с. 312]; *ввійти в славу ‘зганьбитися’* [2, с. 295]; 2) позитивні риси характеру: *не дасть собі в кашу наплювати* [2, с. 144]; 3) негативну оцінку діяльності ‘говорити’:

пішов поговір [2, с. 232]; *снують речі недобрії* [2, с. 295]; 4) поняття ‘бити’ із загальним значенням ‘карати’: *як затопить у вухо* [2, с. 46].

Виокремлено низку ФО, що лінгвалізують спосіб життя людини, її діяльність, вказують також на ситуації, у яких вона може опинитися: *ні горя, ні біди не знати* [2, с. 71]; *не мати чим горло заткати (запхати)* [2, с. 71]; підгрупу на означення переміщення в просторі: *крізь землю пішов ‘зник, пропав’* [2, с. 130]; *дати сторчака ‘впасти’* [2, с. 87]; *тільки поли мають ‘тікати’* [2, с. 482].

У складі досліджуваної дієслівної фраземіки є сталі сполуки, що позначають різні моменти стосунків людини з іншими людьми, вплив на них: 1) нашкодити, допекти, набридати комусь: *кісткою в горлі сіло* [2, с. 149]; *в’їлась нам до живих печінок* [2, с. 227]; 2) посваритись, насварити: *добре ціпки пов’язали!* [2, с. 340]; 3) лінгвалізація різних інтимних та родинних зв’язків: *рушники вишивати; на рушник стати* [2, с. 266]; *до шлюбу стати* [2, с. 351].

Більшість дієслівних ФО розвинулася із вільних словосполучень. Явище виникнення цих засобів номінації зумовлене низкою семантичних змін. У зв’язку з цим зазначимо, що фраземи називають насамперед динамічні ознаки, джерелом яких є людина, бо з погляду носіїв мовлення саме вони мають бути представлені образно, емоційно.

Отже, національна своєрідність фразем виявляється насамперед через специфіку їхньої внутрішньої форми, розвиток тих чи тих образних тем, стержнів та різноманітних компонентів ФО на національній основі, через конкретні реалії в житті людей, з використанням символічної лексики у складі фразем.

Список використаної літератури

1. Демський М. Т. Суть фраземи, її ономазіологічні функції й особливості номінації (Матеріали до ідеографічного Словника українських фразем). *Записки НТШ*. Львів, 1990. Т. ССХІХІ. С. 238–265.
2. Фразеологізми в ідіюстилі Анатолія Свидницького. Словник / укл. Коваленко Б. О., Коваленко Н. Д. Кам’янець-Подільський, 2019. 364 с.
3. Шевельов Ю. Номис-Даль-Адальберг. З проблем української пареміології середини 19 сторіччя. *Фольклорний збірник Матвія Номиса до стодвадцятиріччя першого видання 1864-1984: Статті*. Саут-Бавнд. Брук. Н. Дж. США, 1985. С. 44.

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

Людмила Коваль

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови,
теорії та історії української і світової літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса*
lmkoval1978@gmail.com

Воєнні реалії зумовлюють специфіку сучасного життя українців в усіх сферах. Складні життєві ситуації провокують складний емоційний стан людей, формують високий рівень стресовості, що, безумовно, знижує рівень ефективності нашої комунікації – часто ми не тільки не отримуємо задоволення від спілкування з іншими, але й не досягаємо окресленої предметної мети нашого приватного чи офіційного спілкування.

Однією з причин таких комунікативних невдач постає нульова емоційна вербалізація комунікантів [2, с. 144], коли ми не здатні осмислити й пояснити наші емоції та почуття один одному, адже саме емоційна емпатія та ґрунтована на її основі повага до комунікативного партнера є основою ефективного спілкування.

Вербальним засобом вияву емпатії, створення стану комунікативної гармонії, а отже, й наснаження мовців позитивною життєвою енергією постає гармонема (гармонемна мовна одиниця) – лінгвопрагматична одиниця (лінгвопрагматема), що акумулює позитивні емоції, відчуття та почуття в комунікативного партнера [1, с. 122]. До таких лінгвопрагматем відносимо, наприклад, компліменти, жарти, добропобажання, використання яких однозначно покращує емоційне самопочуття людей і робить їх відкритими до діалогу (полілогу).

Важливим засобом досягнення комунікативної гармонії постає також дотримання доброзичливого тону мовлення, позбавленого елементів роздратування, агресії, незадоволення, нетерпимості, пихатості, чванливості, зверхності тощо. Безумовно, що така комунікація передбачає щире, психологічно здорове став-

лення мовців один до одного, що виводить на перший план проблему діалектичного взаємозв'язку мовленнєвого та емоційного компонентів комунікації.

До щоденних засобів гармонізації спілкування варто віднести й дотримання норм мовленнєвого етикету, що корелюють із нормами поведінкового етикету загалом. Етикетні формули не лише регулюють і нормують спілкування, але й слугують засобами налагодження комунікації, вияву чемного та поважливого ставлення до комунікативного партнера.

Не менш важливим у плані ефективізації спілкування постає також і дотримання таких комунікативних ознак мовлення, як його точність, ясність, логічність, багатство, дотримання норм культури мовлення. У сучасній Україні нормативне мовлення – своєрідний культурний код, що маркує рівень інтелігентності людини, це мірило її ідентифікації та самоідентифікації в соціумі. Зазначені комунікативні ознаки мовлення на підсвідомому рівні формують кредит довіри до відповідної особи, а отже, й визначають її як більш надійного та більш бажаного комуніканта.

Особливе місце в системі засобів налагодження комунікативного простору посідають і слова з високим рівнем зорієнтованості на комунікативного партнера. Це, насамперед, апелювативна, демінутивна, індивідуально-авторська лексика, широке використання тропіки, фразеології, що забезпечують високий рівень емоційності, експресивності спілкування, естетизують та індивідуалізують мовленнєву поведінку конкретної лінгвоперсони. Значимо також, що лексичний рівень активного словника мовця загалом, його обсяг та розмаїтість також є тими ознаками, що дозволяють зчитувати комунікативного партнера як благонадійного.

Вагома роль у досягненні комунікативного успіху належить і технічним параметрам мовлення: силі, темпу, гучності голосу, рівень вияву яких має спиратися на інтуїтивне зчитування актуальних психо-емоційних потреб партнера. Важливо також напрацьовувати такі властивості голосу, як благозвучність, польотність, рухливість, різноманітність тону, що додатково увиразнюватимуть сказане та посилюватимуть взаєморозуміння між мовцями.

З характеристиками голосу тісно пов'язана й осмислена комунікативна виразність мовленнєвого потоку, що передбачає структурування останнього на фізичному рівні через доречні логічні наголоси, паузи, що також сприятиме чіткішому та зрозумілішому донесенню інформації до співрозмовника.

Узагальнимо, що спектр мовно-комунікативних засобів гармонізації мовлення, безумовно, широкий, однак їхній оптимальний добір та вправне використання можливе лише за умови чіткого розуміння мовцем власного комунікативного наміру, а також екологічного самосприйняття та сприйняття свого комунікативного партнера й щире бажання досягти комунікативної гармонії й комунікативного успіху.

Список використаної літератури

1. Коваль Л. Гармонійний комунікативний простір як передумова успішної життєдіяльності. *Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження* : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька (Чернівці, 16-17 травня 2022 р.) за ред. С. Т. Шабат-Савки). Чернівці : Чернівець. нац. ун- ім. Ю. Федьковича. 2022. С. 121–124.

2. Шах К., Коваль Л. Проблема вербалізації емоцій у науковому дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 41. Том 3. 2021. С. 140–146.

3. Литвинова Л. В. До питання наукового осмислення поняття комунікативного простору: сучасний стан та аналіз концепцій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1460> (дата звернення: 26.10.2024). DOI: [10.32702/2307-2156-2019.7.20](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.7.20)

ОСНОВНІ ВИЯВИ УКРАЇНСЬКОЦЕНТРИЧНОСТІ «СЛОВНИКА ДІЄСЛІВНОГО КЕРУВАННЯ»

Лариса Колібаба

*кандидат філологічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу граматики та наукової
термінології Інституту української мови НАН України*
kolibaba79@gmail.com

Валентина Фурса

*кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
відділу граматики та наукової термінології
Інституту української мови НАН України*
v_fursa@ukr.net

«Словник дієслівного керування» [2] опубліковано 2016 року. Українська наукова спільнота та мовознавці з інших країн схвально відгукнулися про це новаторське видання й високо оцінили його як перший в історії українського мовознавства словник дієслівного керування [1; 3; 4; 6; 7], аналога якого немає в жодній слов'янській мові [5, с. 22]. У цьому словникові систематизовано типове керування найуживаніших дієслів сучасної української літературної мови, що переважно становить труднощі в мовній практиці, а також повернено до вжитку органічні для української літературної мови відмінкові та прийменниково-відмінкові форми залежних від дієслів іменників, які зазнали несправедливого тиску в радянський період.

Тривале зросійшування українців спричинило слабе знання ними синтаксичних норм і традицій української літературної мови, що призвело до втрати національної специфіки сполучуваності слів. Упродовж 40–80-х рр. ХХ ст. в українській літературній мові поширилися не характерні для неї дієслівно-іменникові словосполучення, скомпоновані на російський лад. З огляду на панівну на той час ідеологію «наближування і злиття мов» іменник, залежний від опорного дієслова, ставили в тій відмінковій або прийменниково-відмінковій формі, що була спільною з російською мовою. Унаслідок цього багато не властивих

українській мові граматичних форм іменників на зразок *вибачати кого? що?*, *глузувати (кепкувати, насміхатися, сміятися) над ким? над чим?*, *дякувати кого? що?*, *зрадити кому? чому?*, *зректися від чого? від кого?*, *навчати чому?*, *опанувати чим? ким?*, *позбуватися від чого? від кого?*, *хворіти чим?* і под. під впливом російської мови узвичаїлися в українській мовній практиці навіть попри те, що в нормативних словниках подано граматично правильні форми *вибачати кому? чому?*, *глузувати (кепкувати, насміхатися, сміятися) з / із кого? із чого?*, *дякувати кому? чому?*, *зрадити кого? що?*, *зректися чого? кого?*, *навчати чого?*, *опанувати що? кого?*, *позбуватися чого? кого?*, *хворіти на що?* та ін. Саме для того, щоб допомогти мовцям правильно, відповідно до питомих, історично сформованих граматичних особливостей української мови сполучати в мовленні дієслова та іменники, і було укладено «Словник дієслівного керування».

Основним принципом укладання цього словника є українськоцентричність: «Словник дієслівного керування» – це перша й досить успішна спроба вияснити в сучасному мовленні синтаксичні конструкції, що були забороненими або обмеженими у використанні за радянської доби. <...>Обравши для своєї роботи національний критерій, автори кваліфіковано оцінили дієслівну сполучуваність у сучасній українській літературній мові, професійно розв'язали конфлікт між питомими, органічними для української мови дієслівними словосполученнями й невиправданими паралельними їхніми формами, що лише вносять дисонанс у природу синтаксичного ладу мови, нівелюють її національне тло» [7, с. 146].

У «Словникові дієслівного керування» українськоцентричність має такі основні вияви:

1. Для іменників – назв неістот чоловічого роду другої відміни, що називають чітко окреслені предмети, у знахідному відмінку однини наведено дві форми вираження – ту, що збігається з формою називного відмінка (перша форма знахідного відмінка), і ту, що спільна з формою родового відмінка (друга форма знахідного відмінка), напр.: *подати ніж (ножа)*; *подарувати годинник (годинника)*; *нагострити олівець (олівця)*; *купити комп'ютер (комп'ютера)*; *увімкнути телефон (телефона)*; *збудувати гараж (гаража)*; *підписати документ (документа)* та ін.

2. Для іменників – назв неосіб у формі знахідного відмінка множини відповідно до морфологічної норми української літературної мови подано дві форми: перша збігається з формою родового відмінка, а друга – з формою називного відмінка, напр.: *пастити волів (воли); виганяти коней (кони); годувати індичат (індичата); ловити мишей (миші)* і под.

3. Для іменників – назв істот та неістот чоловічого роду другої відміни послідовно зафіксовано нормативні варіантні форми давального відмінка із закінченнями *-ові, -еві (-єві)* та *-у (-ю)*, напр.: *дякувати батькові (батьку); допомагати синові (сину); купувати онукові (онуку); присвячувати красі (краю); доручати колективові (колективу); дарувати музеєві (музею); обіцяти народові (народу)* та ін. Згідно із чинною морфологічною нормою сучасної української літературної мови для всіх іменників чоловічого роду II відміни як назв істот, так і назв неістот (за винятком іменників на *-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)*) у давальному відмінку однини основними є варіантні закінчення *-ові, -еві (-єві)*, тоді як *-у (-ю)* – їхні морфологічні варіанти.

4. У словникових статтях відповідно до чинних правописних норм представлено також варіантність закінчень іменників чоловічого та середнього роду II відміни в місцевому відмінку однини. Зокрема, у місцевому відмінку однини іменники чоловічого роду можуть мати три варіанти закінчень *-і (-ї), -у (-ю)* та *-ові, -еві (-єві)*, кожне з яких є правильним, напр.: *жити в будинку (будинкові); лежати на ліжку (ліжкові); ходити по лузі (лузі, лугові); їхати по березі (берегу, берегові); сидіти на даху (даці, дахові)*, а середнього роду – здебільшого два – *-і (-ї)* та *-у (-ю)* або *-у (-ю)* та *-ові, -еві (-єві)*, напр.: *по селу і по селі; на дитятку і на дитяткові*, зрідка три – *-і (-ї), -у (-ю), -ові, -еві (-єві)*, напр.: *ходити по місту (місті, містові)*.

5. Реєстр другого видання словника доповнено дієсловами, у граматичному керуванні яких під впливом зовнішньомовних чинників утрачено деякі нормативні відмінкові форми залежних іменників, зосібна додано призабуті та утрачені дієслівні керування.

Призабуті – дієслівні керування, що є питомими українськими граматичними формами, проте внаслідок позамовних, здебільшого ідеологічних, чинників у 40–80-х рр. ХХ ст. були штучно

витіснені на периферію мовного вжитку.

Такі керування подані у словниках радянської доби, передовсім у «Словникові української мови» в 11 т., але здебільшого як неосновні, другорядні, розташовані після форм, спільних із російською мовою. Багато таких керувань марковано стилістичними позначками *заст.*, *діал.*, *рідко*, *рідше*, що обмежували їхнє вільне використання в тогочасній мовній практиці відповідно до загальної тенденції уникати характерних для української мови слів, граматичних форм і синтаксичних конструкцій в офіційних текстах. У «Словникові дієслівного керування» ці ремарки переважно вилучено.

Периферійними в сучасній українській літературній мові є керування *берегти кого? чого?*; *боліти кому? кого?*; *ворогувати на кого? на що?*; *воювати кого? що?*; *грати* (‘виконувати на музичному інструменті’) *на що?*; *дивуватися з / із кого? із чого?*; *довідуватися чого?*; *доглядати кого? чого?*; *знемагати на що?*; *користуватися із чого?*; *радіти із чого? з / із кого?*; *стосуватися до кого? до чого?*; *терпіти* (‘страждати від хвороби, немощів і т. ін.’) *на що?*; *терпіти* (‘поблажливо ставитися до когось’) *кому?*; *тішитися з / із кого? із чого? на кого? на що?*; *уживати, надуживати чого?*; *утікати кого? чого?* та ін.

Утрачені – керування, що зазнали безпосереднього ідеологічного тиску за доби тоталітаризму. Їх зафіксовано у «Словарі української мови» за ред. Б. Грінченка, у словниках першої третини ХХ ст., проте в лексикографічних джерелах радянського часу цих керувань немає, оскільки з ідеологічних міркувань їх було замінено граматичними формами, спільними з російською мовою. Здебільшого такі керування не відомі теперішнім мовокористувачам, не зафіксовано їх і в новітніх словниках. Причину свідомого усунення значної частини дієслівно-іменникових конструкцій з активної українськомовної практики 40–80-х рр. ХХ ст. убачаємо у прагненні позбутися національно маркованих рис української мови, бо ними вона відрізнялася від російської.

До утрачених уналежнюємо керування на кшталт *боронити чого?*; *вивчити* (‘навчити кого-небудь’) *чого?*; *вірити на кого? на що?*; *відмовляти / відмовити чого?*; *відмовлятися / відмовитися кого? чого?*; *голосувати / проголосувати на кого? на що?*; *грати / зіграти* (‘виконувати на музичному інструменті’)

чого? у / в що?; дбати ким? чим?; дивувати, дивуватися / здивуватися на кого? на що?; забувати / забути на кого? на що?; зловживати / зловжити чого?; знемагати / знемогти із чого?; пишатися з / із кого? із чого? на що? проти кого? проти чого?; питати / запитати / спитати ('розпитувати / розпитати, довідуватися / довідатися про кого-, що-небудь') за ким? на що?; питати / спитати / запитати ('звертатися / звернутися до когонебудь з проханням про одержання чогось') за чим?; шукати за ким? за чим?; шкодити на що?; охороняти чого? та ін. У другому виданні «Словника дієслівного керування» утрачені керування введено до його реєстру.

Уважаємо, що українськоцентричність має стати засадничим принципом усіх лексикографічних праць незалежної України. Повертаймо до активного мововжитку питомі українські керування, послуговуючись ними в різних сферах функціонування сучасної української літературної мови, щоб відродити її національну синтаксичну самобутність.

Список використаної літератури

1. Вінтонів М. О., Шатілова О. С. Рецензія на Словник дієслівного керування (Л. Колібаба, В. Фурса. К.: Либідь, 2016. 656 с.) *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. пр. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 119.

2. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ: Либідь, 2016. 656 с.

3. Кульбабська О. В. Перший в українській лексикографії «Словник дієслівного керування». URL: <https://kulbabska.com/news/aktualnypovnyu/203-pershyi-v-ukrainskii-leksykohrafi-slovnuk-diieslivnoho-keruvannia> (дата звернення: 15.10.2023).

4. Поповић Љ. Речник глагол скерекције. *Зборник матице српске за славистику*. № 91. Нови Сад, 2017. С. 276–279.

5. Професор Катерина Григорівна Городенська: бібліографія / упоряд.: М. І. Степаненко, Л. В. Шитик. Черкаси: Вертикаль, видавець С. Г. Кандич, 2018. 160 с.

6. Романюк С. Перший словник дієслівного керування в історії української граматичної лексикографії. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2018. № 6. С. 444–447.

7. Степаненко М., Галаур С. Знакова праця в українській граматичній лексикографії. *Українська мова*. 2017. № 3. С. 144–150.

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ОСОБЛИВОСТІ Й ТЕНДЕНЦІЇ

Наталія Кондратенко

*доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної
лінгвістики Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
kondr_nat@ukr.net*

Соціальні мережі як одна з форм вияву віртуального дискурсу отримали в лінгвістичних розвідках статус окремої дискурсивної практики або дискурсу. Поширеним є вживання термінів «дискурс соціальних мереж» (Л. Компанцева, С. Нерян, Л. Швелідзе), «мережевий дискурс» (М. Малишева, Г. Труба), «дискурс соціальних медіа» (О. Зима, Ю. Половинчак, О. Просяник) тощо на позначення комунікативного середовища соціальних мереж, що використовують як для інформування, так і для дозволя та спілкування. Віртуалізація комунікативної взаємодії спричинила формування специфічного середовища, яке поєднує ознаки побутового і медійного дискурсів: з одного боку, зміст і стилістика текстів у соцмережах дають змогу уналежнити їх до медійної комунікації, а з іншого – до розмовно-побутової. При цьому в обох випадках йдеться як про авторські дописи, так і про реакції та коментарі пересічних користувачів соцмереж. Утім, спостерігаємо употужнення порівняно нової тенденції в дискурсі соцмереж – наближення до художнього дискурсу, однією з ознак чого є активне використання мовцями прийомів і фігур, здебільшого характерних для художніх творів. Одним з виявів цієї тенденції вважаємо експресивні синтаксичні конструкції, представлені в текстах соцмереж.

Матеріалом для дослідження послуговували дописи і коментарі користувачів соціальної мережі Фейсбук у групах «ПроКниги. Що почитати?» (103 тис. читачів, <http://surl.li/dhlgju>), «Враження.UA» (112 тис. читачів, <http://surl.li/iejstrl>) і телеграм каналі «Непозбувний книгочитун» (31 тис. читачів). Усі зазначені ресурси в соціальних мережах скеровані на популяризацію читання,

розміщення відгуків на прочитані твори та анонсування книжкових новинок. На нашу думку, це мінімізує наявність у них стилістично знижених елементів, натомість мовці прагнуть дотримуватися норм української мови. Проаналізовані дописи і коментарі (загальна кількість – понад 200 текстових фрагментів) належать до мовленнєвих жанрів відгук, рецензія і коментар.

В українському мовознавстві питання експресивного синтаксису висвітлено в наукових розвідках М. Вінтоніва, С. Єрмоленко, І. Завальнюк, А. Загнітка, Н. Гуйванюк, Н. Сологуб, М. Степаненка, С. Шабат-Савки та ін. Виокремлюючи основні одиниці експресивного синтаксису, враховуємо передусім впливовий потенціал конструкцій та їхні формально-синтаксичні особливості. А. Вовк наголошує: «Визначаючи статус експресивної синтаксичної конструкції, традиційно спираються на два критерії: прагматикостилістичний, вектор якого спрямований на виразність і певний ефект впливу, та формальний, зорієнтований на наявність синтаксичного розчленування» [1, с. 257]. Н. В. Гуйванюк, аналізуючи явища експресивного синтаксису, наводить вищеперелік синтаксичних конструкцій, що виражають категорію експресивності [2].

У дискурсі соцмереж експресивні синтаксичні конструкції представлені переважно репрезентативними формами синтаксичної надмірності, тобто домінують різноманітні типи повторів: 1) анафоричний повтор, напр.: **Вона про стосунки, про юність в маленькому містечку, про помилки та втрати, про вибір і рішення. Вона про любов до себе і про дуже і дуже важливі речі** (Враження, 12.10.2024); 2) епіфоричний повтор, напр.: **І тоді до мене несподівано прийшло розуміння: цю книжку не треба розуміти. Взагалі не всі книжки треба розуміти** (Враження, 24.10.2024); 3) каталогові (сурядні) ряди, напр.: **Читається дуже швидко, сюжет передає неповторні будні простого життя – світанки, сніданки, дітей до школи, пробіжка, душ, чайний будиночок, вечері** (ПроКниги, 26.10.2024). На повторі ґрунтується і синтаксичний паралелізм, що передбачає вживання граматично однакових конструкцій у межах одного текстового фрагмента, напр.: **Почитайте в Вікі що таке «операція Трест». Саме це руння постійно й робить від періоду совка – сама створює свою**

фейкову опозицію, сама її контролює, сама виловлює/використовує тих, хто на це повівся (Непозбувний книгочитун, 20.10.2024). Ці явище характерні насамперед для художнього мовлення, проте фіксуємо синтаксичні конструкції з повторюваними структурними елементами в більшості проаналізованих текстів соцмереж.

Також ознакою художнього, зокрема постмодерністського тексту є синтаксична надмірність, а саме використання поліпредикативних конструкцій з великою кількістю предикативних частин, напр.: *Задум непоганий – співіснування людей і нечисті, цікава легенда-пророцтво про пришествя месії Лазаруса, детективна лінія розбита на розділи, в кожному незмінно присутні головні герої, але ї додається головняка з новими персонажами – і це реально треба якось вишикувати в голові, бо розуміси, що в кінці роману, десь там вони «стрельнуть»* (Враження, 21.10.2024). Такий недискретний текст покликаний передати цілісну думку і створити ефект «потому свідомості». За потреби переривання авторського мовлення використовують вставлені синтаксичні конструкції, напр.: *Будемо чесними – ми тут на каналі часто створюємо «шторм» деяким видавництвам, авторам і брендам. Якись з них реагують адекватно і правильно (так, що потім хочеться їх підтримати після фейлу). А деякі – так собі* (Непозбувний книгочитун, 21.10.2024). З такою ж метою вживають питально-відповідні єдності, напр.: *Чому бестселер The New York Times? Мабуть, що це одна з тем, яку намагаються зробити «на часі»* (ПроКниги, 23.10.2024).

Отже, в дискурсі соцмереж переважають конструкції експресивного синтаксису, що демонструють синтаксичну надмірність і тяжіння до художнього мовлення.

Список використаної літератури

1. Вовк А. В. Експресивний синтаксис: з історії вивчення. *Український смисл*. 2016. № 2016. С. 254–264.
2. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис. *Слово – Речення – Текст*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 409–478.

СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА Й СЕМАНТИКА ПІДПИСІВ ДО КАРТИН УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНИЦІ СОНІ ГУКАЙЛО

Олена Конєєва

*старший викладач кафедри української мови
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
olenakoneeva@gmail.com*

Конєєва Катерина

*студентка III курсу педагогічного факультету
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
brierchannel@gmail.com*

Українське народне мистецтво ХХ століття, зокрема такий його напрям, як наївне мистецтво, або наїв, справило вплив на багатьох сучасних художників, навіть таких, які, на відміну від самоуків, здобули академічну освіту. Маючи глибинний зв'язок з національним корінням і надихаючи простотою самовираження, сьогодні наївне мистецтво стає елементом міської культури, набуває нових форм. Представники цього стилю в українській культурі здебільшого спиралися на фольклор, символізм і декоративізм [1]. Сучасні художники-наївісти, прагнучи зберегти традиції народного мистецтва, використовують нові сюжети й засоби для того, щоб показати світові свої справжні почуття й філософське осмислення буття в простих, на перший погляд, формах і образах. Деякі художники дають своїм картинам не просто короткі назви, а використовують розлогі підписи-коментарі, подяки, побажання для увиразнення авторського задуму. Така синхронність художнього образу та його вербалізації властива картинам надзвичайно талановитої київської художниці Соні Гукайло, роботи якої позначені впливом українського та європейського народного мистецтва. Аналізуючи синтаксичну структуру й семантику назв картин та підписів до них, пересвідчуємося, що

талановита мисткиня прагне об'єднати глибину художнього змісту своїх робіт зі словесним вираженням тієї головної ідеї, яку авторка прагне донести до глядачів. Структура речень і лексичне наповнення підписів під картинами є надзвичайно різноманітними. Використано прості та складні речення різних типів, а також мінітексти, які складаються з двох, трьох, чотирьох простих чи складних речень. Серед простих речень є приклади з атрибутивними, об'єктними та обставинними поширювачами, що дає змогу зосередитися на головному в картині, на думку авторки: «Дякую прекрасній незнайомці за саму¹ інтимну мить мого життя»; «Жінку поглинає рутинна»; «Все жахливо і прекрасно одночасно! І весна, і війна прийшла!» (приклади назв картин і підписів до них подано в авторському написанні). У багатьох підписах художниця використовує речення із звертаннями. Цей прийом психологічно наближає глядача до зображуваного, ніби робить і його також учасником ситуації, змальованої в роботі: «Милостиві небеса, благаю вас, заберіть радіо з шансоном у мого сусіда!»; «Дякую, мій кіт, ти прикрашаєш моє безсоння»; «Скоріше б уже весна, друже...»; «Мама, ти скоро?» Останній приклад є єдиним питальним реченням за комунікативною настановою з усіх назв картин Соні Гукайло. Ця синтаксична конструкція створює особливе емоційне напруження в тих, хто бачить картину, адже питання залишається без відповіді, кожен сам домальовує у своїй уяві можливе продовження діалогу, частиною якого фактично є ця назва. Цим коротким питальним реченням художниця ніби закликає кожну маму пам'ятати, що вона потрібна своїй дитині, яка чекає на неї.

Велика частина назв картин є власне називними однокомпонентними номінативними реченнями, які повідомляють про буттєвий стан природи, який не пов'язаний з поняттям про особу («День»; «Ніч»), а також позначають буття предметів чи осіб [4, с. 244] («Остання вечера»; «Зустріч»; «Селфі русалки»; «Ранковий макіяж»; «Втеча»; «Едем. Час війни»). Назва серії робіт «Весна/Літо/Війна» поєднують повідомлення про буттєвий стан природи й осіб, адже це відповідає тій дійсності, яка стала частиною життя всіх українців, а так само й Соні Гукайло, яка змушена

була з дитиною виїхати за кордон після початку повномасштабної війни.

На окрему увагу заслуговують конструкції, які утворюють мінітексти, ілюстрацією для яких є картини художниці. Наприклад: *«Тьотя Ліна привезла з села мішок кочанів капусти для моєї морської свинки. Одного сніжного похмурого ранку наприкінці грудня я зайшла до кухні і побачила безліч яскравих метеликів капусняків, що пурхали навкруги. А нові метелики все лізли і лізли. Так для мене настала весна!!!»* Ці невеличкі тексти, а також своєрідні підписи-подяки, свідчать про те, що Соня Гукайло запозичує традицію латиноамериканського ретабло, народної картини, яка постала з традиції релігійного живопису й слугувала для висловлення вдячності різним святам за забезпечення захисту людини у важких ситуаціях [2]. До складу авторських підписів входять складнопідрядні речення з підрядними атрибутивними, з'ясувальними, а також складні синтаксичні конструкції з різними типами зв'язку: *«Дякую світобудові за те, що спочатку розібрала мене на складники, а потім збрала наново, але я лишилася собою!»*; *«Дякую, що мене з родиною нарешті запросили в гості, я так довго чекав цього!»* Ці підписи є подякою за чийсь допомогу або філософськими замітками про життєвий шлях чи моменти радості в житті героїв творчих робіт чи самої художниці [3].

Список використаної літератури

1. Береговські Х. Мистецтво наїву – протест за життя. Космос всередині. *Наїв і мистецтво аутсайдерів в Україні та світі: дефініції, історичний контекст, дослідницькі кейси*: матеріали онлайн-конференції в рамках Фестивалю наївного мистецтва. Київ : Артбук, 2020. С. 69.
2. Брюховецька О. Образ вдячності. URL: <http://surl.li/bwjbjs>
3. Брюховецька О. «Все жахливо і прекрасно одночасно! І війна і весна прийшли!»: Образки вдячності Соні Гукайло. URL: <http://surl.li/dftmuq>
4. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.

ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «ПІСНЯ ПРО МУЛАНЬ»)

Валерія Корнута

*асистент кафедри загального і германського мовознавства
факультету філології Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
valeriia.kornuta@pnu.edu.ua*

Світ постійно змінюється, завдяки сучасним технологіям процес глобалізації пришвидшується з кожним днем. Однією з перешкод на шляху до обміну історіями та культурами різних країн стає мовний бар'єр. Найбільш складним літературним жанром для перекладу вважають поезію. Завдання збереження віршованого розміру та рими значно обмежує у виборі лексичних та граматичних конструкцій під час перекладу. Окрім того, вірші чи пісні часто розкривають внутрішній світ поета, у той час як поеми можуть описувати важливі історичні події – такі аспекти додають глибини творам, проте водночас стають перепонами на шляху перекладача.

Серед розмаїття китайських народних казок, оповідей, міфів та балад особливу славу та поширення не лише в Китаї, а й у всьому світі отримала історія про дівчину на ім'я Мулань. Вона вирішує піти на війну замість свого батька і, прикидаючись чоловіком, вступає до армії. Першоджерелом цієї історії вважається китайський фольклорний твір епохи Північних і Південних династій (420–589 рр.) – «Пісня про Мулань» («木兰辞»). Го Маоцянь (郭茂倩), досліджуючи поезію династії Сун (宋朝, 960–279рр.) заніс цей твір до «Збірки віршів юефу» («乐府诗集»). Поема з шести частин має просту структуру й охоплює довгу подорож Мулань, її підготовку до війни, життя на полі бою та повернення з перемогою додому [1, с. 89].

Переклад досліджуваного твору супроводжується наступними викликами: збереження формальних характеристик оригінального твору (кількість рядків, рима, ритм); необхідність подолання лінгвістичних проблем, специфічних для китайської мови;

потреба відобразити китайську дійсність у спосіб, притаманний рідній мові.

Серед поетичних розмірів у китайській літературі виділяють такі: чотирислівний (чотири ієрогліфи у кожному рядку), п'ятислівний (п'ять ієрогліфів у кожному рядку), семислівний (сім ієрогліфів у кожному рядку) і змішаний (кількість ієрогліфів у рядках різна від 1 до 11) [2, с. 4]. «Пісня про Мулянь» написана змішаним розміром, у кожному рядку здебільшого по вісім ієрогліфів, проте є рядки, де сім чи десять слів.

Набагато важливішою від розміру в китайському вірші є рима (韵). Характерно, що всі китайські склади поділяються на дві частини: початкову приголосну (ініціал, 声母) і кінцеву голосну (фіналь, 韵母). Початкові приголосні не римується, римується лише кінцеві голосні. Тон слова також включається в риму. Висловлюючись по-іншому, якщо склади мають однаковий римований звук, але різні тони, вони не можуть римуватися між собою. Перекладач зберігає співвідношення довгих і коротких рядків і римує на тих самих рядках, що й в оригінальному тексті [3, с. 133–134].

Навіть найкращі переклади неминуче втрачають особливості оригінального тексту. Вони втрачають риси, пов'язані з особливостями способу написання та читання оригінального тексту ієрогліфів. Китайські поети неодноразово кидали виклик цій особливості рідної мови, роблячи акцент на візуальному сприйнятті тексту в цілому, наприклад, використання різних вокальних прийомів [4, с. 7]. Ілюстрацією одного з таких інструментів у «Пісні про Мулянь» є використання тавтофонів (双字). У пісні тафтофон 唧唧 (jījī, звук протяжного видиху) передає моральний стан Мулянь на початку твору: вона засмучена новинами про призов батька до війська та розуміє, що іншого виходу немає, адже він єдиний чоловік у сім'ї. Ірина Костанда передає цей прийом українською цілим рядком: *Дівчини чути зітхання сумні* [1, с. 92]. Хоча український переклад більш місткий, ніж оригінальний вираз, проте добре передає почуття Мулянь читачу, задаючи настрій на початку твору.

Одним із найбільших викликів у точному перекладі та розумінні класичної китайської поезії є наявність у віршах реалій,

характерних для періоду, у якому жив поет. У четвертій частині твору Мулянь після затьжних боїв повертається до столиці, де імператор у винагороду за її мужність пропонує щедрі дарунки та високу посаду при дворі. У творі імператора називають «каганом» (可汗), що відсилає до тогочасного політичного устрою часів Північних династій (南朝). Перекладач дотримується цієї деталі в адаптації пісні, попередньо використовуючи слово «імператор», щоб забезпечити читачеві розуміння твору з мінімальними втратами при перекладі [1, с. 92].

Отже, у «Пісні про Мулянь» відображені теми, актуальні в сучасному світі, такі як самовизначення, пробудження потенціалу та боротьба зі стереотипами. Перекладач використовує історичний контекст та джерела для реконструкції контексту, у якому була написана поема. У процесі перекладу особливу увагу було приділено історичному тлу та важливим деталям, які впливають на емоційні аспекти та внутрішній світ героїні.

Список використаної літератури

1. Костанда, І. О. «ПІСНЯ ПРО МУЛАНЬ» («木兰辞»). *Китаєзнавчі дослідження*. № 3. 2023. С. 88-93.
2. Теорія та практика перекладу (з китайської, японської, турецької мов) : посібник. Дніпро : РВВ ДНУ, 2015. 55 с.
3. Rydholm L. In search of the generic identity of ci poetry: doctoral dissertation. Stockholm. 1998. 303 p.
4. 高晓雷, 王永胜, 郭志英, 张慢慢, 白学军. 藏-汉双语者语义与词汇表征特点研究. *心理与行为研究*. 2015. Nov 20. 13(6). P. 737.

ЛІНГВОСИНЕРГІЙНА ПРИРОДА ЦИТАТ У МОВОСТИЛІ НІНИ ГУЙВАНЮК

Олена Кульбабська

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
o.kulbabska@chnu.edu.ua

Руслана Якимівська

*магістрантка I курсу філологічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
yakymivska.ruslana@chnu.edu.ua

У процесі спостереження над повсякденною мовленнєвою практикою учнівської та студентської молоді в Україні дослідники звертають увагу на спрощення та одноманітність їхнього словника, невміння чітко (а за потреби й образно) висловити думку, на «нехтування естетикою мовленого слова» (С. Я. Єрмоленко), відкидання мовно-інтелектуальної та мовно-культурної пам'яті, що її оприявнюють передовсім художні, публіцистичні й наукові тексти. Отож актуально дослідити специфіку вживання цитатних одиниць в ідіостилі елітарних мовних особистостей, щоб сформувати й у здобувачів середньої та вищої освіти відповідну мовно-комунікативну компетентність.

У сучасному мовознавстві виформувалися новітні підходи, спрямовані на дослідження тексту і його компонентів у вимірі культурного діалогу. Визначальною в цьому аспекті стала *теорія діалогічності–інтертекстуальності*. Отже, «*інтертекстуальність* – наявність у певному тексті слідів інших текстів» (О. О. Селіванова), до яких уналежнюють *цитати, алюзії, ремінісценції, мандрівні сюжети*. Зазначені мовні одиниці є «онтологічною основою і реалізацією інтертекстуального потенціалу тексту, механізмом його входження в універсум вербальної та невербальної, національної і світової культури» [2, с. 108].

Сучасне витлумачення логіки внутрішньої організації тексту, психолінгвальних механізмів впливу на читача демонструє *лінгвістична синергетика*, в об'єктиві якої синергійна природа тексту як комунікативного феномену (Л. І. Мацько, О. О. Маленко, О. С. Переломова). Актуальними в цьому аспекті стали дослідження «нелінійності розвитку тексту», «відкритість системи», «енергія тексту».

«Мовними квантами, енергетичними центрами» мовно-інтелектуальної та мовно-культурної пам'яті часто стають цитати (Г. М. Сюта). Незважаючи на давню традицію дослідження, комплексний опис цитати як одного з основних способів словесної фіксації зв'язку тексту з попередньою мовленнєвою традицією досі перебуває в центрі наукових зацікавлень лінгвістів. У сучасній лінгвостилістичній парадигмі вивчення проблеми цитатності панує інтегративний підхід, що акумулює такі аспекти: 1) *історично-мовний* (Дж. Фрезер, О. Ю. Зелінська та ін.); 2) *лінгвостилістичний* (Л. В. Бублейник, М. І. Голяннич, С. Я. Єрмоленко та ін.); 3) *лінгвокогнітивний* (В. І. Кононенко, М. М. Пещак та ін.); 4) *лінгвокультурологічний* (О. О. Маленко, А. К. Мойсієнко, Г. М. Сюта та ін.); 5) *синтаксичний* (Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, О. В. Кульбабська, Н. Я. Тишківська та ін.).

Саме цитату вважаємо репрезентантом нелінійності текстової структури, що її потрактовують, по-перше, у вузькому розумінні як «дослівний уривок з іншого твору, вислів», «чуже висловлення», «вказівку на автора, джерело», а по-друге, широко – у лінгвосинергійному аспекті – як «семантичний вузол», «інтертекстуальний знак із високим енергетичним потенціалом», що поєднує тексти під час інтертекстуальної взаємодії з передтекстом» (Н. Кондратенко). У дослідженні експліцитних та імпліцитних способів діалогізації наукового (у перспективі й художнього) мовлення Ніни Гуйванюк беремо до уваги саме другу концепцію.

Аналіз емпіричного матеріалу дав підставу для таких висновків: 1. Цитата в текстах наукового та науково-популярного стилів проф. Н. В. Гуйванюк не лише демонструє *безпосереднє запозичення текстового фрагмента*, а радше *актуалізує функційно-стилістичний код*, репрезентуючи в такий спосіб мовомислення або стилістичну, мовно-естетичну чи жанрову традицію:

«... Уміти читати – така велика штука. Ще більше – вміти читати поезію Шевченка, де кожне слово повне поетичної символіки, багатозначне й не даремно сказане», – писав видатний український мовознавець Степан Смаль-Стоцький (1, с. 17). 2. Цитату мовознавиця вживає для номінації *будь-якого перегуку*, що пов'язує пам'ятки культури, не тільки літературні (потоки кодів, жанрові зв'язки, парафрази, асоціативні відсилання, ледь вловні алюзії): «Молитва – це розмова з Богом. А розмовляти з Богом – це для нас не тільки велика честь, але й великий хосен, бо підчас тієї розмови наші думки при Бозі. А які думки – така душа, та й людина...» – стверджували віруючі (1, с. 41). 3. Сфера функціонування поняття «цитата» не обмежується тільки простором вербальної культури, а охоплює різні знакові системи, у яких *цитата має внутрішньодискурсивний* (напр., музика в музиці) або *інтердискурсивний*, (напр., образотворче мистецтво в поезії), *інтермедіальний характер*.

Отже, до основних ознак цитати як одиниць рецептивної стилістики вналежнюємо: 1) конденсацію інформації про автора та / або першоджерело; 2) відтворюваність форми і змісту; 3) відносну значеннєву автономність, здебільшого специфічне графічне оформлення (курсив, підкреслення, написання великими літерами тощо). Окрім традиційних функцій (інтелектуалізації мовомислення, маркування міжтекстових відношень тощо), цитати в мовостилі Ніни Гуйванюк виконують нові: 1) *прогностично-текстотвірну* (епітекстова позиція у науково-публіцистичному творі), *паратекстуальну* (властива епіграфу), *функційно-стилістичну* (напр., зв'язок авторського тексту зі Святим Письмом) та *паремійну* (використання прислів'їв і приказок).

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Слово – Речення – Текст : [вибрані праці]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.

2. Сюта Г. М. Термінологія рецептивної стилістики: адаптація іншодисциплінарних понять. *Термінологічний вісник*. 2019. Вип. 5. С. 104–111.

КОНСТРУКЦІЙНА ГРАМАТИКА ЯК НОВЕ БАЧЕННЯ У ДОСЛІДЖЕННІ ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНИХ РЕЧЕНЬ

Марія Личук

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
романо-германських мов і перекладу Національного
університету біоресурсів і природокористування України*
m.lychuk@kubg.edu.ua

В українському синтаксисі традиційним і загальноновизначним є предикатно-аргументний підхід до вивчення речення. Важливими у цьому руслі є напрацювання відомих українських лінгвістів, таких як І. Вихованець, А. Загнітко, К. Городенська, Н. Костусяк, О. Межов та ін.

Крім формально-граматичних речень увагу дослідників привертала специфічні синтаксичні конструкції, вивчення яких не підпадає під предикатно-аргументний підхід. Тому дослідження таких синтаксичних конструкцій уможливлене лише через інноваційні підходи у граматиці.

На початку 80-х років ХХ ст. в американській лінгвістиці сформовано новий напрям теоретичної лінгвістики – конструкційну граматику (Construction Grammar). Основою конструкційної граматики було положення: елементарною одиницею мови визнається конструкція – мовний знак, у якому певний аспект плану вираження або плану змісту не можна пояснити, спираючись на форму чи зміст його складників. У конструкційній граматиці немає протиставлення основних і периферійних граматичних одиниць. Саме тому принципи організації фразеологізованих речень як особливого структурного типу речення, у якому строго фіксованими є постійний і змінний компоненти, що пов'язані ідіоматично, граматичні зв'язки і прямі лексичні значення слів послаблені або втрачені на сучасному етапі розвитку мови; такі речення є впливовим засобом вираження ставлення мовця до висловлюваного, характерним для розмовного мовлення, текстів художнього та публіцистичного стилів. Наприклад: *Чим не друг! Війна є війна. Де там допомогли! Директор як директор.* На по-

значення фразеологізованого речення у науковій літературі використовують терміни *конструкція мікросинтаксису*, *нестандартна конструкція*.

Грамматика мови не є оптимальною системою з погляду економії, оскільки може включати генералізації різного ступеня узагальнень: і абстрактні граматичні правила, і наповнені лексичним матеріалом одиниці. Граматичні правила є простою схематизацією конкретного використання певних конструкцій. Низькорівнева генералізація, тобто менш узагальнена, є більш точним представленням мови, ніж генералізація на високому рівні.

Грамматичні моделі різних конструкцій з глибоким теоретичним обґрунтуванням розробили дослідники М. Израель, Р. Лангакер, С. Кемер, М. Барлоу, С. Гріс [2; 7; 8; 1; 6].

Дослідження зарубіжних лінгвістів дали змогу виокремити основні положення: визначено тісний зв'язок між мовними структурами й одиницями мовлення; формування синтаксичних конструкцій – невід'ємна, а не периферійна частина мовної системи; важлива роль контексту у процесі функціонування мовних систем.

На думку лінгвістів, конструкційний підхід є «зручним для аналізу нестандартних ідіоматизованих конструкцій, які практично не розглядались у межах вербоцентричної концепції» [3; 4; 4; 10; 11]. Орієнтація на ідіоматичні висловлення різних типів – одні дослідники вважають перевагою конструкційної граматики, що вирізняє її з-поміж інших лінгвістичних теорій, інші кваліфікують як істотний недолік.

Фразеологізовані речення – синтаксичні конструкції з індивідуальною ідіоматичною семантикою, що репрезентують мовну систему будь-якої мови. Ці синтаксичні одиниці опираються на певні параметри процесу ідіоматизації:

1. Ідіоматичність не периферійне явище, що демонструє винятки зі стрункої мовної системи, а інгерентна ознака мови.

2. Ідіоматизація є окремим випадком загального процесу граматизації, внаслідок якого одиниця «втрачає свою автономність, стає об'єктом обмежень мовної системи» [9, с. 154]. Мовні правила є результатом процесу, що починається з маловаріантної ідіоми, але поширюється на багато одиниць.

Ідіоматизація є частиною загального когнітивного механізму генералізації, що спричиняє виникнення і продуктивної моделі, і непродуктивної, зв'язаної.

3. Ідіоматизація – динамічний процес, у процесі якого зміни мовної системи проходять через різні локальні узагальнення, частина яких зникає з мови, частина є ідіоматизованим компонентом, інші – розширюються до мовних правил. Мовні одиниці є континуумом градуальних переходів за шкалою «вільні – ідіоматизовані» без чітко визначених меж.

Фразеологізовані речення через особливі правила перекладу отримують семантично стандартну інтерпретацію. Напр.: *Думати так думати! Робота є робота. Як співати, так співати!* Актуальним є прихований зміст фразеологізованих речень, який адресат повинен декодувати. Зміст безпосередньо не представлений в узуальних лексичних і граматичних значеннях мовних одиниць, а закріплений за фразеосхемою речення. Прагматичне значення фразеологізованих речень виявляється через взаємодію з контекстом. Модель побудови та сприйняття фразеологізованих речень є асоціативною. Якщо не збігаються моделі мовця й адресата, то експлікують нерозуміння фразами зразка «Що Ви мали на увазі?», «Що Ви хотіли цим сказати?».

Розуміння кожного фразеологізованого речення можливе у певному контексті чи певній мовленнєвій ситуації. Особливий комунікативний намір є зрозумілим для носіїв тільки своєї культури.

Список використаної літератури

1. Barlow M. Corpus Linguistics: A Usage-Based Approach to Language. *Proceedings: 2000 Seoul International Conference on Language and Computation*. 2000. Pp. 7–24.
2. Israel M. The way constructions grow / A. Goldberg (ed.). *Conceptual structure, discourse, and language*. Stanford: CSLI Publications. 1996. Pp. 217–230.
3. Fried M. Constructions and Frames as Interpretive Clues. *Belgian Journal of Linguistics*. Vol. 24. *Frames: from Grammar to Application* / ed. by P. Sambre and C. Wermuth. 2010. Pp. 83–102.
4. Goldberg A. Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure. *University Of Chicago Press*. 1995. March 15.

5. Goldberg A. Constructions: a New Theoretical Approach to Language. *Trends in Cognitive Sciences*. 2003. Vol. 7. No. 5 May. Pp. 219–224.
6. Gries S. Extending Collostructional Analysis: a Corpus-Based Perspective on ‘Alternations’. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2004. Vol. 9 (1). Pp. 97–129.
7. Kemmer S. & Israel M. Variation and Usage-based model. *Chicago Linguistics Society 30, Papers for Parasession on Variation and Linguistics Theory*. 2000. Pp. 165–179.
8. Langacker R. Dynamic Usage-Based Model. Michael Barlow & Suzanne Kemmer (eds). *Usage-based models of language*. Stanford (CA) : CSLI, 2000. Pp. 61–143.
9. Lehmann C. Theory and method in grammaticalization. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*. 32, 2. 2005. Pp. 152–187.
10. Stefanowitsch A. Collostructions: Investigating the Interaction between Words and Constructions. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2003. Vol. 8–2. P. 209.
11. Stefanowitsch A. Covarying Collexemes. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 2005. Vol. 1–1. Pp. 1–43.

ОРИГІНАЛЬНІ ГРАМАТИЧНІ ІДЕЇ ПРОФ. І. К. КУЧЕРЕНКА ТА ЇХНІЙ ПЕРЕГУК В ІСТОРІЇ ЛІНГВІСТИКИ

Сергій Лучканин

*доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри
загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
luchkanyn@ukr.net*

Одним із видатних досягнень незабутньої професорки Ніни Гуйванюк є написана в співавторстві з її вчителем професором Іларіоном Слиньком та доцентом Марією Кобилянською фундаментальна колективна монографія «Синтаксис сучасної української літературної мови: проблемні питання» (1994) [2], чимало положень якої перегукується з граматичними ідеями мого незабутнього Професора Іллі Корнійовича Кучеренка (1923–2007 рр.), який блискуче, *lege artis*, «за всіма законами мистецтва (науки)», викладав мені у 1991–1992 рр. лекції із синтаксису сучасної української мови та спецкурс «Теоретичні питання граматики української мови». Завдяки цьому добре закарбувалося в пам'яті, що в українській лінгвістиці в межах описової парадигми можна назвати такі суперечливі питання: питання про дієприкметник і його «частиномовний статус» (І. К. Кучеренко обстоював приналежність дієприкметника до прикметника за аналогією аксіоматичного розуміння віддієслівних іменників саме як іменників віддієслівного утворення); проблема односкладних речень, які можуть розумітися як синтаксично неповні; питання про безсполучникові складні речення та їхню структурну подібність із складносурядними та складнопідрядними; зв'язку звертання із реченням, яке відіграє синтаксичну роль, переважно підмета тощо.

Власне, і відома проблема критеріїв виділення частин мови в сучасних національних граматиках – це проблема дескриптивного мовознавства. І.К. Кучеренко переконливо зазначав: «До основних, визначальних у граматиці понять, належить також поняття «частина мови». Це поняття, уведене в граматику як науку

кілька століть тому без належних теоретичних обґрунтувань, до наших днів залишається без достатньо задовільного висвітлення... Проблема частин мови справедливо названа вічною не тому, що припускає можливість вічного її тлумачення з різних поглядів, крім традиційного, а тому, що протягом усього довготривалого періоду існування граматичної теорії, і в ній цієї проблеми остання не знайшла ще задовільного розв'язання» [1, с. 99]. В історії мовознавства (загального, українського, румунського) можна спостерегти й перегук оригінальних лінгвістичних ідей Професора Кучеренка з деякими здогадками й твердженнями, що вже траплялися в історії лінгвістичної думки.

На XIV ст. припадає розквіт лінгвістичної діяльності середньовічних модистів, які визначають мову насамперед як інструмент пізнання, що дозволяє відкрити «приховану реальність» світу, вибудовується чітко організована структура мовної системи, яка взаємодіє з людським мисленням. Кожна річ (*res*) сама по собі має власний спосіб буття (*modus essendi* – рівень існування), має властивість людського усвідомлення (*modus intellegendi* – рівень сприйняття), стаючи словом (*dictio*) й частиною мови (*pars orationis*), спільність і відмінність між якими полягає в «способі позначення» (*modus significandi* – рівень мови). Цей узагальнений *modus significandi* вичленовується на основі властивостей речей, реальної дійсності, кажучи сучасною термінологією (за проф. І. К. Кучеренком), «реального значення». Замість триєдиного критерію античних граматистів стосовно класифікації слів за частинами мови модисти їх розподіляли тільки за характером вияву «способу позначення», здійснюючи поділ лише за однією ознакою, як того вимагають закони логіки (пор. класифікації слів за частинами мови І. К. Кучеренка, який брав як істотну виключно одну-єдину ознаку – семантичну). Імена в теорії модистів позначають субстанцію, дієслова – акцію (притаманний «модус рухання» – *modus movendi*; пор. в І. К. Кучеренка «реальне значення» дієслова – «процесуальність»). Модисти правильно визнавали словосполучення на зразок *cappa categorica* («категорична шляпа»), що становить головну ознаку сучасного синтаксичного підходу до визначення словосполучення.

Ідеї проф. І.К. Кучеренка щодо розуміння називного та

кличного відмінків як прямих можна побачити і в одній з українських граматичних праць кінця XVI ст. – «ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ» (1591). У праці наявна думка про те, що називний та кличний відмінки суть «прости и правы», а інші відмінки – «відіменні». На функціональну спорідненість називного й кличного відмінків указували й пізніше. Порівняння з принципом дії сполучених посудин дозволило І. К. Кучеренку довести, що звертання (яке традиційно шкільні і навіть вишівські граматики тлумачать як «граматично не зв'язане з реченням»), виражене вокативом, є виразником функціонального члена речення і виступає, зазвичай, підметом. Адже, скажімо, заміна однини на множину в реченні, ускладненому звертанням, – *Учню, пиши* – імпліфікує й зміну числа дієслова-присудка – *Учні, пишіть*. Отже, «поширена в наших граматах думка про те, що іменник у кличному відмінку не зв'язується ніяким видом граматичних зв'язків із іншими словами в реченні, – неправильна: не він зв'язується (він і не повинен зв'язуватися, як і називний), а з ним зв'язуються залежні від нього слова, зокрема присудок, повним і послідовним узгодженням» [1, с. 226].

Пропонуємо порівняння ідей І. К. Кучеренка із сучасною румунською теоретико-граматичною думкою (орієнтуємося на працю: [3]):

1. Частини мови в сучасній румунській мові виділяють на основі триєдиного критерію – лексичного значення (*sensul lexical fundamental și sensurile lexicale derivate sau secundare*), морфологічних та синтаксичних ознак. Частини мови в сучасній румунській мові – ті самі, лише за винятком частки виділяють артикль (виступає службовою частиною мови).

2. У сучасній румунській мові наявні 5 відмінків – *nominativul, genetivul, dativul, acuzativul, vocativul*. Вокатив (кличний відмінок) часто має особливі граматичні форми, виражає звертання (*adresare*), однак зазначається, що він *nu are funcții sintactice, întrucît nu este un caz de relație: Radule, frumosule, ce mai faci? Unde pleci, Ioane?*

3. Дієприкметник (*participiu*), дієприслівник (*gerunziu*), су-пін визначаються як особливі форми дієслова. Натомість віддієслівні іменники на зразок *citire* (читання) характеризуються саме як іменники (хоча формально маємо довгу форму інфінітива),

оскільки можуть уживатися з артиклем: o citire/două citiri.

4. А ось у вченні про складне речення (sintaxa frazei) румунська граматична думка має подібності до лінгвістичних ідей І. К. Кучеренка. Виділяють сурядні (de coordonare) і підрядні (de subordonare) речення, т. зв. «прості ускладнені (скажімо, однорідними присудками) речення» характеризуються як складносурядні: *Ploaia a început dimineața, a continuat toată ziua și s-a oprit seara.*

Список використаної літератури

1. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія : 2 вид., уточнене й доп. Вінниця : Поділля-2000, 2003. 464 с.
2. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
3. Bejan D. Gramatica limbii române : compendiu. Cluj-Napoca : Echinoc, 1995. 413 p.

ВІРШУВАННЯ ТЕОДОТА ГАЛІПА (МЕТРИКА ТА РИТМІКА)

Оксана Любімова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
o.liubimova@chnu.edu.ua

Теодот Мелетійович Галіп відомий як український письменник, публіцист, адвокат, дипломат, політичний і культурний діяч. Закінчив Чернівецький університет (1898; доктор права). Працював адвокатом у Чернівцях.

Літературний талант буковинця виявився ще в юності. Ранні поетичні твори молодого поета дійшли до читача в 1894 р. Згодом ліричний доробок автора було надруковано у двох збірках – «Думки та пісні» (Чернівці, 1901) і «Дика рожа» (Станиславів, 1919). Із 1891 року в чернівецьких, львівських, варшавських та канадських часописах публікувалися поетичні та прозові твори Т. Галіпа.

Поезія Т. Галіпа досить різнобарвна як у жанровому аспекті, так і в сегменті віршування.

Мета роботи – розглянути поетичні твори Т. Галіпа 90-х років ХІХ сторіччя щодо метрики та ритміки. Об'єктом вивчення стали вірші письменника, що увійшли до збірки «Думки та пісні» (1901). Предмет дослідження – метрика та ритміка віршованих творів.

Т. Галіп писав вірші у річищі двох систем віршування – силабічної та силабо-тонічної. Левову частку поетичних творів становить силабо-тоніка – 93%. Будова 7% творів від загальної кількості проаналізованих поезій окресленого десятиріччя має силабічний характер.

У сегменті силабо-тонічних віршів автор використав ямб та хорей. *Ямбом* укладено 10 віршів, що становить 77% від загальної кількості усіх силабо-тонічних творів періоду.

Я2 характерний для однієї поезії (7,7% від ямбових творів). Це 24-рядковий вірш «Мрії». Наведемо уривок:

Хороша весно	У1У1У Я2
зелений гаю,	У1У1У Я2
тебе у тихих	У1У1У Я2
думках витаю!	У1У1У Я2
Милують слух мій	У1У11 п/сх Я2
солодкі нути,	У1У1У Я2
чарують щасте	У1У1У Я2
давно забуде [2, с. 23].	У1У1У Я2

У поезії немає «вкрапель» іншорозмірних рядків. Усереднений відсоток обтяжень – 4.

ЯЗ укладено три вірші (23%). Це такі твори: «Пісня з села», «Чобан», «По жнивях». Різниця в наголошуваності сильних I – III і слабкої II стопи у тристопових ямбах поета така: 50 – 50% («Чобан»), 70 – 75% («Пісня з села»), 33,2 – 54% («По жнивях»).

П'ятистоповий ямб притаманний двом поезіям (15,3%): «Східний переказ», у вірші простежується «спадний» ритм, «На спомин», у поезії наявний «висхідний» ритм. Повнонаголошених рядків в обох творах немає.

Серед впорядкованих різностопових ямбів автор вдався до Я4343 – одна поезія (7,7%): «Як поновлялася земля», Я5454 (7,7%): вірш «Пророк», Я554554 (7,7%): твір «Осінь згадка».

Твір «Осінь» (7,7%) складається з трьох частин: дві перші написані різностоповим ямбом – Я4454, друга – Я5454, третя – Я4.

Три *хореїчні* поезії (23% від загальної кількості усіх силаботонічних творів збірки) укладені такими метрами: Х3 – один вірш (7,7% від загальної кількості хореїв): «Веснянка», у творі фіксуємо «висхідний» ритм; Х4 (7,7%) – «Туга», поезія з «традиційним» ритмом.

Розмір Х443443 (7,7%) властивий віршеві «Intermezzo»:

В листе місяць зазирає,	1У1УУУ1У Х4
по мураві промінь грає,	УУ1У1У1УХ4
мов пролита кров.	УУ1У1 Х3
Йдучи поруч із тобою	1У1УУУ1У Х4
я проймаюся журбою;	УУ1УУУ1У Х4
ся журба – любов [2, с. 25].	УУ1У1 Х3

Силабіка представлена одним коломийковим 14-складовиком зі схемою 8,6,8,6 – віршем «Думка» (7% від загальної кількості усіх творів).

Усереднений відсоток рядків з позасхемними наголосами в текстах періоду – 1. Зрушення наголосів – 0,3%.

Результати нашої розвідки збагачують знання про українські метро-ритмічні форми та конкретизують загальну картину особливостей віршових форм окресленого часового відтинку.

Список використаної літератури

1. Бунчук Б. Віршування Івана Франка: монографія. Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Рута, 2000. 308 с.
2. Галіп Т. Думки та пісні. Чернівці : Друк. т-ва «Руська Рада», 1901. 36 с.
3. Качуровський І. Метрика: підручник. Київ: Либідь, 1994. 120 с.
4. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття: навч. посіб., 2-ге вид. випр. та допов. Київ: Київ. нац. ун-т, 2006. 287 с.
5. Любімова О. Ямб у творчості поетів Західної України 90-х років ХІХ століття. *Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului «Eugeniu Coșeriu» ediția a XIII-a, Suceava*, 16–18 octombrie 2015. *Limbaje și comunicare (Volumul XIII). Dinamica limbilor și literaturilor în epoca globalizării (Partea I). Suceava, România: Casa Editoriala «Demiurg», 2015. С. 300–307.*

ФАТИЧНА МЕТАКОМУНІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО АСПЕКТУ ВИСЛОВЛЕНЬ ІЗ ІЛОКУТИВНОЮ СИЛОЮ ВІДМОВИ

Наталія Максим'юк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу й міжнародної логістики*

Чернівецького торговельно-економічного інституту ДТЕУ
danatmax1981@gmail.com

Спілкування визнано особливим різновидом діяльності, у процесі якої відбувається обмін раціональною й соціальною інформацією. Теоретичне усвідомлення мови як одного з проявів діяльності людини дозволяє виділити такі конститутивні характеристики мовленнєвої діяльності: потреби, мотиви й цілі, конкретні умови її здійснення. Приймання-передавання інформації як основна мета комунікації здійснюються за допомогою механізмів встановлення, продовження та завершення мовного контакту. Отже, комунікація як здійснення когнітивної функції (передавання інформації) обов'язково передбачає супутню їй метакомунікацію, що регулює мовне спілкування засобами самої мови, а саме – фатичну метакомунікацію, у якій реалізується фатична функція (забезпечення контакту).

Фатична метакомунікація як діяльність є виявом потреби адресанта в соціальному контакті, залучення до спільної діяльності і є необхідною умовою ефективного обміну інформацією. Метою учасників соціальної взаємодії є організація та регулювання соціального контакту, тож фатична метакомунікація є інтеракційним спілкуванням, спрямованим на встановлення і підтримання міжособистісного контакту, на відміну від трансакційного спілкування як процесу передавання когнітивної інформації.

Залежно від мети й ситуацій спілкування фатична метакомунікація має супутній або самодостатній характер. Перший спостерігаємо в ситуаціях встановлення, підтримання і завершення мовленнєвого контакту, що супроводжують трансакційне мовне спілкування. Другий – у ситуаціях, де спілкування є самоціллю. Власне система фатичної метакомунікації – це діалектичний взаємозв'язок потенційно підлеглого й головного залежно від мети

спілкування і ситуації дискурсу. Важко уявити фатичне висловлення в чистому вигляді, радше його можна розглядати як носія «подвійного інформаційного плану», де поєднуються, з одного боку, елементи інформації про емоції адресанта, з іншого, – фатична метакомунікативна заданість, наприклад, питання функціонує в ситуації встановлення мовленнєвого контакту і привертає увагу співрозмовника.

Сутність фатичної комунікації витлумачують по-різному. Термін «фатична комунікація» був уведений у науковий ужиток англійським етнологом Б. К. Малиновським у 1923 році. Вивчаючи мовленнєву поведінку представників одного з маланезійських племен, дослідник звернув увагу на те, що мовчання сприймається як знак ворожнечі, а мовлення незалежно від його тематичного наповнення та спрямованості знімає неприємну напругу, яка виникає між людьми. Після привітання йде потік мовлення, безглузких висловлень, перелік нічим не пов'язаних подій, коментарі очевидного [3, с. 297–332]. Б. Малиновський дійшов висновку, що такі комунікативні акти (*phatic communion*) відіграють найважливішу роль у соціумі, сприяючи встановленню психологічного контакту між членами одного суспільства [3, с. 315].

На думку вченого, фатична функція є однією з фундаментальних функцій мови, оскільки саме в ній виявляється її основне призначення – бути засобом спілкування, залучати до приємної ввічливої мовленнєвої взаємодії, не маючи на меті передавання думок, ідей, інформації [3, с. 151–152].

У висловленнях відмови (ВВ) функція фатичної комунікації може свідчити й про розрив стосунків, припинення розмови, розпалення ворожнечі через приниження співрозмовника, демонстрування своєї авторитарності, і про солідаризацію взаємин комунікантів, максимальну підтримку контакту в зовні несприятливих для цього ситуаціях через пошук дипломатичного способу завадити реалізації наміру партнера [1, с. 78], пор.: *[Галія:] Знаєш що? Ходім додому, розбудимо його, станем перед їм на коліна... Він нас простить: він мене любить. [Назар:] Хіба ж я його не просив, хіба ж не ставав перед ним на коліна! Адже ти бачила?* (Т. Шевченко). Різні метасмисли породжує різна вихідна позиція комунікантів. Для конфронтаційного дискурсу відмови характе-

рне або початкове невдоволення характером міжособистих стосунків, або прозора негативна тенденція їхнього розвитку, що підштовхує комуніканта до певних мовленнєвих вчинків та дій, метою яких є розірвання системи взаємин, для чого обираються конкретні мовні засоби, запускається механізм руйнівної мовленнєвої стратегії [1, с. 71]. Неконфронтаційний дискурс відмови маркований задоволенням мовця характером стосунків із комунікативним партнером і бажанням не розривати їх відмовою.

Фатичні розмови, які виникають на міжособистісному рівні, – це середовище, у якому виникає і розвивається мовна картина світу завдяки узгодженим / неузгодженим внескам комунікантів у «вічний діалог». Концепт контактності реалізується в інтерактивному режимі й передбачає, що кооперативний діалог протікає за схемою «спонування» – «ратифікація», а конфліктний – «спонування» – «неприйняття» [1]. Концепт контактності є домінантою всіх дискурсів безвідносно до настанови на гармонізацію / дисгармонізацію стосунків. У вузькому розумінні – це збіг / зближення або віддалення комунікативних перспектив і емоційних планів комунікантів. У ВВ мовець реагує (конфліктно чи неконфліктно) не на денотативну ситуацію, а на смисл, породжений емоційним станом і позицією мовця стимулу, порівнюючи їх із власними [2, с. 13].

Функціонуючи в просторі фатичної комунікації, ВВ формують дискурси, у яких ключовим стає чинник міжособистісної взаємодії, оскільки виникає комунікативна потреба мовця у соціально-психологічному контакті. Отже, соціальний характер ВВ вбачаємо в міжсуб'єктній взаємодії учасників спілкування, у якій домінує критерій відношення.

Список використаної літератури

1. Бріцин В. М., Максим'юк О. В., Максим'юк Н. В. Прагматика висловлень відмови в українському художньому діалогічному дискурсі : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. 232 с.

2. Одарчук Н. А. Семантика та прагматика висловлень відмови в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Київський національний лінгвістичний університет. К : КНЛУ, 2004. 20 с.

3. Malinowski B., Ogden C., Richards J. The Problem of Meaning in Primitive Language. *The Meaning of Meaning* : 9th ed. New York, London, 1953. P. 296–336.

СИНСЕМАНТИЧНІ ЛЕКСЕМИ ЯК ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ КОРЕФЕРЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СИНТАКСИСІ

Оксана Максим'юк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
o.maksymiuk@chnu.edu.ua

Явище кореферентності, що ґрунтується на омосемічності синтаксичних конструкцій, пов'язане з ізофункціональністю різних співвідносних засобів вираження референтних значень. Питання про конкретні референтні значення тісно пов'язане з питанням про засоби їх вираження. Серед засобів вираження кореферентних співвідношень є лексеми з послабленою семантикою.

На думку Н. Гуйванюк, серед лексем – повнозначних частин мови – чимало є таких, які характеризуються більшим чи меншим ступенем десемантизації. Це актуальне питання у мовознавчій літературі висвітлене дещо частково. Знаходимо лише принагідні зауваження у працях на іншу тематику. Наприклад, деякі науковці вважають, що асемантичними є окремі дієслова, які реалізують свою номінативну функцію за умови конкретизації необхідними аргументами, напр.: «*Я захистив...*» (*що? кого? від кого, від чого?*); «*Я допустив...*» (*що? кого? до кого?*). Однак важко погодитися з тим, що подібні дієслова, хоч і є інформативно недостатніми, відзначаються послабленням лексичного значення [1, с. 58].

Це саме стосується і деяких інших дієслів. Так, категорія «з'ясування» у плані модальності охоплює дієслова типу: *хотіти, бажати, любити, ненавидіти, могли* та ін. і виражає предикативно-з'ясувальні відношення за допомогою інфінітива. Тут спостерігається деяка інформативна недостатність модальних дієслів.

Певна втрата їх лексичної самостійності відбувається на основі постійного вживання у службовій функції. У дієслівному складеному присудку, наприклад, їх «з'ясувальність» доповнюється інфінітивом, з яким вони сполучаються (*хочу малювати, можу малювати, люблю малювати* та ін.). О. А. Колесников на

живає такі сполучення «граматичними» за функцією, зазначаючи разом з тим, що до їх складу входить «функційно залежний компонент, спрямований на позначення граматично вираженої у мові інформації опорного слова» [3, с. 36].

Окрему групу становлять дієслова, які реалізують свою семантику лише у сполученні з відповідними граматичними формами інших повнозначних слів, утворюючи з ними «семантико-граматичні єдності». Це так звані допоміжні дієслова *хотіти, мати, мусити, воліти, сміти, перестати, знаходитися, спробувати, розохотитися, наміряться, намагатися* та дієслівні зв'язки *бути, стати, становити, означати, являти собою, залишатися*, які, на відміну від інших дієслів, «не можуть утворювати окремі компоненти синтаксичної структури, а виступають як формально обов'язкова, хоч і семантично неповноцінна частина» [2, с. 40].

З питанням про лексеми з послабленою семантикою пов'язане й питання про категорію модальності та різні засоби її вираження, а також про категорію так званих «модальних слів». Навряд чи можна погодитися з твердженням, начебто модальне слово – це слово, яке втратило конкретне лексичне значення і функціонує як «засіб описового вираження модальності», як-от: «*Він може ще прийти*». Не варто також говорити про десемантизацію подібних дієслівних форм. Адже за інших умов та сама категорія з'ясувальності розкривається через кореферентний зв'язок сполучень певних модальних дієслів як повнозначних (простих дієслівних присудків) з об'єктною синтаксевою, пор.: *Люблю подорожувати // Люблю подорожі; Ненавиджу мовчати // Ненавиджу мовчання* та ін. Тому, очевидно, має рацію О. А. Колесников, який вважає, що про десемантизацію можна говорити тільки у випадках, коли допоміжний компонент втрачає характер лексеми. Він пропонує назвати явище вживання функціонально залежного слова не «десемантизацією», а «пересемантизацією» [3, с. 36].

Варто відзначити й те, що лексеми, які вживаються в службовій функції, характеризуються різним ступенем формальної недостатності, чи семантичності. У деяких словосполученнях, які часто називають граматичними, семема однієї з сем нейтралізується, у результаті чого сама лексема стає носієм тільки граматичної семи, тобто в плані змісту перетворюється в носія семи, а в

плані вираження – на вільну (аналітичну) морфему, яка структурно не входить до складу лексеми, як, наприклад, у сполученнях типу *буду ходити, був написаний, ходив би, хай ходить* та ін.

Показниками, що характеризують ступінь семантичності слова, є: 1) входження чи невходження в парадигму поряд з флективними формами слова; 2) регулярність (системна обов'язковість) та передбачуваність у вживанні. Пор.: *Скоро темнітиме // Скоро почне темніти; Хлопець заспівав // Хлопець почав співати.*

Учені виділили цілий ряд т. зв. «порожніх» форм, які нібито є засобом виключно граматичних значень. Справді, у випадку вживання «порожніх» форм спостерігається високий ступінь асемантичності. Це, по-перше, дієслівні зв'язки буття, існування, що виражають загальне (типове) екзистенційне значення і в теперішньому часі дійсного способу мають «нульове» вираження. Пор.: *«Дівчина була дуже смілива»* і *«Дівчина смілива»*; *«Батько був воїном»* і *«Батько – воїн»*. По-друге, це дієслово-зв'язка *мати* (*маю, маєш, має* і под.) зі значенням присвійності: *«Тітка має поганий характер»* // *«У тітки поганий характер»*, *«Хлопчик має п'ять років»* // *«Хлопчикові п'ять років»*. Ознакою асемантичності наведених дієслів-зв'язок є те, що їх загальне (типове) значення, як і значення теперішнього часу, може передаватися за допомогою нульових показників, тобто синтаксично.

Компонентами з послабленим лексичним значенням у синтаксисі є також іменники, що вживаються у напівслужбовій функції. Вони входять до складу позиційно стійких, синтаксично-неподільних словосполучень, що виконують функцію якогось одного члена речення. Наприклад, це слова *людина, жінка, чоловік, дитина, хлопець, дівчина* та ін., які у сполученні з означенням утворюють плеонастичну єдність у ролі іменної частини складеного присудка (*Мирослава Супрун хоч дівчина розсудлива і енергійна, але вона все ж молода...* (А. Головка) // *Мирослава Супрун хоч розсудлива і енергійна, але вона все ж молода...*); слова *ріст* (*зріст*), *колір, вдача, характер* та ін. у сполученні з означенням («родовий квалітативний») у ролі означального поширювача та іменної частини складеного присудка (*Будував цю хату низького зросту чоловік* (А. Свидницький) // *Будував цю хату низький чоловік; Чоловік був високого росту* (Розм.) / *Чоловік був високий*);

слова *голосом, сміхом, криком, кроком* і под. у сполученні з означенням у ролі обставинного кваліфікатора способу дії (*сміятися голосниим сміхом // сміятися голосно; йти швидким кроком // йти швидко; співати дзвінким голосом // співати дзвінко*) та ін. Такі лексеми підсилюють значення ознаки, хоч є ніби «зайвим» елементом.

Учені називають «порожніми» також лексеми, які перетворились на частки. Такими словами, що «втратили своє лексичне значення», є, по-перше, прислівники типу *просто, значно, прямо, рівно, виключно, дійсно, так, приблизно, мало (мало не), трохи (трохи не)* та ін., напр.: *До Ельки бригадир ставився з явною доброзичливістю: зовсім юна доярка, треба ж підтримати. Далеко не втішну картину малював доповідач. Але ж це просто чудо якесь з чоловіком зробилося* (з тв. О. Гончара). По-друге, до розряду часток перейшли дієслівні форми (типу *мовляв, бувало, дай, давай, взяв (взяла, взяло, візьми)*) та займенникові (*це, то, воно, все, як, собі* та ін.). Такого типу лексеми уточнюють, ускладнюють основне значення якоїсь частини мови певними відтінками (напр.: *раптовості, невідготовленості, несподіваності* та ін.), пор.: *Давай поїдемо за місто стрічать весну...* (В. Підпалій). *Що воно за знак?* (М. Коцюбинський). Речення з синтаксемами, ускладненими словами з послабленим лексичним значенням, ко-референтні до неускладнених.

Отже, синсемантичні лексеми, які є одним із основних засобів передачі відношень кореферентності, позначені більшою чи меншою мірою десемантизацією (допоміжні компоненти в дієслівному складеному присудку, в іменному присудку та деякі інші слова, що утворюють певні семантико-синтаксичні єдності в сполученні з іншими лексемами), а також це повнозначні слова, що перейшли в розряд часток.

Список використаної літератури

1. Гуїванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
2. Іваницька Н. Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова присудка. *Мовознавство*. 1985. №1. С. 39–43.
3. Колесников О. А. Міжрівнева синонімія і теорія граматичного значення. *Мовознавство*. 1985. № 1. С. 33–39.

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ВЕРСИФІКАЦІЙНОЮ ТЕХНІКОЮ НІНИ ЦАРУК

Валентин Мальцев

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
v.maltsev@chnu.edu.ua*

Відома в Україні та за її межами мовознавиця Ніна Гуйванюк увійшла в літературу під дівочим прізвиськом Царук (за влучним висловлюванням поета й літературознавця Богдана Мельничука, автора передмови до її єдиної прижиттєвої поетичної збірки «Душі моєї білий птах...», «з роду нареченого по-царськи» [1, с. 4]). Вона присвятила значну частину власного життя мовознавчій науці, тож поезія була не більше ніж хобі, літературним осмисленням порухів власної душі та дійсності загалом. Тим більшого подиву гідна мелодика її вірша, цікаві ритмічні ходи, вдала рима.

Ключова ознака метрики її творів – домінування класичних силабо-тонічних форм та дольника. Улюблений силабо-тонічний розмір – найпопулярніший в українській літературі ХХ – ХХІ століть 5-стоповий ямб. Ця форма стала універсальною, здатною передавати якнайрізноманітніші теми, мотиви та настрої ліричної героїні: від філософського «Триптиху», побудованого на алюзіях на рядки Лесі Українки, узяті за епіграф, до життєствердного «Люблю життя, як сонце любить сонях...»; від щемливого мотиву туги за батьками («Золоте весілля (Монолог матері)», «Горіх») до мотивів любовної лірики («Життя біжить, мов лань», «Якщо не сонце в долі я твій» та ін.).

Присутній у метричній палітрі її текстів і ямбічний 4-стоповик, коло застосування якого дещо вужче й обіймає найчастіше філософську («Доброта») та любовну лірику («Моя троянда паперова»). З інших 2-складових розмірів поетка в кількох текстах зверталася до 3-, 5- та 6-стопового хорєя та 6-ст. ямба. Щодо 3-складових силабо-тонічних розмірів, то в віршах збірки фіксуємо Д 4 («Пісня»), Амф 2 (у межах структури ПК; вірш «Щось каме-

нем в горах...»), Амф 4 («Очі Ісуса», «Пам'яті брата Олександра»), Амф 5 («Пісня з України»), Ан 2 («Тільки ти посміхнись»), Ан 3 («Заповіді», «Назарієві Яремчуку»), Ан 5 («Я тебе докохаю у мріях»), Ан 2-4 («Оксаночці»).

Привертає увагу ритміка ямбічних та хорейчних 6-стоповиків, передовсім різноманіття їх цезурових варіантів. Так, будова «Пісні кленів» – Я 6 з постійним цезуровим нарощенням на 1 склад. Цн1, з одного боку, посилює, навіть виділяє власне саму цезуру, з іншого, – збільшує міжкітковий інтервал усередині рядка до 2 складів, що наближає звучання 6-стоповика до дольника (найпоширенішої форми в поезіях збірки):

Стоять в зажурі клени. // Стоять довкола хати.

І вітру не рознеси // їх спогадів красу (2, с. 60).

Різні ритмічні варіанти та цікаві порухи мелодики спостерегаємо в 6-стоповому хорей поетки. Скажімо, вірші «Як мені без тебе» та «Вечірне» – зразки традиційного симетричного Х 6 із цезурою після 3-ї стопи:

Як мені без тебе // горе згорювати?

Як мені без тебе // сплакати жалі? (2, с. 28).

Поезії «Білим проліском кохання проростатиме» та «Випадково так зустріла мене осінь...» – безцезурний Х 6: «*Випадково так зустріла мене осінь, / Привітала, запросила бути гостею. / Завела мене в діброву на розраду, / Налила мені вина із винограду*» (2, с. 86). Нарешті, вірш «Ой, ішла я згадками...» – досить рідкісний варіант несиметричного Х 6 з цезурою після 4-ї стопи та частими цезуровими усіченнями на 1 склад. Така ритміка зближує 6-стоповик Ніни Царук з народною пісенністю:

Твої кучері в руках... / Чи наснилось?

І ромашки пелюстками – / «Ви ж любились...» (2, с. 87).

Таке ж урізноманітнення ритміки за допомогою цезурового нарощення спостерегаємо й у вірші «Не живу, а танцюю», написаного АнЗ:

...Я з тобою танцюю // на чужому весіллі.

Молодий з молодю у центрі і МІ...

Твій закоханий погляд // вперше в душу впустила.

І ми в парі уперше // між чужими людьми (2, с. 30).

Попри майстерне володіння засобами силабо-тонічного вірша, все ж улюбленою поетичною формою Н. Царук був дольник (принаймні він представлений найбільшою кількістю віршів). У частині текстів із такою будовою помітна тенденція до силабо-тонічної впорядкованості: власне дольникові рядки є порівняно нечисленними. Здебільшого вони утворені шляхом скорочення міжкітвого інтервалу (причому майже завжди наприкінці рядка) у 3-складовому силабо-тонічному вірші. Наприклад, більшість рядків «Пісні з України» – Амф 5, проте в кількох із них останній міжкітвий інтервал скорочено до 1 складу, що притаманне дольнику («Сховалося сонце (а вдень працювало охоче), / У затінок на ніч зайшло до старої землі. / Підкралася втома, закрила руками очі, / І щем підрахує тепер на руках мозолі. / Ти втомі не дайся. – Красуня *іде* ланами / І манить усмішкою щирою й рідних очей теплом» (2, с. 58)).

Усе ж превалюють більш розхитані структури, у яких 1- та 2-складові міжкітвові інтервали чергуються постійно (проте й у більшості таких текстів помітне тяжіння 1-складового інтервалу до завершальної частини рядка):

<i>Стою і руками кучері</i>	1 – 2 – 1 – 2
<i>Гладжу твої ... в повітрі,</i>	– 2 – 1 – 1
<i>І стукіт коліс заучую</i>	1 – 2 – 1 – 2
<i>Обличчям до вітру</i> (2, с. 45).	1 – 2 – 1

Н. Царук продемонструвала зрілу поетичну майстерність, вправне володіння різноманітними версифікаційними засобами. У невеликій за обсягом збірці вона звернулася до великої кількості силабо-тонічних розмірів, застосовуючи різні ритмічні варіанти однієї і тієї форм, широко використовувала дольникові структури. Її поезія має великий потенціал для омузичення.

Список використаної літератури

1. Мельничук Б. З роду нареченого по-царськи. *Царук Н. В. Душі моєї білий птах : поезії*. Чернівці : Букрек, 2012. С. 4–6.
2. Царук Н. В. Душі моєї білий птах : поезії. Чернівці : Букрек, 2012. 136 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ ВІРШОТВОРЧОСТІ НІНИ ЦАРУК

Лариса Маркуляк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
l.markuliak@chnu.edu.ua*

Ніна Василівна Гуйванюк – знана мовознавиця, доктор філологічних наук, професор, багатолітня завідувачка кафедри сучасної української мови ЧНУ ім. Юрія Федьковича. Великою наслідком у житті мовознавиці було також поетичне слово.

Перші спроби поезотворчості Ніна Царук здійснила ще в шкільні роки на рідній Хмельниччині. Далі була активна участь молодої студентки-авторки в літературній студії імені Степана Будного наприкінці 60-х – початку 70-х років, створеної на філологічному факультеті Чернівецького університету. Тут сформувався поетеса та науковець Ніна Царук-Гуйванюк, яка присвятила науково-педагогічній діяльності більше 40 років. І лише у 2012 році, у Чернівцях, вийде у світ збірка «Душі моєї білий птах...». Тож за предмет наших наукових пошуків обираємо віршовану творчість поетеси Ніни Царук в аспекті поетичного синтаксису.

На переконання мовознавиці Ніни Гуйванюк, поетичний синтаксис заґрунтований на наповненні «формально-семантичної структури речень різної будови новим комунікативним змістом, поетично змодельованим відтворенням дійсності через призму авторського Я, через систему образних асоціацій і схем, що відображають нуртування думок і почуттів, створюючи особливу мовну експресію» [1, с. 419]. Поезія Ніни Царук наскрізно підтверджує цю думку авторки-науковиці, адже зіткнена з авторського бачення різноманіття людських настроїв, почуттів і відчуттів. При цьому присутнє місце посідає автобіографізм як особливий чинник у створенні поетичного твору мисткині.

Поезія Ніни Царук, на думку професора Богдана Мельничука, «заворожує ритмічними ходами, музичністю, мелодикою» [2, с. 7]. І справді, вірші поетеси сягають народних джерел, на-

скрізь пронизані народнопісними образами, фольклорний колорит притаманний художнім засобам, на які багата поезотворчість авторки. Ба, більше: пісня є важливим символом для самої поетеси. Це її єство, її душа, її поезія, її любов, яку Ніна Царук сповна віддає людям: «*Я пісню вимовлю свою –/ на радість людям*». Лірична героїня просить Бога дати «*простору*» цій пісні, аби понастроїти «*натхнення струни.../ На цей щасливий юний спів*».

У поезотворчості Ніни Царук мовну експресію допомагають створити такі засоби експресивності: 1) риторичні питання: «*Чом не заманила /До своєї хати? А як заблудилась,/ Чом не йшла шукати?..*» [3, с. 81]; 2) риторичні оклики: «*Дні-метелики, сонця квіти!// Я з проханням до вас іду*» [3, с. 93]; 3) риторичні заперечення: «*Ні, заждіть журигися, лелеки*» [3, с. 117]; 4) анафора: «*Для мене музика – то яблуневий сад*» [3, с. 66]; 5) поєднання анафори з епіфорою: «*Якщо не пісня в долі я твоєї,/ Лишила сум, не радість світанкову,/ забудь мене.// І вже не клич ніколи.../ ...Якщо не пісня в долі я твоєї*» [3, с. 54]; 6) градація: «*Сотвори. Побудуй. Посади. І не зрадь. Не зганьби. Повертай. Зрозумій. Збережи. Захисти. Не забудь. Дорожи. Пам'ятай*» [3, с. 35]; 7) авторські афоризми: «*Коли горе – на двох – половина лиш горя,/ Коли радість – на двох – буде радостей дві*» [3, с.89]; антитеза: «*Ой,/ ішла я згадками./ Заблудила.// Де стежки – трава все покрила...»* [3, с. 87], «*Нащо три долі ходять по світу,/ Ой,/ дві щасливі,/ а третя – тінню?*» [3, с. 82], «*Кажуть,/ мала долю,/ шанувать не вмiла*» [3, с. 81].

Мистецьке та людське кредо авторки закорінене у рядках поезії, яка й дала назву збірці – «*Душі моєї білий птах...*»: «*Нехай не втомить висота,/ Бо низько ти літаєш не зможеш...*». Усі порухи душі поетеси були спрямовані увись – туди, де «*свою яскравість зорі не міняють, і люди в темряві їх відшукують...*». Ніна Царук віднайшла свої горизонталі та вертикалі, наповнивши їх глибокою філософією Мудрості та Любові.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Ніна Василівна. Слово – Речення – Текст: Вибр. праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 2009. 664 с.
2. Мельничук Богдан. З роду нареченого по-царськи. Передм. Царук Ніна. Душі моєї Білий птах: поезії. Чернівці: Букрек, 2012. С. 4–7.
3. Царук Ніна. Душі моєї білий птах: поезії. Чернівці: Букрек, 2012. С.4–7.

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНТРАРНИХ ІНДИКАТОРІВ ГРАДАЦІЇ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Людмила Марчук

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
журналістики Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
lyudmylamarchuk60@gmail.com*

Проблема градації цікавила як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців, заснована Е. Сепіром та визначена в гіпотезі Уорфа – Сепіра вона залишилась фундаментальною для семантичних досліджень. За цією гіпотезою саме мова визначає сприйняття світу мовцем. Одна сторона гіпотези – це твердження, що мова певною мірою впливає на сприйняття довкілля. Інша – це припущення, що переклад і спільне розуміння можуть бути неможливими за певних обставин. З розвитком і популяризацією лінгвістики Хомського та її зосередженням на *універсальній граматиці*, гіпотеза Уорфа значною мірою стала популярною. Ще одне важливе міркування стосується сили спонукального зв'язку, який гіпотеза Уорфа встановлює між мовою мовця та його нелінгвістичними можливостями. Твердження про те, що ваша мова формує або впливає на ваше пізнання, суттєво відрізняється від твердження, що ваша мова робить певні види пізнання неможливими (або обов'язковими) для вас. Сила будь-якої гіпотези Уорфа буде змінюватись залежно від типу зв'язку, про який стверджується, і від того, наскільки легко цей зв'язок можна переглянути [1].

Дослідження індикаторів градації на текстовому рівні виявило, що градація репрезентована на всіх рівнях мови: фонетичному, морфемному, словотвірному, лексичному, фразеологічному, граматичному за допомогою індикаторів, які поділяємо на такі типи: графічні, морфемні, словотвірні, лексико-семантичні, фразеологічні, граматичні. Графічні індикатори функціують як багаторазове написання літер у слові, що виділяється як розтягування слова: «Судно зветься **Брі-а-ре-ос**. Власник – «Валетта Шепінг», Мальта» [2, с. 184]; «**-Не зна-аю**, – знову заревіла Віка» [2, с. 145]. Як морфемні індикатори в тексті представлені афікси

(префікси, суфікси, афіксоїди). Найчастотнішими є префікси пре-, при-, частка не-, що вживається в ролі префікса тощо: «*За два роки життя на Галичині Павло так і не звик до примхливості тутешньої природи, незліченних пагорбів, ярів, гаїв та перелісків...*» [2, с. 121]. Серед суфіксів виділяємо ті, які трапляються в словах на опис неповної або перебільшеної ознаки: «*Гнучкий худорлявий Жоржик із м'якими рухами та трохи писклявим голосом...*» [2, с. 128]. До морфемних індикаторів відносимо й афікси вищого й найвищого ступеня порівняння: «*... замість власного жила життям свого чоловіка – відомого віднедавна історика, що спеціалізувався на **найскандальнішому** останнім часом періоді – Другій світовій війні*» [2, с. 144].

На рівні словотвору градаційними індикаторами є одиниці, один компонент яких вказує на ступінь ознаки: «*Поки офіціант приймав замовлення і розливав по келихах **темно-червоне** вино, вона подумки репетирувала першу фразу*» [2, с. 241].

До лексико-семантичних індикаторів входять слова різних частин мови, які передають різний ступінь градацій: 1) нульовий ступінь: «*... і **страшно захотілося** стиснути його, такого зовсім іншого у обіймах і знову, як колись, стати єдиним цілим*» [2, с. 227]; 2) низький ступінь, коли градаційна сема закладена в значення слова: «*...тому **вгризалася** зубами у кефте та лахмаджуни...*» [2, с. 238]; 3) середній ступінь, коли градаційна функція є вторинною для лексеми: «*Мати, **дуже** налякана останніми подіями, тепер боялася навіть носа виткнути на вулицю*» [2, с. 247]; найвищий ступінь: «*Ця остання обставина була чи не **найнебезпечнішою***» [2, с. 247].

Таким чином градаційні ознаки є супровідним фоном для будь-якого тексту та створюють особливий авторський стиль художнього твору.

Список використаної літератури

1. Капранови Брати. Забудь-річка. Київ: Нора-лрук, 2016. 544 с.
2. Barbara C. Scholz., Francis Jeffrey Pelletier, Geoffrey K. Pullum, Ryan Nefdt Whorfianism. Stanford Encyclopedia of Linguistics <https://plato.stanford.edu/entries/linguistics/whorfianism.html/>

РОЛЬ ЗВЕРТАННЯ В ЕТИКЕТНИХ ВИСЛОВЛЕННЯХ (комунікативно-функціональний аспект)

Оксана Мельничук

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету
melnuchyk27@gmail.com*

Звертальні комунікативні висловлення традиційно пов'язані з контактновстановлювальною функцією українського мовленнєвого етикету. Вони належать до апеляційних засобів мови, виконуючи передусім сигнальну функцію, сповіщаючи про початок мовного контактування, привертають увагу співрозмовників.

Звертальні конструкції яскраво виявляють себе і при виконанні експресивно-оцінної функції мови. Саме називаючи співрозмовника на ім'я, поширюючи ці конструкції найрізноманітнішими означеннями з відтінком люб'язності, приязні, чи звертаючись офіційно, мовець висловлює своє шанобливе ставлення до нього.

Комунікативно-функціональний аспект вивчення етикетних висловлень підтверджує залежність вибору конструкції звертання від вербальних та невербальних факторів.

Природне відчуття поваги до співрозмовника, соціальної рівності, свободолюбивості, сформовані на національно-релігійній основі, народній педагогіці, є продовженням духовності нашого етносу на ґрунті європейської та української культур. Тому зважаючи на значення звертання в різних комунікативних ситуаціях, можна говорити про духовні горизонти українців, художню і християнсько-релігійну емоційність природи етикетних висловлень.

Естетичне ставлення до вибору етикетних звертальних висловлень певним чином пов'язане з такими провідними рисами характеру українців, як-от: особлива емоційність, сердечність, чутливість, сентименталізм. Чимало дослідників етнопсихології нашого народу дійшли однозгідно висновку щодо цих рис менталітету.

Наприклад, Дмитро Чижевський в «Нарисах із історії філософії в Україні» (1931 р.) зазначає: «Безумовною рисою політичного укладу українця є емоціоналізм і сентименталізм, чутливість

та ліризм; найяскравіше ці риси виявляються в естетизмі українського народного життя і обрядовості; одним із боків емоціоналізму є й своєрідний український гумор, що є одним з найбільш глибоких виявів «артистизму» української нації» [4, с. 17].

На цих ознаках національного характеру, які віддзеркалюються в етикетних звертальних висловленнях, неодноразово наголошували й інші дослідники. Порушувала цю проблематику у своїх наукових студіях Лілія Черкашина («Українська «культура серця» в образах і символах національного фольклору») (2001 р.). Зокрема, авторка згадує праці таких відомих українських науковців, як-от: Г. Сковороди, П. Юркевича, П. Куліша, В. Винниченка, Є. Маланюка, Ю. Липи та ін., в яких зазначене питання набуває ознак системного наукового пізнання.

На вагоме значення інтонації звертання та його місця в реченні звертала увагу в своєму дослідженні «Семантика і інтонація в українській мові» (1991 р.) мовознавиця Алла Багмут. На її думку, «звертання інтонаційно виділяється мовцем, при цьому може мати характер прямого звертання або ж буде виступати формальним компонентом, знаком налагодження контакту зі співрозмовником» [1, с.74].

Розлогі дослідження широкого арсеналу мовних засобів вираження особи адресата та різноманітних способів самопредставлення адресанта здійснили Ілля Кучеренко, Іван Вихованець, Надія Бабич, Ніна Гуйванюк, Анатолій Загнітко, Мар'ян Скаб, Світлана Богдан, Наталія Журавльова та багато інших мовознавців.

Чимало досліджень присвячено виокремленню функцій звертання при побудові ефективної комунікації. Наприклад, Мар'ян Скаб виділяє такі прагматичні функції з номінацій адресата мовлення, серед яких: «дейктично-контактна, номінативно-контактна, номінативно-вирізняльна, номінативно-ідентифікуюча, соціально-регулювальна, оцінно-характеризуюча, спонукальна, власне контактна та етикетна» [2, с. 73].

Отже, вироблені віками й закріплені в побуті формули звертань є невід'ємним складником повсякденного спілкування українців, як і культури людських взаємин загалом, у яких «чи не найвиразніше та найпоказовіше виявляються особливості україн-

ського світобачення, культурно-політичного та економічного устрою нашого суспільства, його тривалого, часто різновекторного та суперечливого розвитку» [3, с. 6]. Загальновідомо, що етикетні звертальні конструкції передусім виражають доброзичливе, толерантне ставлення комунікантів один до одного, адже це і є їхньою первинною функцією. А багатогранність, розмаїтість принципів та методологічних підходів до висвітлення та системної характеристики цієї проблематики дозволяє говорити про її актуальність і наукову перспективу.

Список використаної літератури

1. Багмут А. Й. Семантика і інтонація в українській мові. Київ: Наукова думка, 1991. 165 с.
2. Скаб М. С. Прагматика апеляції в українській мові: Навчальний посібник. Чернівці, 2003. 80 с.
3. Українська система найменувань адресата мовлення. Колективна монографія. Чернівці: Рута, 2008. 304 с.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. 2-е вид. Мюнхен, 1983. Український Вільний університет. Серія: Монографії. Ч. 34. 175 с.

НІНА ВАСИЛІВНА ГУЙВАНЮК ЯК ДОСЛІДНИК ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ

Анатолій Мойсієнко

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
та прикладної лінгвістики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
anmoj@ukr.net*

Питання експресивності практично завжди були в колі наукових зацікавлень Н. В. Гуйванюк як дослідника синтаксичних структур, проблем типології мовних одиниць, висвітлених у різних теоретичних аспектах на широкому прикладному матеріалі. Аналізуючи проблеми синтаксичної номінації, зокрема кореферентності висловлювань, у монографії «Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць», авторка торкається і питання про експресивність висловлень, звертає увагу на той факт, що ряд синтаксичних побудов безпосередньо пов'язані з поняттям експресивності (через імпліцитне вираження багатьох синтаксичних значень буття, квантативності, модальних значень), водночас зауважуючи, що «підібрати для аналізу „чисто граматичні висловлення”, позбавлені різних стилістичних, прагматичних, емоційно-експресивних та ін. значень, означало б не розкрити повністю чи й взагалі явища кореферентності в синтаксисі» [1, с. 104].

Окремо питання експресивного синтаксису у творчості професора Н. В. Гуйванюк чи не вперше були предметно окреслені в дослідженні «Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми», де у відповідь на тезу Є. Куриловича з його праці «Поетична мова з лінгвістичного погляду» про те, що, мовляв, порівняно з лексикою морфолого-синтаксичні явища йдуть далеко позаду», авторка зауважує, що новітні «дослідження з лінгвістики поетичного тексту, функціональний і когнітивні підходи розкривають у синтаксисі поетичної мови особливу експресію та естетику, різні аспекти мовної творчості, передачу різноманітних поетичних смислів, рольову участь окремих компонентів тексту та їх інформативну значущість» [2, с. 409–410]. Водночас констатує, що в

україністиці, «на жаль, проблеми експресивного синтаксису поки що залишаються недостатньо висвітленими», що такі дослідження обмежені лише окремими працями [2, с. 414]. Зазначимо, це вже дещо пізніше з'явиться цілий шерег статей різних дослідників експресивного синтаксису (А. Вовк, А. Галас, Н. Івкова, В. Калашник, Ю. Калашник, І. Кухарчук, О. Матвійчук, Л. Топчій та ін.), а також монографічні, дисертаційні праці (М. Вінтонів, Т. Вінтонів, Ю. Мала, В. Мороз, Б. Сахно). А поки з-під пера Ніни Василівни виходять такі ґрунтовні статті, як «Експресія синтаксичних одиниць крізь призму наукових поглядів Івана Франка», «Хіазм як синтаксична структура», «Синтаксична природа паралелізму», «Синтаксичні експресеми з антиципацією», «Грамматика поетичних інновацій (на матеріалі циклу віршів Д. Павличка „Різдво”)», «Поетика синтаксичних структур: ознаки-маркери творчості Анатолія Мойсієнка», «Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників)», які, окрім останньої, надрукованої 2011 року, укладуть поважний розділ у підсумковій книзі вибраних праць дослідниці «Слово – Речення – Текст» [2, с. 409–478].

Практично в кожній із названих праць, подаючи теоретичні засади аналізу досліджуваної проблематики, проф. Н. В. Гуйванюк проектує погляд на конкретну художню творчість, бачення її з дня сьогоденішнього. Так, звертаючись до постаті Івана Франка, розглядаючи «різні експресивно-фабульні тональності» його поезії, а також естетичні погляди на поетичне слово, дослідниця висновковує, що «лінгвістичні засади експресивності як основного атрибуту поетичної мови, висловлені Іваном Франком, суголосні з тими, що знайшли відбиток... у сучасних дослідженнях ідіостилю письменників» [2, с. 429]. У статті на матеріалі буковинських письменників (Ю. Федьковича, О. Кобилянської, І. Карбулицького, Д. Макогона, І. Синюка та ін.) ідеться про важливу індивідуально-текстотвірну, естетичну функцію лексичних та синтаксичних експресем у доробку того чи того автора, а також про те, що ми називаємо експресивною єдністю в межах цілісної структури чи окремих її фрагментів, коли, як пише Н. В. Гуйванюк, «потрапляючи до художнього тексту зі своїми усталеними

значеннями, їхніми відтінками, здебільшого специфічною фонетичною організацією та формальними ознаками, експресивні слова, поєднуючись з експресивними іншими рівнів, часто набувають індивідуальних рис, стають фактом породження мовлення окремим індивідом і чинником суб'єктивізації висловлень та художнього тексту загалом» [3, с. 95].

Індивідуально-авторське, оригінальне, що не заступає усталеного, природного, а мовби підсвічує його – ось те, що стає визначальним у погляді дослідниці на роль експресивного під час аналізу письменницької творчості. Серед пріоритетних ознак творчої манери Д. Павличка Н. В. Гуйванюк називає природність граматичних конструкцій, з одного боку, і «граматичні інновації та експериментування, трансформації узвичаєних синтаксичних структур, підпорядковані законам експресивного синтаксису», з іншого боку. Порівняймо у вищезгаданій праці «Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми»: «Природність Франкового стилю йде передусім від синтаксичної побудови фрази, а її експресивність – від характеру авторського почерку» [2, с. 413]. Чи у статті про поезію А. Мойсієнка: «Саме граматичні інновації, на нашу думку, зумовлюють експресивність тексту, переієрархізацію смислів у структурі висловлень і фраз, породжують мікроконтекстну, макроконтекстну та підконтекстну семантику» [2, с. 478].

На окрему увагу заслуговують праці професора Н. В. Гуйванюк, присвячені таким синтаксичним засобам експресивного творення, як паралелізм, хіазм, антиципація; лінгвістична природа, наприклад, два останніх досі лишалися майже не розробленими в українській лінгвістиці.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : монографія. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
2. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : вибрані праці. Чернівці. 2009. 664 с.
3. Гуйванюк Н. В. Лексичні й синтаксичні експресиви як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова*. Сер. 10. 2011. Вип. 7. С. 90–96.

ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЯЦІЇ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Анастасія Мокій

*аспірант кафедри загального та германського мовознавства
Прикарпатського університету імені Василя Стефаника
anastasii.mokii.23@pnu.edu.ua*

Маніпуляція в рекламі є важливим аспектом комунікативних стратегій. У сучасному світі рекламні повідомлення впливають на споживачів через мовні засоби, створюючи специфічні когнітивні та емоційні установки. Дослідження мовних маніпуляцій в українських рекламних текстах є особливо актуальним через розвиток національного ринку реклами та зростання впливу медіа.

Питання маніпуляцій у медійних текстах вивчають науковці різних галузей і з різних країн. Одне з найбільш ґрунтовних досліджень маніпуляцій у медіа належить Н. Хомському, який розглядав маніпуляцію через призму медіа, зокрема в рамках своєї теорії «маніпуляційної моделі» [5]. Він підкреслював, що маніпуляція полягає у відборі та конструюванні інформації таким чином, щоб вона підкорялася інтересам певних еліт або владних структур. У рекламі це відображається в тому, як створюється певний образ товару чи послуги, маніпулюючи уявленням споживачів. Н. Хомський стверджував, що рекламні тексти часто використовують техніки відволікання уваги, спрощення складних проблем або ідеалізацію певного продукту чи явища. Це сприяє створенню «фільтрів», через які споживачі сприймають світ [5].

Еріх Фромм бачив маніпуляцію як процес, за якого на людину впливають через її глибинні психологічні потреби, такі як бажання безпеки, визнання, любові та успіху. Рекламні тексти, на його думку, використовують цей механізм, створюючи уявлення, що купівля продукту задовольнить ці потреби. Науковець вказував, що реклама маніпулює через створення «незадоволеності» у споживача, змушуючи його вірити, що він потребує товару для того, щоб бути щасливим або успішним. Це підкріплюється образами і стереотипами успішних людей у рекламі [4].

Серед українських науковців найбільш ґрунтовно досліджували маніпуляції в рекламних текстах Олена Ожоган, Тетяна Коваленко, Ірина Шульга та ін.

Олена Ожоган визначає маніпуляцію як прихований або непрямий вплив на свідомість реципієнта, що побудований на використанні емоційних, когнітивних та соціальних механізмів. Вона досліджувала, як саме мовні засоби в політичній та комерційній рекламі створюють потрібний наратив. Інше важливе дослідження маніпуляцій в українській рекламі належить Тетяні Коваленко, яка досліджувала маніпуляції на основі логічних і емоційних аргументів, звертаючи увагу на те, як через мовні засоби рекламні тексти впливають на сприйняття інформації, представляючи її в найбільш вигідному світлі для рекламодавця [3].

Ірина Шульга вважає маніпуляцією таку зміну структури інформації, яка створює когнітивні упередження або спотворює реальність у свідомості реципієнта. Вона досліджує, як мовні засоби здатні впливати на психологічні стани людей [6].

Загальні результати досліджень указують на те, що маніпуляція в рекламних текстах здебільшого спирається на:

- емоційний вплив через позитивні або негативні асоціації, викликані лексичними та риторичними прийомами;
- когнітивний вплив через подання інформації у вигідному для рекламодавця світлі, що спрощує реципієнтам прийняття рішення;
- соціальний вплив – через апеляцію до бажання належати до певної групи або мати визначений соціальний статус.

Ці аспекти маніпуляцій допомагають зрозуміти, як маркетологи використовують мову для досягнення своєї мети – підвищення продажів чи впізнаваності персони, послуги, товару, підняття авторитету чи підвищення довіри до конкретної людини чи певної групи осіб.

Основні види маніпуляцій у рекламних текстах – це:

- емоційна маніпуляція (*«Зроби свій день кращим з нашим продуктом»*), що апелює до почуттів та прагнень до щастя), створюється, як правило, за допомогою епітетів, гіперболи, позитивної лексики;
- раціональна маніпуляція (використання статистики або фактів на кшталт *«90% наших клієнтів рекомендують цей товар»*), що створює враження достовірності поданої інформації), досягається за допомогою використання цифр, статистичних даних та наукової термінології.
- соціальна маніпуляція (*«Це вибір успішних»*), що апелює до бажання належати до певної соціальної групи); основні засоби вира-

ження – стереотипи, апеляції до соціального статусу, авторитети;

- створення дефіциту («*Обмежена кількість товарів, купуй зараз!*»), що викликає почуття терміновості і досягається завдяки лексиці, яка підкреслює рідкість, дефіцитність (обмеженість у часі або кількості).

Дослідження мовних засобів вираження маніпуляцій у рекламних текстах українською мовою показує, що й для політичної, і для інших видів реклами найчастіше маніпулятивний ефект досягається через використання метафори (заміщення понять, що додає образності, створює нові асоціації), гіперболи (перебільшення властивостей товару для створення сильнішого емоційного впливу), модальних дієслів (створюють відчуття обов'язковості або необхідності, наприклад, «ти повинен», «не пропусти»), риторичних запитань (питання, які не потребують відповіді, але направляють думки реципієнта в потрібному напрямку), іменників із позитивним конотаціями («успіх», «щастя», «сила»).

Мовні маніпуляції в українській рекламі є потужним інструментом впливу на споживачів. Знання цих засобів допомагає краще розуміти механізми рекламних повідомлень і протидіяти їм, а сфера використання досліджених моделей створення та функціонування маніпуляцій у рекламних текстах може бути значно розширеною завдяки аналогічним механізмам дії при створенні інформаційних повідомлень, зокрема тих, які покликані маніпулювати свідомістю реципієнта з метою нагнітання паніки та страху, відчуття зневіри і безвиході та інших соціально важливих масових проявів групової поведінки. Саме тому значна частина нашого дослідження буде присвячена змінам у мовних маніпуляціях в умовах криз.

Список використаної літератури

1. Каплін Д. Реклама: переконання та маніпуляція. пер. з англ. Харків: Фоліо, 2015. 280 с.

2. Коваленко Т. С. Маніпуляція в сучасних масмедіа. *Вісник Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2020. Т. 56. С. 49–60.

3. Ожоган О. В. Мовні маніпуляції в сучасній рекламі: український контекст. *Науковий вісник Львівського національного університету імені І. Франка. Серія: Журналістика*. 2019. № 45. С. 125–135.

4. Фромм Е. Мати чи бути? пер. з нім. Київ: Основи, 2012. 224 с.

5. Хомський Н. Медіа під контролем: ілюзії і реальність у ЗМІ. пер. з англ. Київ: Освіта, 2014. 352 с.

6. Шульга І. В. Маніпулятивні стратегії у рекламі: лінгвістичний аналіз *Лінгвістика і соціальні комунікації: науковий журнал*. 2018. № 2(5). С. 94–102.

ПРОБЛЕМИ МЕТРИЧНОЇ ОСНОВИ РАНЬОГО РУМУНСЬКОГО ВЕРЛІБРУ

Крістінія Паладян

*кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
класичної та румунської філології Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
c.paladyan@chnu.edu.ua

Верлібр (від французького *vers libre* – вільний вірш) – це особлива форма поезії, яка звільнилася від жорстких правил традиційної поезії, таких як метр, ритм, строфа, розмір і рима. Винятковою ознакою верлібру є чергування віршових рядків за інтонаційно-синтаксичним принципом, який спирається на інтуїцію та внутрішній ритм поета.

У румунській літературі перші спроби впровадження верлібру зафіксовано в другій половині XIX століття в поезії А. Мачедонскі «Ніпов» (1879), яку вважають першим прикладом румунського верлібру, що засвідчує графіка вірша та асинтаксизм. Однак, наші дослідження показали, що поезія рясніє різнометричними силабо-тонічними формами, які поет вдало поєднує з неметричними рядками. У творі фіксуємо 63% рядків з «несилаботонічною» будовою, що наближає вірш до верлібру. Але наявність силабо-тонічних рядків дає підстави віднести поезію до метризованого верлібру або псевдоверлібру, у якому виразно простежується змішування різних класичних і некласичних стильових форм [1, с. 208].

На початку XX століття більш рішучу спробу впровадження верлібру спостерігаємо у поетів-авангардистів, зокрема в Трістана Тцара, який створює «аморфні розміри, з римами та асонансами, вмонтованими в таке віршування, яке заперечує наявність самої версифікації. Т. Тцара доходить до створення ефектів співучої прози, охопленої на межі поезії» [3, с. 197]. Однак наші попередні дослідження показали, що способи віршування Т. Тцара ґрунтовані на техніці синтагматичних комбінацій, у яких зафіксовано появу класичних структур як тяжіння до впорядкованості [2, с. 147].

Впровадження власне верлібру в румунську літературу засвідчено у 20-х роках ХХ століття в поезії поета-експресіоніста Лучіана Благі. Віршовані форми Л. Благі – це структури з розхитаною ритмікою, в яких безсистемно поєднано рядки з розширеною амплітудою міжкіткових інтервалів, зі змінною анакрузою та змінною клаузулою. Його твори здебільшого неримовані та астрорфічні. Синтаксична будова таких структур нагадує верлібр, про що свідчить радикальна форма, наповнена акцентними рядками з нульовим чи 4- і 5-складовим інтервалом. Однак у переважній кількості рядків міжкіткові інтервали коливаються в діапазоні від 1 до 2 складів, що вказує на внутрішню організацію вірша на основі наголосу. В таких структурах відчуваємо внутрішній ритм рядків, характерною ознакою яких є ритмічний наголос. Таку конструкцію фіксуємо в 17 поезіях Л. Благі, з них 5 творів витримані в річищі вольного дольника, 12 віршів мають структуру білого нерівноіктового тактовика. Хоча про вільну форму вірша свідчить різкий контраст у довжині рядків та говірна, прозаїчна інтонація, характерна для побутової, довірливо-інтимної розмови, вірші Л. Благі побудовані за принципом вільних ритмів німецького віршування.

Розглядаючи еволюцію раннього румунського верлібру, ми спостерігаємо три стильові форми: 1) метризований верлібр, або псевдоверлібр, 2) позірний верлібр, або верлібр з поліморфним фоном, 3) ритмічний верлібр. Такі форми мають певні ознаки метричності, що не відповідає власне верлібру, який визначаю як «нульову або мінус-систему віршування».

Список використаної літератури

1. Паладян К. Початки верлібру в українській і румунській поезії. *Україністика: minulost, přítomnost, budoucnost III*. Брно, 2015. С. 203–211.
2. Paladian K. Interaction of classical and non-classical forms in Tristan Tzara's poetry. *Les Cahiers / Notebooks / Caietele TRISTAN TZARA. TOME 5*, edited by Vasile Robciuc, Crina-Laura Luca. Moinești : Docuprint, 2015. С. 142–149.
3. Streinu V. *Versificația modernă*. București : Eminescu, 1991. 346 p.

МОВОТВОРЧІСТЬ НЕОКЛАСИКІВ: ЛІНГВОЕСТЕТИЗАЦІЯ СЛОВА-ПОНЯТТЯ «ПІСНЯ»

Альона Палаш

*доктор філософії, молодший науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України
palash706@gmail.com*

Творчість неокласиків була одним із функціональних чинників національного інтелектуально-естетичного Відродження України в 20–30-ті рр. ХХ ст. Київські «неокласики» – творча, наукова і публіцистична діяльність письменників, що належали до цього умовного гурту, не завжди віднаходили актуальну лінгвістичну рефлексію. Складні умови постреволюційної дійсності, культурного хаосу, необізнаності мас не впливали на творчість поетів, які в літературі утверджували істинні мистецькі ідеали, викристалізовані інтелектуальністю та ерудованістю, через що не були популярними серед читачів, адже були інтегровані на освічених реципієнтів.

Мета дослідження – проаналізувати слово-поняття *пісня* в мовотворчості неокласиків.

Зміст знаків культури як одиниць художнього тексту завжди сприймається на тлі культурної традиції, і не тільки словесної. Власне, цю особливість яскраво засвідчують зафіксовані в поетичній практиці неокласиків контекстуальні вживання образу *пісня*. У його лінгвоестетичному розвитку виразно відчутна, з одного боку, ідейно-естетична спорідненість мовотворчості авторів «п'ятірного грона» з європейським символізмом, а з другого – жанрове уґрунтування української поезії на народній пісні. Синтезуючи ці естетичні площини, неокласики проєктували на українську словесність виражальні засоби, засвоєні з європейської, зокрема французької поезії. З-поміж них їм особливо імпонувало гасло французького поета-символіста П. Верлена *музика понад усе* (в оригіналі – *De la musique avant toute chose*), що було сформульоване в програмному творі «Поетичне мистецтво» і посту-

лювало настанову на «омузичення» поетичних текстів у сенсі досягнення максимальної мелодійності їхнього звучання та естетичної виразності мовоопису.

Кодифіковані в академічному СУМ значення лексеми *пісня* («1. Словесно-музичний твір, призначений для співу. 2. Невеликий ліричний вірш, поетичний твір, написаний в музично-поетичному стилі» [6, с. 544]) не відбивають повноти розвинутого в поетичній мові неокласиків семантичного обсягу однойменного слова-поняття. Вичерпнішим із погляду актуалізованої етнолінгвокультурної інформації постає тлумачення в словнику-довіднику «Знаки української культури» В. В. Жайворонка: «Словесно-музичний твір, призначений для співу; за жанрами пісень багато, як ритуальних (обрядових), так і звичайних (ліричних, жартиливих, чумацьких, історичних тощо); співучість народу споконвіку творила його веселу й ліричну вдачу; пісня супроводжує людину з дитинства, у праці, у думках про життя-буття; пісня є душею народу, є символом щирості й правди, розповідає про зміни в житті людини й народу, про природу й сутність людини, про можливі кардинальні зміни в житті, про скороминучість усього сущого» [2, с. 456]. Більшість акцентованих у наведеному лексикографічному фрагменті значенневих відтінків можна проілюструвати віршовими мінітекстами неокласиків. Наприклад, ЛСВ1 показово засвідчують тексти М. Рильського: *Українська пісня може / Кожне серце полонить* (5, т. 4, с. 79); *Люди хоронять надію вночі, / Пісню співають над нею... / ...З ліри моєї сміються сичі, / З щирої пісні моєї* (4, т. 1, с. 46).

Відповідно до значень, зафіксованих у СУМ, слово-поняття *пісня* в інтерпретації неокласиків реалізує традиційні асоціативно-образні зв'язки, а також нарощує новітні, оказіональні. Це засвідчує його природу як мовного знака, «у загальній семантиці якого органічно поєднуються мовні (лексико-стилістичні) та позамовні (культурні) значенневі компоненти» [1, с. 84].

Епізодичну семантико-стилістичну розбудову слова-поняття *пісня* засвідчують у текстах неокласиків асоціативно-образні зв'язки: – *пісня – жінка / дівчина*, який безпосередньо корелює з мотивом «оспівування краси жінки», пор.: *Не раз із краю*

дальнього трувер / Заходив, і в **піснях** його **бриніла** / **Її краса**. **Непереможна сила** / **Повабила до владарки химер** (3, с. 36); **Як запах фіалки в осінній імлі**, / **Як пісня дівоча в снігах і завії** (Рильський, т. 1, с. 121); – **пісня – кохання**: **Заходьте в світ, де пурпуром гранат** / **Край скелі сірої на сонці відливає**, / **Де пісня і любов у поглядах дівчат**, / **Де гори і міста цвітуть на небокраї** (4, т. 4, с. 222); **Хто нам зможе вернути** / **Давнє, ніжнє, забутє**, / **Що пробігло по серцю піснями?** (4, т.1, с. 105).

Ключове слово-поняття *пісня* у поетичномовній картині світу неокласиків конкретизують образи *звук / мелодія, слово / мова, поезія, пам'ять, кохання та жінка*. Це демонструє його семантичну та асоціативну багатовимірність. Зафіксовані смислові прирощення в лексико-семантичній структурі образу *пісня* пов'язані з розширенням конотацій та збагаченням новими змістовими відтінками.

Список використаної літератури

1. Голікова Н. Лінгвокультурема «пісня» в поетичному дискурсі Лесі Українки. Культура слова. 2020. Вип. 93. С. 77–87.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. Клен Ю. Вибране. Упоряд., авт. передм. та приміт. Ю. Ковалів. Київ: Дніпро, 1991. 461 с.
4. Рильський М.Т. Зібрання творів: у 20 т. Київ: Наукова думка, 1983. Т. 1. 534 с.
5. Рильський М. Т. Зібрання творів: у 20 т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 4. 422 с.
6. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.

ФУНКЦІЇ ТА ЗАСОБИ ІРОНІЇ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Юлія Пацаранюк

*кандидат філологічних наук, доцент,
редактор відділу випуску редакції газети «Молодий буковинець»
patsaranyuk@gmail.com*

Спілкування в мережі – це медійний простір для інтерпретації мови, що сприяє виникненню нових мовленнєвих жанрів. Віртуальне спілкування порушило низку питань щодо різноманітності форм мовної репрезентації, де словесні моделі вдало поєднують з іншими семіотичними композиціями. Інтернет об'єднує всі типи, жанри й стилі мовлення, постійно переплітаючи їх, тож мову мережі можна назвати стилістично неоднорідною.

Засоби комічного стали фундаментальними елементами інтернет-спілкування, особливо серед молоді. Вони забезпечують кілька важливих функцій:

- створення колективної атмосфери. Спільний гумор об'єднує людей, формує групи з однаковими інтересами та поглядами. Чимало жартів і пародій народжуються у вузьких онлайн-спільнотах і з часом стають популярними серед широкої аудиторії;

- спосіб виявити емоції та зняти напругу. Іронія та сарказм допомагають користувачам висловити особисту думку з меншим ризиком поконфліктувати. Це допомагає говорити на гострі теми, інтелектуально витонченіше виявляючи при цьому особисту позицію, що робить спілкування легким і невимушеним;

- відображення складної реальності. У сучасному світі відбувається багато серйозних подій, у нашій країні триває війна, і, як не дивно, засоби комічного доречно влітаються в контекст навіть найскрутніших реалій. З гумором можна висловити ставлення до цих подій легше. Самоіронія та м'який сарказм допомагають впоратися зі стресом і соціальною напругою, це не раз доводили психологи.

- символ національної культури. Ми часто чуємо вислів «британський гумор», і навіть він звучить дещо іронічно. Бо та-

ким терміном називають не надто смішні висловлення. Отож сьогодні створено цілу метамову комічного. Наприклад, саркастичні меми чи сленгові фрази, які спершу були відомі лише певній групі людей, згодом опинилися на просторах інтернету й стали уособленням національної культури певного народу.

Іронія в інтернет-спілкуванні – це потужний інструмент, який виводить на поверхню комічні ситуації або висміює певні явища, часто піддаючи їх легкій критиці. Ось кілька способів реалізації іронії, на які можна натрапити в інтернеті, зокрема в коментарях до публікацій чи дописах у соцмережах:

- **енантіосемічні висловлення.** Користувачі використовують слова позитивної семи в негативному контексті. Наприклад, у відповідь на очевидно негативну новину про чергове підвищення ціни користувач пише: «Ще одна чудова новина! Ще більше стимулів заробляти гроші!». Тут іронія підкреслює абсурдність ситуації, яку важко назвати «чудовою». Фрази типу «Спасибі за чудове обслуговування» насправді означають зворотне, особливо тоді, коли її автор супроводжує цей вислів розлученим емодзі. Іронія тут виникає в тому, що людина коментує погане обслуговування як гарне, що створює комічний ефект;

- **іронічні меми** (іронічні висловлення в поєднанні із картинкою). У мемах іронія часто виражається через дисонанс тексту з зображенням. Наприклад, зображення з дівчинкою, яка усміхається на фоні пожежі. У мережі його називають «дівчинка-катастрофа». На фото зображена Зої Рот. На знімку, який ще у 2005 році зробив її батько, чотирирічна Зої хитро посміхається на тлі будинку, що палає. Планову пожежу тоді влаштували для тренування місцевих пожежників. Це фото українці часто подають з написами: «Кримський міст» або «Москва» над будинком, що палає, і «Україна» біля зображення усміхненої дівчинки;

- **використання «капслоку».** Цей спосіб використовують як допоміжний у поєднанні з енантіосемічними конструкціями. Написати слово великими літерами – це класичний зіронізувати більш прозоро, очевидно. Наприклад: «Звісно, я ЗОВСІМ НЕ ВТОМИВСЯ!». Це наче гіперболізація, коли очевидним є те, що насправді людина дуже втомилася;

- **іронічні хештеги.** Нині дуже поширеним є використання

іронічних хештегів, як-от: #завждищасливий або #мотивація, у ситуаціях, які не мають нічого спільного зі щастям чи мотивацією. Наприклад, коли фото з людиною, яка спить на робочому столі, супроводжують хештегом #продуктивність.

Іронічні висловлення, які ми часто спостерігаємо в інтернет-комунікації, стали нині одним із популярних способів висловити незгоду, зауваження, дорікнути. Перехід іронії в сарказм уже слугує способом висловити суспільне невдоволення, критику влади та її дій. Це відбувається тому, що іронія дає змогу користувачам інтелектуально витонченіше й м'якше за різке обурення реагувати на виклики. Іронічні фрази іноді допомагають уникнути конфліктів, згладжують гострі кути в інтернет-комунікації та допомагають висловити свої думки небанально. Недаремно саме про іронію Ліна Костенко написала: «Іронія – це блискавка ума, яка освітить всі глибини смислу».

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології: навчальний посібник. Київ: Академія, 2006. 248 с.
2. Гарюнова Ю. О. Мовні засоби вираження іронії в кінокритичних текстах. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. 2011. № 936. Вип. 61. С. 33–37.
3. Єльнікова Н. Іронія як засіб реалізації тролінгу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 41, т. 1. С. 158–162.
4. Калита О. М. Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу. *Українська мова*. 2006. № 2. С. 67–74.

СПОЛУКИ ОЗНАЧЕНОЇ ТА НЕОЗНАЧЕНОЇ КІЛЬКОСТІ У ФУНКЦІЇ ДЕТЕРМІНАНТІВ З ПРОСТОРОВИМ ЗНАЧЕННЯМ

Наталя Попович

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
n.porovysh@chnu.edu.ua

Важливу роль в українській мові відіграють сполуки з кількісним значенням як поширювачі предикативного ядра речення, тобто як другорядні члени – детермінанти.

Проблему детермінантів в сучасній лінгвістиці однозначно не розв'язано, хоч і є низка аргументованих думок на користь виокремлення їх як специфічних другорядних членів речення. Детермінанти в українській мові досліджували: І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко, Н. Л. Іваницька, М. Ф. Кобилянська, Л. М. Руденко, І. І. Слинько, М. І. Степаненко та ін. [3; 2; 7; 8; 10; 11]. І. Р. Вихованець кваліфікує детермінант як особливу синтаксичну категорію рівня речення, поширювач цілого речення [1, с. 246]. Детермінант, або детермінантний другорядний член, витлумачують здебільшого як самостійний семантико-синтаксичний поширювач предикативного ядра речення (двоскладного чи односкладного) [9].

Локативні предикатні синтаксеми виражають просторову семантику. Виразниками предикатного значення кількості є здебільшого власне-кількісні та неозначено-кількісні числівники. Прийменники, що поєднуються з числівниково-іменниковими сполуками, визначають параметри локалізації. Вони, зокрема, вказують на: 1) контактну внутрішню локалізацію (*у + місцевий відмінок, усередині + родовий відмінок*), напр.: *Черв'ячки живуть усередині багатьох фруктів*; 2) контактну локалізацію дії з поверхнею просторового орієнтира (*поверх, зверху і родовим відмінком та прийменником на і місцевим відмінком*), напр.: *Вони поклали речі зверху п'яти ящиків*; 3) локалізацію за ознакою близькості щодо просторового орієнтира (*біля, коло, при, коло +*

родовий відмінок, біля + родовий відмінок, при + місцевий відмінок), напр.: *Гості розважалися коло трьох столів*. Прийменник *при* не може сформувати просторовий детермінант із числівниково-іменниковою сполукою; 4) локалізацію між просторовими орієнтирами (*між, поміж і проміж, між + орудний відмінок, між + родовий відмінок, поміж + орудний відмінок, поміж + родовий відмінок, проміж + орудний відмінок, проміж + родовий відмінок*), напр.: *Між двома шпичастими горами* було видно провалля, *проміте дощовою водою* (І. Нечуй-Левицький); *Межи двома гороньками* Світить місяць зороньками (Ю. Федькович); *Дитинка не розгубився: верхи на білому коні гарцював поміж двома юрмищами* (М. Івасюк); 5) дистантну локалізацію щодо просторового орієнтира по горизонталі або вертикалі (*перед, навпроти, за, поза, поруч, обабіч, осторонь, край, кінець, під, попід* та ін.), напр.: *За декількома ставками* сиділи гуси; *Попід двома розлогими вербами* юрмилися лебеді; 6) контактну або дистантну локалізацію в напрямку довжини або ширини просторового орієнтира (*вздовж, вдовж, вповдовж, впродовж, повздовж, подовж і поперек, впоперек*). На відміну від інших локативних прийменників вони зрідка формують детермінантні компоненти із числівниково-іменниковими сполуками, напр.: *Вздовж чотирьох магістралей* ростуть куці.

Отже, числівниково-іменникова сполука є свідченням ускладнення локативної семантики, предикативним значенням кількості. Числівникові компоненти такої сполуки заповнюють – означено- та неозначено-кількісні числівники. Вибір прийменників залежить від параметра локалізації: контакт з внутрішньою частиною предмета передають числівниково-іменникові сполуки з прийменниками *у, усередині*; контакт з внутрішньою частиною і поверхнею – прийменник *по*; близькість щодо просторового орієнтира прийменники *біля, коло, при*; на локалізацію між просторовим орієнтиром вказують прийменники *між, поміж, проміж*; на дистантну локалізацію по вертикалі – ціла низка прийменників; по вертикалі – прийменники *під, попід*; на контактну або дистантну локалізацію в напрямку довжини або ширини – *вздовж, вдовж, вповдовж, повздовж, подовж, поперек* та *впоперек*.

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. К. : Наук. думка, 1980. 286 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. К. : Наук. думка, 1992. 224 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. К. : Либідь, 1993. 368 с.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. К. : Пульсари, 2004. 398 с.
5. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць. К. : Наук. думка, 1991. 192 с.
6. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / І. Р. Вихованець та ін. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : монографія. Донецьк : Дон НУ, 2001. 662 с.
8. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. К. : Вища школа, 1986. 167 с.
9. Руденко Л. М. Обставинна детермінація в структурі тексту (семантико-синтаксичний і стилістичний аспекти): автореф. дис. ... докт. філол. наук. К., 1996. 36 с.
10. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання : навч. посіб. К. : Вища шк., 1994. 670 с.
11. Степаненко М. І. Просторові поширювачі у структурі простого речення: монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 464 с.

АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ АЛЬПІНІЗМУ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Микола Прохоров

*кандидат політичних наук, асистент кафедри комунікативної
лінгвістики та перекладу Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
m.prokhorov@chnu.edu.ua*

Вивчення епонімічних термінів, зокрема в англійській мові, є важливим завданням сучасної лінгвістики та термінознавства. Епонімічні терміни, які утворюються на основі власних імен, займають важливе місце в термінології багатьох професійних галузей, включаючи спорт, медицину, техніку тощо. У сфері альпінізму ці терміни є важливим складником професійної комунікації, оскільки вони не тільки відображають історію та культуру розвитку альпінізму, але й містять інформацію про винахідників обладнання, методи і техніки підйому, а також місця і компанії, які зробили важливий внесок у цей вид спорту.

Англійськомовні епонімічні терміни у сфері альпінізму є особливо цікавими для дослідження через їхню складну структурно-семантичну організацію, що передбачає антономазію та процес деонімізації, під час якого власні імена набувають загального значення. Знання цих термінів і розуміння їхньої етимології є ключовими для перекладачів, фахівців з комунікативної лінгвістики та спортивної термінології. Переклад таких термінів українською мовою часто викликає труднощі через відсутність прямих еквівалентів та потребу адаптації до мовних норм. Це вимагає використання різних перекладацьких стратегій, таких як транскодування, перестановка слів та описовий переклад, що вимагає від перекладача не лише володіння спеціальними знаннями, але й вміння пояснити значення термінів для нефахівців. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю систематизації термінів альпінізму та розробки ефективних підходів до їх перекладу, що забезпечить адекватне відображення термінів в українській мові та сприятиме їх розумінню в професійних і побутових контекстах.

Метою нашої розвідки є комплексне дослідження англійськомовних епонімічних термінів, які використовуються у сфері альпінізму з метою виявлення їхніх структурно-семантичних характеристик, механізмів утворення та способів перекладу українською мовою.

Дослідження базується на аналізі фахової літератури, спеціалізованих словників альпіністської термінології, наукових статей, енциклопедій та технічних посібників, які охоплюють понад 200 англійськомовних епонімічних термінів, що активно використовуються в альпінізмі. Особливу увагу приділено вивченню первинних джерел походження термінів (особисті імена, топоніми, назви компаній), їхній етимології та процесам деонімізації.

Англійськомовні епонімічні терміни у сфері альпінізму відіграють важливу роль у професійній комунікації, відображаючи історичний та культурний контекст розвитку альпінізму. Вони можуть бути класифіковані на три групи: терміни, що містять прізвища винахідників (наприклад, «Leeper hanger», «Abalakov thread»), терміни з топонімами (наприклад, «Lost arrow»), і терміни, що походять від назв компаній-виробників (наприклад, «grigri», «karrimat»).

Утворення цих термінів відбувається через антономазію, деонімізацію, афіксацію та конверсію. Основні виклики у їх перекладі українською мовою передбачають складність їхньої структурно-семантичної організації, відсутність еквівалентів та необхідність адаптації до українських мовних норм. Найефективнішими підходами до перекладу епонімічних термінів є транскодування, перестановка слів та описовий переклад. Використання комбінованих підходів дозволяє досягти точного і зрозумілого відтворення термінів, зважаючи на їхнє культурне значення та особливості цільової аудиторії.

Англійськомовні епонімічні терміни у сфері альпінізму є важливим компонентом спеціалізованої термінології, що відображає як лінгвістичну, так і культурно-історичну інформацію. Вони утворюються шляхом антономазії, деонімізації, афіксації та конверсії, включаючи прізвища винахідників, назви місць та компаній. Структурно-семантична складність цих термінів ускладнює їх переклад українською мовою, що потребує використання

різних методів, таких як транскодування, перестановка слів та описовий переклад.

Ефективний переклад епонімічних термінів вимагає адаптації до мовних норм та культурних особливостей цільової аудиторії. Результати дослідження підкреслюють необхідність подальшого вивчення епонімічних термінів у інших спортивних сферах, а також розробки методичних рекомендацій для їх перекладу. Це сприятиме точності та зрозумілості термінів у міжмовній комунікації та підтримці культурної ідентичності в термінології.

Список використаної літератури

1. Баранник Н. Запозичення в українській спортивній термінології. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). 2015. №. 22. С. 3–8.

2. Бондар Н. В. Лексико-семантичні та структурні особливості термінів-епонімів у німецькомовній гастроентерології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2017. Вип. 64. С. 71–74.

3. Гудима Н. В. Функціонування спортивної термінології в мові української постмодерністської прози. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2013. №. 34. С. 86–89.

4. Дмитрошкін Д. Е. Особливості утворення спортивних термінів-комполітів. *Нова філологія*. 2010. №. 42. С. 49–56.

5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

ОФІЦІЙНЕ Й НЕОФІЦІЙНЕ СЕРЕДНЬОВІЧНЕ НАЗОВНИЦТВО НА ЕТНОЗМІШАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК СВДЧЕННЯ ЗАКОНОМІРНИХ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВОКАЛІЗМУ

Ярослав Редьквa

*кандидат філологічних наук, доцент, декан філологічного
факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
y.redkva@chnu.edu.ua*

Проблема розмежування офіційних та неофіційних середньовічних назв поселень досить помітно проглядається в джерелах з українсько-польських етнозмішаних територій, починаючи з XIV ст. У таких списках місцевостей, укладених тодішньою владою польською канцелярією стикаємося з намаганням її представників на власний розсуд – відповідно до рівня своєї освіченості – унормувати назви західноукраїнських поселень. Цього типу оніми були досить варіативними (локально діалектними), оскільки мали здебільшого усне побутування серед місцевого автохтонного українського населення.

Найбільш вагомою причиною адміністративно-територіальних змін – серед яких виділяються фіксація й нормалізація (по суті, полонізація; рідше – германізація) наявних назв поселень – була різниця між політичною приналежністю західноукраїнських земель до тодішньої Речі Посполитої та українським мовно-етнічним характером цієї території. Зазначимо, що суспільно-історичне тло будь-яких анексованих територій неминуче пов'язане з явищами владної нормалізації назв населених пунктів (ННП) і навіть до сьогодні залишається явищем, досить поширеним в усьому світі.

Закономірно виникають питання ономастичної типології, відбиття міжмовних контактів, наявності польських мовних елементів, юридично й адміністративно засвідчених у місцевих назвах поселень, та їхньої фонетичної адаптації до норм української мови, починаючи щонайменше з другої половини XIV ст.

З погляду діяхронії ми зосередились на різноманітних способах передачі голосних звуків у ННП і з'ясували причини такої варіативності на основі аналізу середньовічних джерел зазначеного періоду.

Коротко охарактеризуємо різноманітні способи передачі голосних звуків у назвах населених пунктів, виходячи з розуміння того, що «для відображення процесів становлення сучасних форм топонімів і, зокрема, встановлення етимологій останніх виняткове значення мають фонетичні, словотвірні, морфологічні та графічні варіанти, засвідчені в історичних пам'ятках» [1, с. 49].

Розглянуті 12 типів графічних варіантів різноманітної передачі голосних звуків у назвах населених пунктів, як-от: 1) о // ó; 2) ę // e; 3) ą // a; 4) у // і (і // у) // u; 5) (ry // ri // ra) у // a; 6) u // a; 7) e // i; 8) e // y // i; 9) o // u(ó) // a; 10) e // u // y // i; 11) a // e (e // a) // y // i; 12) o // e, без сумніву, є свідченням також і їхньої фонетичної варіативності, тобто, по суті, – діяхронним відбиттям діалектного (живомовного) функціонування регіональних назв поселень при становленні західноукраїнської ойконімійної системи.

У представлених дванадцятьох типах коливань голосних – як у сучасній (синхронній) українській орфографічній передачі й фонетичному звучанні, так і при діяхронних польськокомовних джерельних історичних записах, починаючи з др. пол. XIV ст., – ми чітко прослідковуємо історичний розвиток вокалізму в українській та польській мовах ще від праслов'янської доби. Такий синхронно-діяхронний погляд на історію розвитку кожного голосного звука зокрема часто не узгоджується з тієї причини, що первісний голосний у процесі подальшого розвитку міг диференціюватися на кілька різних голосних звуків і, навпаки, один сучасний голосний звук є результатом об'єднання кількох первісно відмінних між собою голосних. Як приклад тут може бути псл. *o, який (попри, наприклад, польський *ō* // o, а також *ǫ* // o) у кінцевому підсумку дає сучасний o // u (ó), проте той самий сучасний польський звук o міг утворитися не тільки з псл. *o, але також і з *e, *ь, *ь. Сказане повною мірою стосується західноукраїнських назв поселень, польськокомовні свідчення про які є результатом дії тенденції до обмеження кількості фонем, зумовленої «психологіч-

ною трудністю врахування більш як кількох диференційних звукових ознак фонем у актах мовлення» [2, с. 25] польськими скрипторами різних часових періодів.

Наведена нижче *Таблиця 1.* узагальнює історичний процес становлення системи голосних звуків, засвідчений у проаналізованих історичних західноукраїнських ойконімах.

Таблиця 1.

*a ≥ a	*i // y ≥ e	*ę ≥ ę ≥ ą	*ǫ ≥ a ≥ e	*o(l) ≥ (ł)o
*o ≥ o ≥ u	*i(r) // y(r) ≥ e(r)	*ą ≥ ą ≥ ę	*ó(3) ≥ (r)a	*0 ≥ u(ł) ≥ e(ł) ≥ o(ł)
(ó)				
*u ≥ u	*i ≥ i ≥ y	*ь ≥ o (e)	*ó(l) ≥ (ł)a	*tort *tolt
*e ≥ u (ó)	*y ≥ i ≥ y	*ь ≥ e (o)	*o(r) ≥ (r)o	*tert *telt
≥ e ≥ o				

Усі правописні варіанти назв населених пунктів, засвідчені в історичних джерелах, необхідно трактувати як писемну фіксацію послідовних та закономірних етапів розвитку системи вокалізму таких слов'янських мов, як українська та польська, починаючи від праслов'янської доби. Крім того, історичні зміни, які ми прослідкували в системі голосних, засвідчені в ойконімах, виявляють тісний взаємозв'язок із загальною фонологічною системою цих мов.

Як правило, деякі відхилення у вимові кожної окремо взятої фонемі не порушують диференційних ознак конкретної фонемі, отже, не ведуть до сплутування з іншими фонемами, забезпечуючи таким чином стійкість системи голосних фонем української чи польської мов. З іншого боку, можемо говорити також і про певні артикуляційні зрушення в діапазоні вимови окремих голосних фонем, які частково ведуть до перебудови фонологічної системи мови.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття. Львів: Світ, 1990.
2. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О. С. Мельничука. К.: Наук. думка, 1966.

ОБРАЗНІСТЬ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРКИ СЕЛА ЮЖИНЕЦЬ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Наталія Руснак

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
n.rusnak@chnu.edu.ua

Для діалектного мовлення як специфічного виду діяльності характерна креативність.

Творчий характер мовомислення носіїв говірок реалізує образність лексики, за твердженням О. О. Потебні, внутрішня форма слова. До того ж, такі мовні одиниці мовознавець називає образними, на протипагу без-образним, із затемненою внутрішньою формою.

Так, для діалектного мовлення характерна яскрава образність:

***ПЕ**трати, знев. Розуміти. Він рузумний удавси, добре **пет-рая**, шо до чього.*

*ПрилицькувАти. Прикрасити лиш зовні або зробити нашвидкуруч. **Прилицькувала** лиш так, шоб бУло, а то шо ни емита, то нічьо!*

*Приліпка, -и, сп., знев. Про нав'язливу людину. То така **приліпка**, як йме дес на вулиці – ни вітчеписси.*

*Прицитисси, знев. Гніватися. Шос лиш скажу, і вже **прицисси**.*

*Сконярітисси, знев. Розгніватися. Заставила-м до роботи, а він як **сконярівси**.*

*СтАкатисси, знев. Домовитися про щось. Вони обоя **стакатисси**, нічьо ни мож доказати.*

*СтаткувАти. Дбати. Він добре **статкуя**, з ним добре жити.*

*СтрАбитисси. Згодитися. Дай ста! Це міні **стрАбитци**.*

*Цяцькатисси, знев. Панькатися, потакати. **Ни цяцькайсси** з ним, бо він того ни вартий.*

ПрибандУритиси, знев. Прийти до голови, необдумано щось зробити. **Прибандурилоси** міні це, тай пішла до неї. Думала-м вона пристане до нашої співки, та де там! І чюти ни хотіла.

ЗанінашишІти. Збідніти. Вітколи віддаласи, то дужи занінашишла.

ЗбагАнювати, згруб. Насипати чогось багато. Привіз Місьо бураки з города, **збагАнив** на пиртхаті і поїхав. А я маю сама заносити, бо дошь висит.

ЗбурдАвіти, знев. Бути самовдоволеним. **Збурдавів** з добра, ни мож пітступитиси до него.

У лексичній системі говірки впадає у вічі велика кількість відзвуконаслідувальних дієслів, які, крім основного значення, мають значеннєвий компонент, зумовлений акустичним чинником. Відзвуконаслідувальні дієслова формують лексико-семантичні групи.

Напр.: ЛСГ «звучання»:

БОхнути. Голосно прогріміти (про грім, вистріл). *Нараз як бохне, я чисто тирпудиламси.*

ШандарАхнути. Про різкий звук. *А то як шандарахнуло* (про грім). *Дошки з машини як шандарахнули.*

КалАтати. Дзеленькати. *Калатай* у жилизні покришки, може так спудии ворони.

ФИркати. Звуки, які видають коні. *Кінь норовистий, фиркая та копитом б'я.*

ПрІсти. Муркотіти (про кота). *Лиш кіт на пічі пріде свОї каски.*

ЛСГ «споживання рідини та їжі», зазвичай з конотативним забарвленням.

ГИтати, знев. Хотіти пити воду. *Качьки аж тугаюм води.*

ГОльгати, знев. Пити рідину, голосно ковтаючи її (зазвичай про алкоголь). *Вже нагольгавси? Крипір! Люди добрі!*

ЛигАти. Ковтати. *Таке низдале, ледви-м лигнула.*

НЯмрати, знев. Їсти з неохотою. *Йди гет з-за столу, хочеш їсти – йи, ни нямрай міні тут, гитко дивитиси.*

ЛСГ «пересування»:

ЗафуркотІти. 1. Летіти, іти зі звуком. *Машина лиш зафуркотіла попри него, ледве успів вітскОчити.*

ВУжгати, док. **вУжнути**. Промчати. *МашинИ вужгают попри хату, повна голова.*

ШкрОмбати, знев. Іти надто повільно, тягнути ногами по землі; особливо коли завелике взуття або йде старша людина. *Див'юси, а вона шкромбая.*

ЛСГ «мовлення»:

ТилиньтІти, знев. Говорити багато і безладно. *Ни тилиньтІти* кілька, голова болит.

БИркати, док. **бИркнути**, знев. Нерозбірливо говорити. *Говори розбірливо, ни биркай собі під ніс.*

Бухкати. Дуже кашляти. *Ни бухкай* кілька, вітій лікарство віт кашлю.

ВоркотІти. Заперечувати, майже сваритися. *Свикруха воркотіла і воркотіла на ню.*

Галакати, знев. Говорити. *Чюю, а то на толоци вже галакают, живо буде данец.*

Русті. Дуже плакати. *Вона за ним руй й руй.*

Сюсюкати. Говорити багато пестливих слів, підлещуватись. *Він з нею постійно сюсюкаєси.*

Тири в'єцкати, знев. Говорити дурниці, небилиці. *Таке тири в'єцкав на суді, шо ни бУло шо слухати.*

ТириндІчити, знев. Багато говорити. *Ни тириндичь* кілька, мовчи трохи.

Півкати, знев. Кричати писклявим голосом. *Чьо півкаїш, говори потихо.*

Някати, знев. Невиразно говорити. Те саме, що **МЯмкати**, **Белькати**. *Шо ти там няркаїш? Мямкая попід ніс, нічю ни розумію. Ни белькай* кілька, стули писк.

ЛСГ «стрибати»:

ШтрикАти. 1. Стрибати. **Штрикая**, як коза. 2. перен. Лізти в очі. *Водно штрикая міні в очі.*

ГУцкати(си), док. **нагуцкати(си)**. Підстрибувати, сидячи на сидінні автобуса, машини. *Дорога погана, так нагуцкало мнов.*

Низка слів має значеннєвий компонент «раптовість». Напр.:

Віштрикнути. Раптово показатися. *А вона як віштрикне с тої хати.*

БлЯкати. Раптово посвітити (ліхтариком чи фарами машини). *Нічьо ни виткоси, озми ліхтарик, бликнеш, аби шос уздріти.*

Для звуконаслідувальних утворень характерне збільшення семемного обсягу, тобто слова набувають переносних значень.

ШтрикАти. 1. Стрибати. *Штрикая, як коза.* 2. *перен.* Лізти в очі. *Водно штрикая міні в очі.*

ЗафуркотІти. 1. Летіти, іти зі звуком. *Машина лиш зафуркотіла попри него, ледве уснів вітскочити.* 2. *перен.* Танцювати швидко. *А спідничка лиш зафуркотіла у данци.*

БОхнути. 1. Голосно прогріміти (про грім, вистріл). *Нараз як бохне, я чисто пирипудиламси.* 2. **БОхнути, бЕхнути,** *знев.* Вдарити когось. *Раптом він йго як бехне, той аж ноги задер.*

Фиркати. 1. Звуки, які видають коні. *Кінь норовистий, фиркая та копитом б'я.* 2. *перен.* Бути незадоволеним. *Кілько для неї зробив, а вона фиркаяс.*

ФІвкати, *док.* **фівкнути.** 1. Бити ногою (про корову). *Корова фівкнула ногов і пиривиринула путню з молоком.* 2. *перен.* Швидко піти. *Вона як фівкнула, сперид мени, як вітром здуло.*

ЧвІрснути, чвІрснути, *знев.* 1. Плюнути крізь зуби. *Ни чвІрскай, гоноруйси трохи, люди див'єси.* 2. *перен.* Видавати звуки. *Дрова у пічі лиш чвІрскают.*

ПАкнути, *знев.* 1. Затягнутися сигаретою. *Дай пакнути, бо міні ни можна курити, але ж так хочяс.* 2. *перен.* Вдарити. *Зара як пакну тибе, то аж ногами задиреш.*

Низка дієслів формують значення на основі асоціативного зв'язку із звуконаслідуванням:

КОцькати. Догоджати, дбати, пестити. *Він жив у тіда з бабов, вони йго до самої школи коцькали.*

ЦАпнути, *знев.* Зловити на крадіжці. *Міліція йго цапнула.*

ЗафУцькати, *знев.* Забруднити. *Дівко, дивиси, як зафуцькала сукиночку.*

ФУтькати, *знев.* Поштуркуватися, маніпулювати кимось. *Йди сама, ни футькай мнов, звикла поштуркуватиси.*

БОВтатиси. Чалапатися у воді. – *Де малий?! – Гезди бовтяс* у вогі.

ТалАпатиси. Гратися у воді (про дітей). *Діти талапалиси у воді.*

Заталапати, перен. Забруднити. *Марця* (Марійка) **заталапала** спідничьку.

Льопати. Хлюпати. **Льопни** на мени води. *Діти льопаютци* у воді.

Траснути. Ударити. *Як траснув* буком межи плечі, аж вімовило.

КАцнути, коцнути. Стукнути. *Ййце коцнув* і розбив.

Пикати. Шукати (про смерть). *У них сволок тріс, то смерть пикає* за ним.

Напикатиси. Шити дрібними хрестиками. *Вішила рушник дуже дрібненьким, так напикаласи*.

Пирипикати. Мати стосунки з різним дівчатами. *Він пирипикав* майже півсила.

Звуконаслідування мотивує назви дій тварин:

Фицкати. Бити ногою (про коня, корову). *Ни пітходи блиско, кінь фицкая*.

БУцатиси. Битися головою у вим'я (про маленьке телятко). *Мале тилетко буцало* корову у вимне.

Закономірно, що відзвуконаслідувальні дієслова – ознака дитячого мовлення. Напр.:

ЦЮняти, дит. 1. Ссати. *Дитина цюня* цсцю. 2. Мочитися. **Цюняй**, доню, **цюняй**.

Гопати, дит. Танцювати. *Ходи з бапков гопати*.

Дибулети, дит. Йти (про маленьких дітей). *Дитинка биреси йти, трохи вже дибулєя*.

Отже, одним із засобів креативності мовомислення носіїв говірок є образність лексики.

НАЗВИ КОВАЛЬСТВА В ГОВІРЦІ СЕЛА ВАСИЛІВ ЗАСТАВНІВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наталія Руснак

*доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
n.rusnak@chnu.edu.ua

Валентина Радик

*магістрант кафедри сучасної української мови філологічного
факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
radyk.valentyna@chnu.edu.ua

Одним із ремесел, якими славилось село Василів, говірка якого, за класифікацією К. Ф. Германа, належить до буковинських говірок із рисами наддністрянських, було ковальство. Колись у селі Василів було багато ковалів та столярів, за їхніми виробами приїжджали господарі з усієї Чернівецької області.

Лексика ковальства у говірці с. Василів формує такі угруповання:

- 1) назви предметів побуту, які виготовляли ковалі;
- 2) назви спорядження для догляду за худобою, виготовлені ковалями;
- 3) назви предметів для будівництва та назви споруд, виготовлені ковалями.

Назви професійної лексики на позначення ковальства проаналізовано за «Етимологічним словником української мови», «Словником української мови» та «Словником буковинських говірок».

До назви предметів побуту, які виготовляли ковалі, належать лексеми: *кавуш, кофля, путня, рафа, станок, тереб'єчка*.

Кавуш – металевий горщик. *Колис кавуш був у кожної газдині*. Лексема *кавуш* запозичена з молдавської мови; молд. *kăuș* «дерев'яний черпак; велика ложка; совок» виводиться від укр.

ківш (род. в. *ковша́*), р. *ковш* [1]. У «Словнику буковинських говірок» подано фонетичні варіанти слова *кавуш*, *кауш* з п'ятьма значеннями: 1) дерев'яний черпак для води; 2) коряк для годівлі свійської птиці; 3) дерев'яна ступка, у якій товчуть часник і сало; 4) дерев'яний совок для сипких речовин; 5) дерев'яна мірка для зерна [2].

Кофля – ополонник. *Подай-ко мені кофлю*. Етимологи вважають, що це слово – результат контамінації п. *chochla* «ополонник» (або укр. [хóхля] «тс.») і п.ст. *kofel* «кухоль», що відбулася у польських або суміжних з ними українських говірках [1]. Лексема *кофля* у буковинських говірках і в літературній мові має однакове значення..

Путня – відро. *Понаскладували тут цих путень, що нема куди пройти до хати*. Загальноприйнятої етимології слово *путня* не має. Етимологи вважають, що це слово запозичене через польське посередництво з давньоверхньонімецької мови; днв. *butina* (*putina*), свн. *butzen*, нвн. *Bütte* «діжка, чан» (баварське [*putten*] «тс.») походять від лат. *butina*, гр. *πυτίνη* «оплетена пляшка» [1].

Назви спорядження для догляду за худобою, виготовлені ковалями, репрезентують слова: *жгребло*, *приколинь*, *ланц*, *кулко*.

Жгребло – щітка для розчісування корів. *Озми жгребло, рощеши корову*. Назва запозичена з польської мови; п. *zgrzebło* «скребло, скребниця» походить від *grzebać* «ворушити, рити», спорідненого з укр. *гребті́* [1]. У «Словнику буковинських говірок» зафіксовано слово *жгребло* – скребниця [2].

Кулко – невелике кільце на ланцюзі. *Йой кулко в ланцюзі стерлоси, тра замініти*. На думку етимологів, це запозичення з польської мови; п. *kółko* «коліщатко; кружок» – зменшена форма від *koło* «коло, круг; колесо», що відповідає укр. *коло́* [1]. У «Словнику буковинських» говірок слово *кулко* – багатозначне. Пор.: 1) невелике кільце (в ланцюгу, упряжі тощо); 2) вічко в черевіку; 3) коло в танці; 4) кільце (візерунок на тканині, папері) [2].

До назв предметів для будівництва та назв будівель, виготовлені ковальством, віднесено лексеми: *кельня*, *кливец*, *клямбри*, *коїц*, *колодка*, *орма*, *роскаль*, *фіртка*.

Клямбри – металеві вставки, які забивають у стіну кімнати. *Майстри позабивали в скіну вже клямбри, дєкувати Богу, робота*

пішла. Лексема запозичена з німецької мови; свн. *klamer, klamere* (нвн. *Klammer*) «тс.» пов'язане з свн. *klamben, klambere* «міцно спаювати, сполучати скобою», споріднене з англ. *clameren, clambren* «дертися вгору», *climben* «тс.» (англ. *climb* «тс.») «стискати» [1]. У «Словнику буковинських говірок» зареєстровано 3 значення лексеми *клямбри*. Пор.: 1) дрюк з залізним гачком, щоб набирати відром воду з криниці та витягати затоплені відра; 2) пристрій для зривання плодів з високого дерева; 3) худа людина [2].

Коїц – клітка для курей. *Ходи до коїцу, нагодуй курей*. Назва є запозиченням з польської мови; п. *kojес* «клітка для свійської птиці; огорожа на скотному дворі, у хліву, у курнику; приміщення для пташенят, маленьких тварин; місце в коморі, огорожене для зерна; скриня, ящик для зерна; огорожа за домом для свиней чи інших маленьких тварині» пов'язане з ст. *kojес* «клітка; клітка для домашньої птиці, приміщення для птахів і тварин», що є результатом видозміни форми *kociес* «тс.», якій відповідає укр. [*котéць*] «комишева загата для ловлі риби», [*кутіць*] «клітка; огорожа для свиней, овець»; виводиться також від псл. **kojiti* «заспокоювати» (пор. укр. *пóкiї*) [1]. У «Словнику буковинських говірок» зареєстроване слово *коїц* з таким же значенням [2].

Кливец – молоток. *Колис кливци ковалі робили, то був моцний кливец, а тепер, гай, пішов та й купив*. Припускається, що зовнішній вигляд предмета нагадує дзьоб дятла, тому, можливо, лексема *кливец* утворена від слова *кловати*. Дієслово *кловати* має праслов'янське походження; псл. *kľvati* «кловати, дзьобати» споріднене з лит. *kliūti* «зависнути, зачепитися», лтс. *kļau̯tiēs* «опертися» [1]. Слово *кливец* побутує у всьому південно-західному мовному ареалі.

Список використаної літератури

1. Етимологічний словник української мови. У 7 т./ ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук.думка, 1982. 2012. 632 с.
2. Словник буковинських говірок / заг. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
3. Словник української мови. В 11 т. / ред. І. К. Білодід. Київ : Наук.думка, 1970–1980. URL: <https://sum.in.ua/>

ОКСЮМОРОН У МОВОСТИЛІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Юлія Руснак

кандидат філологічних наук, доцент, викладач фахового коледжу Буковинського державного медичного університету
yuliya.ru@gmail.com

Однією із стилістичних фігур є оксюморон, що ґрунтується на поєднанні протилежних, семантично несумісних значень слів для створення нового поняття або для увиразнення ключового слова сполучення слів. У термінологічних словниках зазначено, що оксюморон нерідко слугує засобом створення комічного ефекту або іронії. У мові ж творів О. Кобилянської оксюморон на тлі психологічних роздумів актуалізує певні поняття.

Вважаємо за доцільне говорити про оксюморон як такий та ефект оксюморону. Ці стилістичні засоби авторка використовує у різних мовних реалізаціях, пов'язаних з різними сферами чуття.

Авторка використовує оказіоналізм *слабосильні*, композит на основі оксюморону, який підсилює попереднє слово, умотивовує правобічний контекст, пор.: *...підкріплює сумніваючихся і слабосильних і піддержує саме тоді, коли вони хитаються!*

У мові творів буковинської письменниці функціонують оказіоналізми на основі тактильного сприйняття, ознаки за температурою. Так, композит *гарячо-зимний* утворений на засадах оксюморону, компоненти складного слова характеризують температурну ознаку з протилежних сторін градуальної шкали, увиразнюючи поняття *холодний*, причому складне слово, утворене основоскладанням, виступає епітетом до абстрактного іменника *дрож*, який, ймовірно, можна пояснити впливом язичія, принаймні для сучасної української мови це діалектизм. Словосполучення *гарячо-зимна дрож* входить до сталої для мовостилію письменниці схеми «чуття+ обгортало її» Пор.: *І вона дала спокій, він не прийшов, а мене обгорнуло якесь сумне вдоволлення...*

Авторка використовує оксюморон-складне слово, щоб підкреслити психологічний стан героїні, спричинений музикою. Пор.: *Та сама гарячо-зимна дрож обгортала її, приковувала та загадочна сила музики, що нас пориває, додає сил, дотикає нас до найглибшої глибини душі...*

Тактильна ознака – *холодний*, у наступному контексті зреалізована діалектизмом *студеня*, означена прикметником *пекучий*, увиразнена порівняльним зворотом *мов огонь*. Таким чином, у одному контексті функціонують лексеми, розташовані на протилежних частинах температурної шкали, у такий спосіб зреалізовано найвищий вияв тактильної ознаки – *холодний*. Пор.: *Змішався з гострою, мов огонь пекучою, студенею і розпочав гульню*.

О. Кобилянська використовує оксюморони, зумовлені звуковим сприйняттям. Так, письменниця добирає в одному контексті слова на позначення різної гучності на позначення звукового сприйняття: прикметник *тихий* у поєднанні з іменником *шум*, значення якого передбачає звукову реалізацію, стає епітетом. *Поміж деревами тихий шум*.

Сталим епітетом до іменників, значення яких передбачає звукову реалізацію, виступає прикметник німий, що характеризує відсутність звукової артикуляції: *німа музика, німа комедія*.

Оксюморон *німа музика* увиразнює особливі стосунки між персонажами: *...вона існувала між нами лише німою музикою...* Образ, вербалізований оксюморомом *німа комедія*, авторка використовує для характеристики суспільної ситуації, протиставляючи їй самотність. Напр.: *Коли я пересвідчився, що в змаганнях кожного криється потайний план, що свідчить про особисті інтереси, відвернувся я з відразою від усієї тієї німої комедії, яку грає, на жаль, так само молодіж, як і старші, – і затужив за самотою*.

Стан психологічного напруження між героями виражає оксюморон *сильна кипуча мовчанка*: *Ідуть обоє. Мовчать. Сильна, кипуча мовчанка*. Для відтворення особливого емоційного стану героїні авторка використовує оксюморон-словосполучення *говорила в мовчанці душею*, де образність виразу надає слово *душа* – ключове слово психологічного стану. Пор.: *Коли замовкла, говорила даліше в мовчанці душею*.

До іменника *тишина* зі значенням «відсутність звуків» авторка долучає невмотивований прикметник зі сфери людської характеристики *бездушна*, у такий спосіб формуючи яскравий іконічний знак. *Перед бездушною тишиною, котрої і золота мушкетка не прибіє ніколи перед закінченням*.

У словосполученні *демонічно гарне лице* слова-означення

до іменника лице перебувають на різних полюсах градації естетичної ознаки, у такий спосіб підкреслюючи оригінальність, незвичність зовнішності героїні. *Він (Росетті) знав і бачив лише її, і в кожній його картині бачимо її демонічно гарне обличчя.*

До абстрактного іменника *гармонія* письменниця добирає низку означень, з-поміж яких взаємовиключні атрибути *напівдика, напівсмішна*. Таким чином, створюється образність на основі абсурду, що характерно для оксюморону. Пор.: *Опісля й виїшла якась напрочуд дивна, напівдика, напівсмішна гармонія.*

Для відтворення психологічного стану героїв авторка активно використовує поняття *усміх, сміх* (оформлені як різні частини мови), за якими в мові закріплені позитивні емоції. У контексті ці слова фігурують з контекстуальними омоніми, принаймні зі словами, що вербалізують інші почуття, напр., *усміх – смуток*, створюючи вирази на основі оксюморону, ефект оксюморону. У такий спосіб авторка відтворює гаму почуттів героїні. *Усміх на її устах, що появлявся лиш рідко, був немов навіки затемнений смутком.* Слово *біль* фігурує у контексті з виразом *хвилиний сміх*. Пор.: *Весела гармонія ззубилася; остався сам шалений біль, торгаючи божевільного чуття, перериваний яснішими звуками, мов хвилиним сміхом. Потім розсміялася тихо, з глумом, що мене аж морозом пробігло.*

Сталим означенням до іменника *усміх* або спільнокоренових слів і форм слів та синонімів виступає поняття *гіркий*, виражене різними частинами мови: *А далі по хвилі, глянувши вперед себе, десь немов у далечину гострим, пронизуючим, задуманим поглядом, сказала звільна з гірким усміхом. – Дійсно! – перебила її Олена, гірко усміхаючись. Усміхнувся гірко, мов у сні. Забудьте! – сказав з якоюсь гордою, однак zarazом і гіркою веселістю. Він усміхнувся гірким усміхом, відгортаючи повільним рухом волосся з чола. Вона розсміялася гірким сміхом. Я усміхнулася болісно, опісля глянула повним, поважним поглядом на нього, а чоло зморщилося в мене мимоволі хмарно. Ні, пане доктор! – відповіла я, усміхаючись сумним перелетним усміхом. Я розсміялася тихим сміхом.*

Підсумовує попередню групу прикладів класичний оксю-

морон сміюся сльозами, а плачу радістю. Мене обняла нетерпеливість, туга; **я сміюся сльозами, а плачу радістю... перейнятим плачем!**

У контексті письменниці привертають увагу читача вирази, де поєднується лексика різного семантичного реєстру: *Визирав із неї пориваючою **красою смутку й меланхолії**, і саме тоді, коли грала свої композиції й фантазії, і коли купалася в ній, як у своїм властивім елементі...Глибоку тишину, що стелилась над широким тим мертвим морем, перебували напрямком дороги голоси дрібних, дитячо-дзвенячих дзвінків і мов кропили її тоненькими, одностайними **крапельками звуку**. З далекого запусітого поля біжать з білими хмарами снігу враз змішані з гострим вітром **звуки морозячої коси**: – Дзень...дзень...Над її головою розсипалася предивно гармонійна, **сміла струя звуків** і не умовкала.*

Виокремлюємо групу мовних одиниць, що становлять поєднання прикметника з абстрактним іменником, які не передбачають таких синтагматичних зв'язків, проте створюються яскраві іконічні знаки: *ідіотична повага, дикий ляк, тиха розкіш, гірка розкіш, доживотна брехня, пильне безділля. Пор.: І який був він, а все-таки навіть і він устроїв собі свій власний світ, де був у себе сам-один паном, рядив і мав усе під своєю опікою, і де все виходило, як хотів, де був самовладцем, і був ним із цілою своєю **ідіотичною повагою**. **Дикий ляк** запанував над нею. Хвилями уявляю собі се тогди, як мене чуття впрост перемагає, що я обійма. Вашу одну руку, рам'я, тисну своє лице до нього і плачу з якоїсь **тихої розкоші**. В її душі спалахнуло оп'ять почуття вдячності і навіть якоїсь **гіркої розкоші**, але майже в тій самій хвилині стягнула болісно брови. Не могла б сього ніколи вчинити; попросту вона не може зобов'язуватись до **доживотної брехні**... Справді, безслідно, одностайно, як і всі дні та години, прожиті в **пильнім безділлі**.*

Тож констатуємо, що в мові творів О. Кобилянської оксюморон на тлі психологічних роздумів актуалізує певні поняття. Думаємо, що в художньому мовленні можна говорити про стилістичні фігури – оксюморон та мовні одниниці на ефекті оксюморону. Ці стилістичні засоби авторка використовує в різних мовних реалізаціях, пов'язаних з різними сферами чуття.

СИНТАКСИС І СЕМАНТИКА НЕОФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ПЕРІОДУ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Микола Степаненко

доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України
myk_ivan@ukr.net

Неординарні суспільні події радикально видозмінюють плин людського буття в усіх його сферах. Переінакшується ритм життя, емоційно-психічний стан людей і суспільства загалом. Об'єктиватором усього цього є мова. Вона не лише фіксує перебуває, а й сама активно еволюціонує. Очевидною річчю стає те, що в період сучасної російсько-української війни присутньо модернізуються аксіологічні маркери, утрадиційнені норми, а з-поміж них і мовні, які нерідко породжують когнітивно-емоційний дисонанс. Відчутно заявляє про себе фразеологічний рівень, одиниці якого репрезентують мілітарний зміст.

Проаналізовані фраземи мають різну формально-граматичну будову. Серед них виокремлено дві основні групи: 1) утворені за моделлю приєднаниково-іменникової конструкції (*на нулі*), 2) організовані за моделлю словосполучення (*концерт К(к)обзона, негативно народитися, від'ємно народитися, піти у від'ємний наступ, хороші руські, від'ємне виринання, за три дні, ефект Чорнобаївки, тракторні війська, жест доброї волі, валяти Шольца*). Їм властива широта семантичного спектра. Найвищим ступенем продуктивності наділені усталені звороти зі значенням біологічного буття у вимірі «смерть». Мотивація такого явища очевидна: війна завжди асоціюється з втратами людських життів, а нині вона – реалія дня з її тяжкими наслідками, постійними смертями захисників та мирного населення.

За таким критерієм, як «традиційність / новизна», фраземи диференційовано на три типи. До першого типу уналежнено відомі усталені звороти мови, які активізувалися в період росій-

сько-української війни. Промовисто ілюструє цю тенденцію фразема *м'ясні атаки*, що актуалізує значення «ведення штурмових дій, коли солдатів свідомо використовують як витратний матеріал»: *«М'ясні штурми» виявилися для армії РФ єдиним доступним варіантом наступу, – Грабський* (Інтернет-ресурс). Поруч із описуваним зворотом побутує фразеологізм *м'ясна атака*, який має нижчий ступінь продуктивності: *Росіяни кидають у «м'ясні атаки» під Авдіївкою незахищену піхоту «Штурм-Z» – ISW* (Інтернет-ресурс).

Формальні видозміни порівнюваних одиниць на рівні граматично панівного компонента (*штурми – атаки*) не зачіпають їхнього змісту та стилістичного потенціалу, оскільки суттєвих ідеографійних розбіжностей між ними не існує. Щодо емоційно-експресивного плану, то асиметричності також не виявлено, а стосовно типу реалізованої семантики, то її специфіка зумовлена дією екстралінгвальних чинників. Російські «воєнкори» стверджують, що «м'ясні атаки» – це атаки без артилерійської підтримки, коли російська піхота «перетворюється на „сміття”, так і не досягнувши значних результатів» [1]. Поняття «м'ясні атаки» актуалізувалося восени 2022 року «через такі російські наступи на сході України, зокрема в Бахмуті та його околицях, де окупанти понесли шалені втрати» [2]. Цю неунікальну для російсько-української війни тактику вороги застосовують і дотепер. Наведені свідчення й поширені в різних джерелах подібні їм відомості дають підстави для уточнення значення, реалізованого фразеологізмом із субстантивним компонентом *атака*: «тактика ведення штурмових дій, коли без належної артилерійської підтримки солдатів свідомо використовують як витратний матеріал».

Другий тип репрезентують фразеологічні одиниці, які зазнали трансформацій, що торкаються лексико-семантичної видозміни компонентного складу, а також звуження або розширення його структури. З-поміж них вирізняється соціальною акцентованістю і високим ступенем продуктивності усталений вираз з (*зі, із*) *щитом* або *на щиті* («перемогти чи загинути»), зокрема його еліптичний варіант *на щиті* («загинути від рук окупантів»), який найчастіше сполучається з дієсловом *повертатися* – *повертатися на щиті*: *«Наші повертаються зі щитом або на щиті»*

(Інтернет-ресурс), *Нині виановуємо родини, чії захисники повернулися на щиті* (Інтернет-ресурс). Цей фразеологізм сьогодні витісняє армійський сленг *вантаж 200* («тіла загиблих воїнів»), що виник під час війни в Афганістані (70–80 рр. ХХ ст.) й актуалізувався після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Фактичний матеріал дає право констатувати, що усталений зворот *на щиті* вже узвичаївся в комунікативній сфері «церемонія прощання».

Третій тип сформували новоутворені фраземи як образна мовна реакція на все, що стосується війни, а вже потім інших життєво важливих сфер, які також прямо чи опосередковано пов'язані з воєнними реаліями. Зокрема, усталений вираз *батальйон Монако* транслює неологіїні тенденції в розвиткові фразеологічного корпусу, зумовлені такими екстралінгвальними чинниками, як намагання українських політиків, бізнесменів дистанціюватися від активної діяльності у воєнний час, уникнути мобілізації, емігрувати до інших країн, організовувати відпочинок у престижних місцях за кордоном. Відомо, що центрами міграції для такої категорії людей стали різні країни світу, передусім Західної Європи, зокрема найдорожча держава-карлик Монако, знана своїми розкошами – казино, готелями, нічними клубами, ресторанами. Цей хоронім разом із граматично опорним компонентом *батальйон* сформували фразеологічне словосполучення, яке має такі семантичні описи: 1) «українські народні депутати, політики, бізнесмени й інші привілейовані особи, що виїхали за кордон перед початком або під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну»: *«Батальйон Монако»: у списку підозрюваних «VIP-біженців» понад 80 осіб, серед них Суркіс та Столар* (Інтернет-ресурс); 2) «українські депутати, політики, бізнесмени й інші привілейовані особи, що всупереч офіційним заборонам проводять відпуски, перебувають у незаконному відрядженні за кордоном під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну»: *Батальйон «Монако»: скандалів із працівниками ТЦК більше* (Інтернет-ресурс). Поява у складі фразеологізму з аналізованими змістовими структурами інших пропріативів (*Монако* → *Відень, Балі, Дубай, Женева, Іспанія, Мальдіви, Маямі, Монте-Карло, Ніцца* та ін.) є його лексичною видозміною, яка суттєво не

впливає на денотативно-конотативну структуру: *Про наших можновладців, які «воюють» за кордоном у батальйонах «Монако» та «Мальдіви», написано багато* (Інтернет-ресурс). Інший семантичний опис мають конструкції з питомим онімним компонентом широкого спектра диференціювання – «представники української влади, народні депутати, політики, бізнесових структур тощо, які використовують воєнну ситуацію з меркантильними цілями», напр.: *Бо є «батальйон Монако», бо є «батальйон Печерськ», бо є багато з тих, хто і зараз катається відпочивати за кордон, і якимось не дуже хочеться кричати «все і всі для перемоги», коли самі цих принципів не притримуються* (Інтернет-ресурс).

Зафіксовано випадки експансії компонентного складу фразеологізму. Найуживаніший тип становлять конструкції, які мають у своєму складі прикметники зі значенням «виділеність» (*екзотичний, елітний, особливий, специфічний*), «матеріальні цінності» (*багатий, діамантовий*), напр.: *Елітний батальйон «Монако»: куди за кордон втекли VIP-українці і що там роблять* (Інтернет-ресурс). За їхньої безпосередньої участі відчутніше експлікуються релевантні для цих структур семи 'дуже важлива персона', 'посадова особа високого рівня', 'персональні привілеї', 'особливі пільги', 'особливі статки' й т. ін.

Процедура пропріального варіювання усталеного звороту батальйон «Монако» триває, вона є результатом не авторського фразеотворення, а простою констатацією місця перебування (елітні країни, міста, курорти) VIP-утікачів, які ухиляються від військової служби, не реагують на офіційні заклики повернення в Україну й виконання своїх громадянських обов'язків. Отже, найбільш лексичним відповідником фразеологічної одиниці батальйон «Монако» є іменник *ухилянти*, що засвідчує останнім часом прогресування в її значеннєвому обсязі семи 'той, хто намагається уникати призову на службу в армію у зв'язку із запровадженням воєнного стану', а віддаленим – субстантивна лексема *біженці* з таким її семантичним описом: «той, хто виїхав до іншої країни у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну».

Як бачимо, воєнні події в Україні активізували процес творення і реанімування усталених зворотів мови. Їх об'єднано в чо-

тири семантичні типи з притаманним їм специфічним вербалізаційним контентом: 1) «Трагічні наслідки війни, біологічне буття у вимірі “смерть”», 2) «Стратегійні й тактичні прийоми ведення бойових дій», 3) «Участь мирного населення у війні», 4) «Суспільні зміни в немирний час, які стосуються України та світу, і спосіб життя окремих категорій людей».

Список використаної літератури

1. Глущенко О. Росіяни кидають у «м'ясні атаки» під Авдіївкою незахищену піхоту «Штурм-Z» – ISW. *Українська правда*. 2022. 31 жовт. URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2023/10/31/7426461/> (дата звернення: 05.01.2024).

2. Топфрази війни. *Ukrainer*. 2022. 29 листоп. URL: <https://www.ukrainer.net/krylati-frazy/> (дата звернення: 06.01.2024).

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР ЗАЛИЦЯННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ

Іванна Струк

*кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

iv.struk@chnu.edu.ua

Антропоцентричний підхід до мовних явищ дозволяє розглядати людину як мовну особистість з урахуванням її культурних, психологічних, вікових та гендерних особливостей. У цьому аспекті важливим є дослідження різних мовленнєвих жанрів, які викликають особливе зацікавлення лінгвістів на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки. На думку Ф. Бацевича, мовленнєвий жанр – це «тематично, композиційно й стилістично усталені типи повідомлень – носіїв мовленнєвих актів, об'єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування» [1, с. 160].

Мета нашої розвідки – розглянути засоби реалізації мовленнєвого жанру залицяння в українському народнопісенному дискурсі. *Мовленнєвий жанр залицяння* розтлумачуємо як взаємодію учасників комунікації на вербальному на невербальному рівні з метою привернення уваги спірозмовника та встановлення романтичних стосунків. Під час залицяння важливим є баланс між елементами інтимності, гумору, ввічливості та креативності, а також вміння адаптуватися до реакцій комунікативного партнера. Мовленнєвий жанр залицяння у фольклорному пісенному дискурсі маркують такі комунікативні складники:

– **компліменти** – вербальні дії, що підкреслюють позитивне ставлення до співрозмовника: *Будь здорова, сусідонько, / Люба, мила дівчинонько, / Ой, яка ж ти гарнесенька, / Як сніжечок білесенька!* (3, с. 127). Часто компліменти зреалізовані через порівняльні та метафоризовані конструкції: *В тебе очка чорненькій, / Як тернь на галузі, / Личко таке рум'яненьке, / Як калина в лузі. В тебе очка чорненькій, / Як терен саджений, / А бровонькі такі красні, / Як шнурок плетений* (2, с. 71);

– **гумор** (жартівливість, що робить спілкування легким та невимушеним): *Ой дівчино, дівчинонько, вмієш ся шишити, / А не вмієш до сорочки рукава шишити* (3, с. 135); Гумористичний підхід до залицянь дозволяє героям пісень легко висловлювати симпатію без серйозних намірів. Іронія може бути спрямована на самих героїв або на ситуацію, у якій вони опинилися: *Ой, ти, дівчино, чорнії брови, / Хоть і не дуже гарна, та до розмови!* (3, с. 78);

– **інтимні звертання** (створюють атмосферу близькості та щирості, підкреслюють романтичний або чуттєвий зв'язок між героями). У фольклорних текстах під час залицяння нерідко фіксуємо зоонімні звертання. Так, поширені звертання *голубе, голубонько* символізують чистоту, ніжність та вірність: *Без тебе, Олесю, буйний вітер віє, / Без тебе, голубонько, сонечко не гріє. / Без тебе, Олесю, марно літа гинуть, / До тебе, голубонько, всяк час думки линуть* (3, с. 140). Звертання *соболі, соболику* використовують до коханої людини, щоб підкреслити її витонченість і вродливість, благородність і гнучкість. Такими звертаннями дівчата ненав'язливо вказують на свою прихильність до хлопців: *Козаченьку, мій соболі, / Візьми мене із собою: / Помандрую я з тобою* (4, с. 232); *Ой ти, мій соболику, ясний і вродливий, / Ти ж один мені на світі наймиліший, щирий* (4, с. 238). Вираженням ніжності, близькості та любові в стосунках є звертання інтимного характеру *серце, серденько*: *Вже сонце низенько, вже й вечір близенько, / Ой прийди, прийди до мене, серденько* (4, с. 216); *Ой ти, Івасю, серце моє, / Сподобалося личко твоє* (4, с. 112);

– **невербальні компоненти** (посмішка, погляд, міміка, жести тощо): *Як ішов я до дівчини, взяв її за руку, А як вона усмінулась – поцілував у руку* (2, с. 155). Поцілунок у руку в українського народу часто є символом щирих та чистих почуттів, стриманості та глибокого пошанування, це елемент залицяння, який підкреслює поважне ставлення до дівчини. З-поміж невербальних засобів у фольклорних піснях важливе значення має усмішка, що є виявом теплих почуттів, доброзичливості, відкритості або легкого флірту: *Посміхнувся козак милий, зиркнув ніжно на дівчину, / Заблищали зірочки, як від сонця краплинки* (3, с. 89). У народних піснях нерідко початок залицяння супроводжує такий жест як *знімання шапки*, який символізує особливе ставлення до

дівчини, є не тільки знаком поваги, а й інтимним невербальним визнанням, вираженням уваги та турботи: *Їхав козак з України, мусив шапку зняти. / Мусив шапку зняти, день добрий сказати. / Помагай бог, дівча моє, тобі жито жати* (4, с. 180). Під час зустрічі з дівчиною хлопець не лише знімає шапку, а й може поклонити голову чи прикласти руку до серця, демонструючи свою любов і повагу: *Зняв козак шапку, уклонився низенько, / Бо перед ним стоїть краса ясенька* (4, с. 189).

Важливим символічним жестом, що використовувався як частина ритуалу залицяння, було напування коня. Дівчина, погоджуючись на прохання хлопця напоїти його коня, засвідчувала згоду на подальше спілкування, напр.: *Ой, дівчино моя, та напій же коня / З рубленої та криниченьки, З повного відра* (4, с. 121). Окрім того, у народних піснях хлопець часто просить у дівчини дати і йому самому напитися води, що також є елементом романтичного залицяння, парубоцьким закликком дівчини до розмови, на що нерідко отримує відмову: *Вийшла, вийшла молода дівчина / Раніше од усіх. / Та й набрала та відеречко / Повніше од усіх. / Прохав, прохав та відеречка, – / Вона не дала* (4, с. 137).

Отже, залицяння у фольклорних текстах – це не тільки вияв романтичних стосунків, але й форма соціальної комунікації, що відображає ідеали краси, чесності та відданості. Засоби реалізації мовленнєвого жанру залицяння залежать від культурного контексту, індивідуальних особливостей співрозмовників, їхніх намірів та бажань.

Список використаної літератури та джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Збірник народних пісень і дум / зі збірні Івана Лучкова. Київ – Ляйпціг: Українська накладня; Коломия: Галицька накладня, 1983. 186 с.
3. Український народній співаник: збірник українських народніх пісень з нотами / уклад.: С. Улицький, Б. Левицький. Мюнхен, 1946. 160 с.
4. Українські пісні з нотами. Збірник I (пісні народні) / упоряд.: П. Бунт, В. Шаравський. Київ: Видавниче товариство «Час», 1929. 352 с.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК МАРКЕРИ РОЗМОВНОГО СИНТАКСИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Галина Теслицька

кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
g.teslitska@chnu.edu.ua

Своєрідним стильовим явищем загальнонародної мови є категорія розмовності. Розмовне мовлення – це реальне втілення мови, не підготовлене заздалегідь, проголошене безпосередньо у процесі спілкування і спрямоване безпосередньо на слухача. П. С. Дудик розмежує поняття «розмовна мова» і «розмовне мовлення», зауважуючи, що розмовна українська літературна мова – це «своєрідний складник української літературної мови, певна частина властивих їй матеріально-словесних, ритміко-інтонаційних виражальних засобів», тоді як розмовне мовлення – це «конкретне застосування ресурсів української розмовної літературної мови, одна із сфер функціонування літературної мови в цілому» [1, с. 15].

Розмовне мовлення передбачає використання готових конструкцій, закріплених системою мови, проте характерною його рисою є спонтанність, що ґрунтується на стереотипах національного мислення і зумовлює специфіку використання окремих синтаксичних структур.

Усі форми усного розмовного мовлення, літературного і діалектного, характеризуються своєрідністю синтаксичної будови порівняно з синтаксисом писемної літературної мови, що впливає зі специфіки організації усного мовлення, ускладнення його додатковими чинниками, зовнішніми експресивними виражальними засобами, конкретними обставинами мовлення (інтонацією, паузами, мімікою, жестами тощо) [2]. Визначальною рисою розмовного мовлення є його інтонація та ритм, що разом із контекстом та ситуацією мовлення істотно впливають на організацію висловлення. У цьому аспекті ритмомелодика українського мов-

лення є однією із рис, за якою можна визначити діалектну приналежність мовця.

У синтаксичній та семантичній організації діалектного розмовного мовлення надзвичайно важливу роль відіграють фразеологізми, де найяскравіше відображено своєрідність та специфіку культури народу.

Фразеологізми відображають українську національну культуру своїми специфічними асоціативними зв'язками, а також поєднанням різнотипних лексичних одиниць. Семантичні типи фразеологічних одиниць розкривають інформацію про:

- традиції українського побуту: *Видно пана по халявах; Як батогом фраснути; Най ся ходак валяє, поки чобіт ся знайде; І хліб печи, й вісілле вночи, і старий вмирає, і штанів не має; З пустої стодоли вилітають пусті горобці; Недогода нашій мамці ні на печі, ні на лавці;*

- релігійні уявлення українців: *Ні до Бога, ні до людей; Дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти; Не все у середу Петра; По Михайлі на колосся; Як з коровов Отченаш;*

- характеристики людини, її зовнішніх ознак: *Як на гридах висохнути; Дід шанталавий; Прибери й пень, то буде сподобень; Пушка духу; Файні дівці файно й в стирці;*

- особливості характеру людини: *Цап цапом; Не хочу – дайте, пустіт – тримайте; Людина доброго фелю; Газдиня майова; Тягнули Федя до меду, а Федь Федем; Як на козі зроблений; Обси-паний маком;*

- розумові здібності людини: *Які літа, такий розум; Мудрі слові дві-три слові; Кожен Іван має свій план;*

- взаємостосунки між людьми: *Ціпи в'язати; Який їхав, таке здибав, такий таке затерлигав; Старого вчити – що мертвого лічити; Легше з мудрим загубити, як з дурним знайти; Пропав тато з дурнов мамов; Без одного Василя обійдеться вісілля; Дурний дурного несе, аж му ся голова трясє; Що кому смакує – най здоров пакує;*

- вплив долі на життя людини: *Як не було змалку, то не буде до останку; Вродися, вдайся, та не скапарайся; Як бідний ся женить, то ніч мала; Багатому дідько діти колише тощо.*

У розмовному мовленні переважають експресивно-стилістичні фразеологізми розмовно-побутового характеру, наприклад: *Як мама жила, то я шила: мама запихала, а я витягала; Як не робота дурного найде, то дурний роботу; Пан би їв, а пес би ся встік; Застав дурня молитися – він чоло розіб'є; Як котка нема вдома – в мишей храм.*

Часто фразеологічні звороти вказують на умову, мету, спосіб чи причину діяльності людини, міру вияву ознаки, наприклад: *Збиратися, як жид на войну; Косо-киво, аби живо; Наїстися, як дурень мила; Сміятися, як дурний до образів; Розхапати, як на крачку; Як у дурного фасульок; Бяло не бяло, воду видало.*

Значна частина конструкцій розмовного синтаксису буковинців у формі усталених мовленнєвих структур відображає звичаї та обряди, притаманні людям на цій території. Такі структури містять локальні елементи (діалектні або розмовні форми присудків чи інших членів речення, вигуки, частки, звертання), наприклад: *В поле мене не беріт, бо болит головка, вдома мене не лишіт, бо боюся вовка; Святила би ся фрика; Два дни «Гой!», ціле житє «Ой!»; Заплач, Андрійку, дам копійку; Ти, Андрушку, хлебчи юшку, а мені м'ясце, бо мене дитина сце; Мовчи, глуха, менше гріха; Най ся ходак валяє, поки чобіт ся знайде.*

Характерною рисою фразеологізмів у розмовному мовленні є використання особливих порівняльних конструкцій, які відображають особливості буковинського асоціативно-образного мислення, наприклад: *Як дурному з горба збігти; Як небожка ногами; Як сліпій куриці просо; Як псові муха; Як миш під віником.*

Отже, фразеологізми, що відображають особливості ментальності народу, специфіку його асоціативно-образного мислення, є надійним підґрунтям для вивчення та аналізу основних словесно-граматичних форм і синтаксичних побудов, властивих розмовному мовленню буковинців.

Список використаної літератури

1. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. К.: Наукова думка, 1973. 288 с.
2. Гуйванюк Н. В. Особливості розмовного синтаксису у творах Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 7–15.

УМОВИ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ДУПЛЕКСИВІВ

Людмила Томусяк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
l.tomusyak@chnu.edu.ua

У структурі речень дуплексиви можуть відокремлюватися.

Використання розділових знаків зумовлене різними критеріями: формально-синтаксичним, позиційним, семантико-синтаксичним і семантико-інтонаційним. Провідним пунктуаційним критерієм є найбільш універсальний семантико-інтонаційний, що корелює з іншими критеріями пунктуації.

Якщо вживання розділових знаків можна умовно поділити на стале, нормативне, і стилістично марковане, авторське, то відокремлення дуплексива належить до другого різновиду: воно завжди є факультативним, тобто індивідуально авторським.

Здатність дуплексивів відокремлюватися передусім залежить від того, наскільки дієслово-присудок здатне самостійно виконувати свою функцію: чим виразніше лексичне значення дієслова, тим більша можливість відокремлення дуплексива. Відокремлення зумовлене власне комунікативними завданнями і пов'язане з прагматичними інтенціями мовця – необхідністю передати особливе смислове навантаження, актуалізувати роль додаткової інформації. Порівняймо речення *Жінка й досі стояла вражена* і *Жінка й досі стояла, вражена*: при відсутності паузи дуплексив *вражена* інтонаційно тісно зливається з присудком. Сполучення *стояла вражена* становить цільну синтагму, де з посиленим логічним наголосом (перш за все, з причини свого кінцевого місцезнаходження) вимовляється ситаксема *вражена*, а присудок *стояла*, що має звичайний наголос й інтонаційно не виділений, ніби залишається в тіні. За наявності паузи (коми) синтаксема *вражена* виділена в смислову одиницю, у самостійну синтагму, наголос посилений на присудкові, при якому перебуває цей дуплексивний компонент.

Умови, що сприяють відокремленню дуплексивів, в основному ті самі, що й при відокремленні будь-яких інших членів речення. Найбільшу схильність до відокремлення має дуплексив, постпозитивний щодо присудка й відмежований від нього іншими членами речення: *Наймолодший Браницький помер нагло, неодруженим і бездітним* (Ф. Бурлака).

Дуплексивні компоненти, з'єднані попарно, відокремлюються і у випадку, коли вони стоять безпосередньо після присудка. Напр.: *Настка впала, заплакана і змучена, в обійми князеві...* (П. Загребельний). Досить часто дуплексив функціонує із залежними словами, які доповнюють його значення, і становить у таких випадках відокремлений зворот, як-от: *Хай житиму я, закутий тугою, хай гнітить мене воля твоя – я носитиму, земле, твої пута...* (В. Підмогильний).

Може відокремлюватись дуплексив і в препозиції до присудка, коли стоїть безпосередньо перед ним чи відділений від нього іншими членами речення, як-от: *Уся у білому, з розпущеною косою, стояла Мотря у кущі калини і обдивлялася навкруги* (Панас Мирний); *Непритомну, її [Нурбану] виловили турецькі корсари і, вражені її красою, привезли до Стамбула* (П. Загребельний). Відокремлюються і непоширені дуплексиви, якщо пояснюють особовий займенник чи іменник – власну назву: *Ось я стою, мармурова, в камінних кайданах* (Леся Українка).

Схильні до відокремлення також дуплексиви, приєднані до дієслова-присудка не безпосередньо, а за допомогою сполучних елементів *як, мов, немов, наче, неначе* і мають виразний відтінок порівняльного значення: *Нарешті червоногвардійці з лайками понесли Олеся, як зраненого* (В. Підмогильний). Відокремленню дуплексивів сприяє наявність супідрядних з ними інших відокремлених конструкцій, як-от: *Хотіла б я уплисти за водою, немов Офелія, уквітчана, безумна* (Леся Українка).

Слід зазначити, що в позиції відокремлення дуплексивні компоненти, зберігаючи смисловий і граматичний зв'язок одночасно з двома членами речення, стають більш самостійними щодо дієслова-присудка. Предикативне значення такого компонента дещо послаблюється, і він ближчий до відокремленого означення у напівпредикативній функції.

На нашу думку, відокремлені дуплексиви змінюють своє призначення: відмежовуючись від дієслова-присудка, вони виражають додаткову інформацію про предмет, а не супровідний «стан» дії (пор.: *І зупинюся **знічена, зневажена, пригнічена*** (Г.Калюжна) і [Інеса] *Спинилась у дверях, **зачарована*** (Ю. Збанацький).

Найбільш поширеним знаком, вживаним для відокремлення дуплексивів, є, звичайно, кома. Однак досить часто фіксуємо і тире, якому надають перевагу перед комою, очевидно, тому, що воно здатне виражати більш різноманітні семантичні відношення в реченні: *Зарицький згадав постать Письменника – **зсутуленого, старого, з темними трагічними очима...*** (Р.Іванчук); *Султан полюбив її – **уярмлену, понижену, пригнічену*** (П.Загребельний). Однак вживання тире в зазначених випадках слід уважати, на нашу думку, стилістично маркованим, авторським пунктуаційним знаком, що підкреслює експресивність висловлення.

Отже, відокремлення дуплексивів підтверджує самостійність лексичного значення дієслова-присудка й окремого значення дуплексива як вторинного предиката. Відокремлення цілком залежить від того комунікативного завдання, яке ставить перед собою мовець.

СТИЛІЗАЦІЯ РОЗМОВНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Марія Цуркан

*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук,
професор кафедри психології та філософії Буковинського
державного медичного університету,
професор кафедри педагогіки, психології та теорії управління
освітою комунального закладу «Інститут післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області»
maria-ts77@ukr.net*

Галина Навчук

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
суспільних наук та українознавства Буковинського
державного медичного університету
navchuk.halya@gmail.com*

Процеси дифузії – взаємопроникнення – елементів однієї функціонально-стильової сфери в іншу відповідно до мети й завдань комунікації постійно відбуваються в реальній мовній практиці. Найвиразніше цей процес постає в мові художньої літератури як у своєрідній стилістичній моделі живого спілкування. Один із потужних сегментів такої взаємодії – проникнення елементів усно-розмовної сфери (нелітературної та літературної) у художню мову, здебільшого прозову. Зазначені явища зумовлені орієнтацією художника слова на естетизацію реальних мовних ситуацій, невіддільних від явищ, які охоплює категорія ‘розмовність’. У проєкції на мову художньої літератури вважаємо, що «розмовність – категорія, що об’єднує одиниці літературної та нелітературної усної розмовно-побутової сфери вживання в їхній стилістичній функції (номінативній, емоційно-експресивній, соціокультурній із комунікативно-прагматичною)» [4, с. 24].

Варто відзначити, що явище розмовності спостережено в писемних та усних текстах різних стилів, окрім розмовного (розмовно-побутового), і його ознаками є емоційно-експресивні реєстри в лексико-фразеологічних одиницях мови, ненормативні, периферійні елементи національної мови, орієнтація в побудові висловлення на усно-розмовний синтаксис і ритміко-інтонаційну організацію. За визначенням Н. В. Гуйванюк, «розмовне мовлення – це реальне буття мови, мовлення, проголошене безпосередньо у процесі спілкування, не підготовлене заздалегідь, вимовлене вголос і спрямоване безпосередньо на слухача» [1, с. 7].

Свідоме надання творові мистецтва, окремим його сегментам характерних рис того чи того стилю, жанру та їхнє художнє оброблення автором і становить суть стилізації – прийому, що може бути виражений у таких різновидах:

а) фольклорний – наслідування й нанизування характерних

ознак фольклорного жанру (усного оповідання, казки, пісні, жарту тощо) в авторському тексті;

б) історичний (культурно-історичний) – відтворення у структурі тексту часово-просторових ознак, колоритних картин «типових обставин»;

в) наслідувальний – орієнтація на індивідуальний стиль певного автора, на вираження специфіки образу думок і психології героїв через особливості стилю їхнього мовлення, зокрема за гендерними, віковими, соціокультурними ознаками;

г) лінгвостилістичний – насичення мови твору одиницями з певним стилістичним регістром;

г) жанровий – актуалізація композиційних, лексико-синтаксичних принципів у структурі тексту.

За визначенням Л. І. Мацько, *стилізація* – усеохопне, свідоме насичення тексту ознаками певного стилю і жанру для створення відповідного стильового враження у читача [2, с. 385]. Якщо увиразнюються слова й висловлення живої народної мови, йдеться про *стилізацію розмовності*. Момент «свідоме насичення тексту» розмовними одиницями потребує уточнення, адже в мові персонажа, стилізованій під усно-розмовну модель спонтанного спілкування, ці елементи органічні, мимовільні, і власне стилізація як така тут практично прихована, маловиразна. Інша річ, коли йдеться про насичення маркерами розмовності мови того чи того соціотипу персонажів, тоді їхня мова відрізняється від інших саме за певними ознаками розмовної лексики та фразеології. У такому разі письменник виявляє відчуття органічності індивідуалізованої мови персонажа, оскільки спирається на певні стереотипні зразки в реальній комунікації. У всякому разі, як відзначила С. Я. Єрмоленко, *мета стилізації* – «відтворити в художньому тексті часовий і локальний колорит, дати відчуті соціальний тип зображуваного середовища, передати настроїв від сприймання певного художнього жанру» [3, с. 648].

Загалом дослідження мови прози крізь призму стилізації розмовності відкриває закономірності функціонування слова в естетичній системі літературної мови. У зв'язку з цим важливо розрізняти функціонально-стилістичний, жанрово-стильовий, се-

мантико-стилістичний підходи. Якщо функціонально-стилістичний аспект виявляє мету, завдання та функції розмовних елементів у словесно-образної системи, то жанрово-стилістичний – засади співвідношення, диференціації явищ розмовності в оповідній структурі художнього твору, які естетично модифікуються залежно від індивідуально-авторських особливостей мови письменника, орієнтації його мовостилі на характерологічну чи нормативну оповідь. Семантико-стилістичний аспект вивчення мови прози передбачає акценти на ключових, наскрізних словесних образах, на виразних семантичних групуваннях розмовної лексики та фразеології, у творах, об'єднаних певними часово-просторовими рамками, тематикою, жанровим спрямуванням. Ідентифікація мови письменника за соціокультурним, краєзнавчим і психолінгвальним критеріями сприяє увиразненню його мовного портрета, визначенню ролі в історії української літературної мови, слугує чинником обґрунтування лексико-фраземного наповнення його текстів.

Отже, засоби стилізації розмовності синтезовано створюють мовно-предметне тло й мовну характеристику персонажів у монологіях або діалогах, у переповідних структурах, невластивій мові, типізують сучасні соціокультурні умови побутового життя, уналежнення персонажів до певних різновидів субкультур, надають образам персонажів індивідуальності.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. В. Особливості розмовного синтаксису у творах Ольги Кобилянської. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Б. Бунчук*. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 7–15.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. *Стилістика української мови* : підруч. / за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 462 с.
3. *Українська мова: енциклопедія* / голова редкол. В. М. Русанівський. [вид. 3-тє, зі змінами і доп.]. К. : «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2007. 856 с.
4. Цуркан М.В. *Засоби стилізації розмовності у прозі письменників Буковини початку ХХІ століття*. Чернівці, 2015. 230 с.

СИНТАКСИС ДАВАЛЬНОГО ВІДМІНКА В РОМАНІ ЛОНГА «ДАФНІС І ХЛОЯ»

Інеса Чакал

кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
i.chakal@chnu.edu.ua

Відмінок – одна з найрозповсюдженіших і добре вивчених на сьогодні лінгвістами граматичних категорій. Уперше термін *πτῶσις* (відмінок) у граматичному контексті зафіксований у Аристотеля (IV ст. до н.е.), проте основоположником учення про відмінки вважають граматику Хрисіппа (III ст. до н.е.). Александрійський грамастик Діонісій Фракієць (II–I ст. до н.е.) закріплює п'ятивідмінкову систему, яку без жодних змін розглядає грамастика давньогрецької мови й досі. Аполлоній Дискол (II ст. н.е.) першим в античній граматиці почав працювати над розробкою синтаксичних функцій відмінків [2, с. 51–55].

Давальний відмінок (*πτῶσις δοτική, casus dativus*) – один з непрямих відмінків, який об'єднує функції трьох індоєвропейських відмінків: власне давального, інструменталія та локатива [1, с. 147]. Опрацювавши сучасні граматики давньогрецької мови, вітчизняні й закордонні, ми виявили, що давальному відмінку приписують різноманітні синтаксичні функції. Вони досить яскраво представлені в романі II ст. н.е. «Дафніс і Хлоя» письменника Лонга.

Давальний відмінок інтересу (*dativus commodi vel incommodi, δοτική χαριστική ἢ ἀντιχαριστική*): Καὶ τὸ μὲν ἐξέκειτο ἐν ἄντρῳ Νυμφῶν πιστευθὲν **ταῖς θεαῖς** (4,35,4) – *і ось я залишив дитину у гrotі Німф, довіривши [її] богиням* (давальний вигоди); λυποῦμαι, καὶ οὐδὲν τῶν προβάτων ἀπόλωλέ **μοι** (1,14,1) – *я сумую, але жодна з овець у мене не зникла* (давальний невигоди).

Давальний відмінок приналежності (*dativus possessivus, δοτική κτητική ἢ τῆς χρήσεως δοτική*): Αθύρματα δὲ ἦν **αὐτοῖς** ποιμενικὰ καὶ παιδικὰ (1,10,1) – *ігри були в них пастуші й дитячі*.

Давальний відмінок міри (*dativus mensurae, δοτική τοῦ*

τρόπου): Καὶ ἡ χαίρουσα τοῖς τε ἄλλοις ὠρέξε καὶ **Δάφνιδι** μετὰ τοὺς ἄλλους (3,8,1) – *і вона, радіючи, наливала [вино] усім і Дафнісу після усіх.*

Давальний відмінок способу дії (dativus modi, δοτική τοῦ τρόπου): ἡ δὲ Χλόη θεασαμένη τὸ συμβὰν **δρόμῳ** παραγίνεται πρὸς τὸν σιρόν (1,12,3) – *Хлоя, побачивши, що сталося, бігом помчала до ями;* Καὶ ἐπεὶ πλησίον ἦσαν τῶν θυρῶν, ἦδον σκληρᾶ καὶ ἀπηνεῖ **τῇ φωνῇ** (4,40,2) – *і коли вони були біля дверей, заснівали скрипучим і грубим голосом.*

Давальний відмінок зняряддᾶ (dativus instrumenti, δοτική τοῦ ὀργάνου): τὸ δὲ ἐφαψάμενον ἀμφοτέρων **ἐνὶ βέλει** κελεῦσαι λοιπὸν ποιμαίνειν τὸν μὲν τὸ αἰπόλιον, τὴν δὲ τὸ ποιμνιον (1,7,2) – [*Εροτ*], *торкнувшись обох однією стрілою, наказав відтепер пасти йому отару кіз, а її – овець.*

Давальний відмінок спільноті (dativus sociativus, δοτική τῆς κοινωνίας): Ἐπετήρει δὲ καιρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτοῦ **τῷ Ἀστύλῳ** (4,12,4) – [*Гнафон*] *вичікував часу поговорити з Астилом про нього;* ὄρας ὡς **ὕακίνθῳ** μὲν τὴν κόμην ὁμοία ἔχει (4,17,5) – *ти бачиши, що він має волосся, подібне до гיאцинтю.*

Давальний відмінок виконавця (dativus auctoris, δοτική τοῦ ἐνεργοῦντος προσώπου): Καὶ νῦν δὲ **ἡμῖν** πεφρόντισται τὸ κατ' ἐκείνην (2,23,3) – *і зараз нам треба було потурбуватися про неї.*

Давальний відмінок причини (dativus causae, δοτική τῆς αἰτίας): ἡ γὰρ Χλόη βραδύτερον ὡς κόρη τὰ πρόβατα ἐξῆγε τοῦ Δρύαντος **φόβῳ** τῶν ἀγερῶχων ποιμένων (1,28,2) – *бо Хлоя, як дівчина, пізніше виганяла овець Дриаса через страх до зарозумілих пастухів.*

Давальний відмінок відношення (dativus relationis, δοτική τῆς ἀναφορᾶς): Τοσοῦτον δὲ τῶν ἄλλων κρατῶν οὐδὲ **δώροις** ἠττηθήσομαι (3,29,3) – *наскільки я крациї від інших, настільки й подарунками я не уступатиму.*

Давальний відмінок місця (dativus loci, δοτική τοῦ τόπου): Ἐν τοιοῦτοις ὄντος αὐτοῦ **λόγοις** τέτιξ φεύγων χελιδόνα θηρᾶσαι θέλουσαν κατέπεσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Χλόης (1,26,1) – *коли він це говорив (під час цих його слів), цикада, втікаючи від ластівки, що хотіла її вполювати, скочила Хлої на груди.*

Давальний відмінок часу (dativus temporis, δοτική τοῦ χρόνου): Ἡ ναῦς ἢ τῶν Μηθυμναίων νεανίσκων... **ἡμέρα** μὲν ἐκεῖνη μακρὰν τῆς γῆς ὑπηνέχθη πνεύματι (3,27,3) – *корабель молодих мітимнійців... у той день був віднесений вітром далеко від землі.*

Проведене дослідження функціонального аспекту давального відмінка в тексті давньогрецького роману Лонга дає цілісну характеристику цього відмінка, висвітлює його функціональну природу.

Список використаної літератури

1. Енциклопедичний словник класичних мов / Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін.; за ред. Л. Л. Звонської. 2-е вид. випр. і доп. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 552 с.

2. Сафроняк О. В. Еволюція давньогрецького терміна πτωσις. *Іноземна філологія: республіканський міжвідомчий науковий збірник*. Вип. 95: Питання класичної філології. № 24. Львів : Вид-во при Львівському держ. ун-ті видавничого об'єднання «Вища школа», 1989. С. 51–56.

3. Schönberger O. Longos. Hirtengeschichten von Daphnis und Chloe. Griechisch und deutsch. Berlin : Akademie-Verlag, 1973. 215 p.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ПАРАМЕТР ЛЮДСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ІНТЕНЦІЙНІСТЬ І СИНТАКСУВАННЯ

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
s.shabat-savka@chnu.edu.ua*

Сучасна антрозорієнтована лінгвістика оприявнює низку феноменів, які мають безпосередній стосунок до мовця як основного суб'єкта людської комунікації, його інтенцій і фонових знань, до міжособистісних діалогічних взаємин і міжкультурної взаємодії, до системи різнорівневих мовних ресурсів, що забезпечують успішний процес спілкування і відображають лінгвоментальність та етнокультуру українського народу. Власне, до таких суб'єктоцентричних феноменів належить толерантність як лінгвопрагматичний параметр людської комунікації, маркер культури спілкування, водночас «внутрішній вимір людини» (Ф. Бацевич), особистісна риса мовця, пов'язана з терпимістю «до чужих думок, вірувань, поведінки» [2, с. 39].

Комунікативна толерантність, детермінуючи процес людського спілкування, у своїй основі оперта на принципи ввічливості та кооперації, на координацію мовленнєвих ходів і вчинків, баланс інтенцій основних учасників комунікації – адресанта й адресата. За нашими спостереженнями, толерантність, попри свій філософсько-культурологічний та соціальний обшир, – це і лінгвістична категорія, що репрезентує двобічну взаємодію комунікантів, слугує лінгвопрагматичним параметром процесу вербалізації їхніх комунікативних намірів у межах кооперативного діалогу, основних правил і конвенцій толерантної інтеракції.

До мовних засобів, що підтримують перебіг безконфліктного діалогу, належать різнорівневі конструкції, проте Ф. Бацевич акцентує на важливості вивчення в цьому контексті прислів'їв, приказок, афоризмів, у яких представлена «багатовікова

культура неконфліктного толерантного спілкування представників різних етносів» [1, с. 114]. Пор.: *Люби ближнього як самого себе. Робиш добро – не кайся, робиш зло – зла й сподівайся. Живи для людей, проживуть люди і для тебе. Не будь тією людиною, що догори щетиною.* Безперечно, такі лінгвоментальні формули, універсальні національні знаки культури, регулюють процес толерантного спілкування, створюють його неповторну атмосферу й тональність, наповнюють комунікацію українським колоритом та образністю.

Толерантна інтеракція експлікується в межах природної діалогійності, ґрунтується на гармонії людських взаємин, повазі, доброзичливості й за своєю лінгвопрагматичною суттю передбачає поважливе ставлення адресанта до адресата як до рівноправної субстанції в уснорозмовному дискурсі, терпимість і стримуване почуття до його зовнішності, стилю життя, манери спілкування, пор.: *Хто людям добра бажає, той і сам має. Будеш робити добро – щасливим будеш. Не будь тим, що лізе в тин.* Як бачимо, з одного боку, це мовні знаки, що мають свої синтаксичні параметри, формально-граматичну модель та семантику, з іншого – лінгвокультуреми, мікротексти, що вербалізують мовленнєву інтенційність, створюють експресивність мовлення, його лаконічність і природність.

Комунікативно-інтенційний зміст паремій толерантності спрямований на увиразнення шанобливого ставлення до співрозмовника, на формування доброзичливої атмосфери комунікації, її виваженого перебігу, загалом на те, щоб уникати конфліктів у процесі спілкування, йти на компромісне розв'язання тих або тих питань, уміти змінити мову емоцій на аргументоване мовлення, демонструвати шанобливе ставлення до старших людей, напр.: *Згода буде, а незгода руйнує. Вмієш сказати – вміє і змовчати. Не копай другому ями, бо сам в ню впадеши. Пильнуй свого носа, а не чужого проса. Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько. Поважай всіх, хто старший за тебе.*

В аспекті синтаксування до найтиповіших маркерів реалізації толерантних інтенцій належать **спонукальні конструкції** узагальнено-особового характеру, що становлять лінгвоментальні формули повчальних максим стверджувальної / заперечної

модальності. Напр.: *Роби другим добро – будеш сам без біди. Не поспішай карати, поспішай милувати; **преференційні висловлення**, змістовий обшир яких віддзеркалює перевагу гармонійних міжособистісних стосунків, без застосування тиску та насилля щодо адресата мовлення: *Ліпше серце не кивати, аніж його роздирати. Ліпше з розумним у біді, ніж з дурним у добрі; **оптативні комунікати** як доброзичливі побажання співрозмовникові: *Будь здорова, як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря; **інфінитивні речення**, що містять рекомендації, необхідні для успішної толерантної комунікації, пор.: *Вклонитися – голова не відвалиться! Сіяти добро – добро і пожинати. Багатоаспектна презентація толерантної комунікації представлена і в різнопланових складних реченнях, напр.: *Свій не свій, а в горох не лізь. Ніхто не банував, що змовчав, лиш за тим, що сказав.*****

Комунікативна толерантність, що ґрунтується на принципах координації та ввічливості, слугує потужним лінгвопрагматичним складником людської комунікації, зокрема діалогійного дискурсу в контексті його основних субстанцій – адресанта й адресата, симетрії та балансу їхніх мовленнєвих інтенцій. До синтаксичних маркерів регулювання толерантного спілкування належать паремійні конструкції як лінгвокультуреми, національно детерміновані формули, що формують комунікативну компетентність усіх учасників кооперативної (неконфліктної) інтеракції – «сприймати іншого в його іншості» (О. Березняк), завжди бути емоційно врівноваженим і поміркованим мовцем, яскравим репрезентантом української лінгвоментальності та етнокультури.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. *Філософсько-культурологічні проблеми мови і комунікації*. 2010. № 5. С. 108–119.
2. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві. *Гуманітарний часопис*. 2013, № 1. С. 39–44.

ОЦІННІ МОДУСИ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ В КОНТЕКСТІ РІЗНОРІВНЕВИХ ЗАСОБІВ МОВНОЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
s.shabat-savka@chnu.edu.ua

Олександра Гривас

*магістрант кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
hryvas.oleksandra@chnu.edu.ua

Українська мова багата на засоби емоційно-оцінного вираження. Це зумовлено особливостями українського менталітету, адже мова – важлива риса культури народу. Українці не просто називають предмети та явища довкілля, а й оцінюють їх. Це засвідчують, з одного боку, численні, яскраво виражені синтаксичні конструкції, що репрезентують широкий спектр емоційно-аксіологічних інтенцій, з іншого – оцінні лексеми, утворені на базі різних частин мови на означення реалій, які оточують кожного з нас у повсякденному житті. З-поміж них назви людей, тварин, рослин, предметів побуту, знарядь праці, одягу, родинних стосунків, явищ природи, назви, які передають людські емоції та почуття.

Як стверджує Т. Космеда, оцінка – це свідчення ступеня пізнання світу, результат граматикизації ментальної філософської категорії [2, с. 93]. Урахування ролі мовця як основного суб'єкта комунікації в такому процесі визначальна, адже саме адресант будь-яке явище чи мотив людської діяльності може оцінити як щось прекрасне чи потворне, добре чи погане, використовуючи різнорівневі мовні засоби – синтаксично релевантні моделі окличних речень, односкладних номінативних висловлень, преференційних конструкцій, окремі, самодостатні лексеми з емоційно-оцінною семантикою на лексико-морфологічному рівні. Пор.: –

Хороше, Марку Трохимовичу, дуже хороше сказали (М. Стельмах); – *Яка красива. Ну – лялечка!* (О. Довженко); – *Тьфу! Якась біснувата дівка!* (Н. Кобринська); – *Розумниця!* (Г. Тарасюк).

Оцінний модус експлікується в результаті емоційного сприйняття побаченого чи почутого. На думку В. Шинкарука, «емоційність завжди пов'язана з емоційною оцінкою» [3, с. 79]. Такий підхід увиразнює безпосередній зв'язок лінгвістичної категорії оцінки з емоційністю. Бінарна опозиція-шкала *позитивне / негативне* присутня і для оцінних модусів, що вияскравлює їхній амбівалентний характер.

Водночас у створенні оцінних модусів важливу роль відіграє словотвірний рівень, зокрема афіксація (суфіксація і префіксація), осново- та словоскладання. Найпродуктивнішим, безперечно, є суфіксальний спосіб творення оцінних модусів, які здатні виражати найтонші відтінки почуттів, переживань, спектр людських емоцій, суб'єктивно-оцінні значення – позитивні чи негативні. Низку афіксів, що увиразнюють функціонування оцінних модусів, формують суфіксальні морфеми, як-от: *-ечк-, -еньк-, -оньк-, -ен-, -ець-, -инк-, -иць'-; -еньк-, -есеньк-, - ісіньк-, -юсіньк-; -иць-, -иськ-, -аг-, юк-* та ін. Пор.: *хмаронька, місяченько, доленька, матуся; язичище, каменюка*. Такий підхід дав змогу К. Городенській виділити окрему словотвірну підкатегорію експресивності іменників [1, с. 26], що увиразнює високу експресію художнього мовлення та уснорозмовного дискурсу. Пор.: *Голосочок, як срібний дзвіночок, м'який, як оксамит!* (С. Воробкевич).

Оцінні модуси – результат граматикизації аксіологічних суджень людини, що слугують маркером емоційно-оцінних інтенцій мовця, виявом інтелектуально-духовного світу мовної особистості в різножанрових формах української мови. Вони співвідносяться із системою соціальних та культурних цінностей народу і мають чітку систему різнорівневих мовних репрезентантів.

Список використаної літератури

1. Городенська К. Г. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника). *Мовознавство*. 1994. № 6. С. 22–28.
2. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток оцінки. Львів: ЛНУ ім. І. Франка 2000. 350 с.
3. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення: монографія. Чернівці: Рута, 2002. 272 с.

УКРАЇНЬСЬКА МОВНА СВІДОМІСТЬ І ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
s.shabat-savka@chnu.edu.ua

Андрій Капаци

*магістрант кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
kapatsy.andrii@chnu.edu.ua

До визначальних лінгвокультурологічних категорій належить мовна свідомість, що відображає національний характер і ментальність народу, увиразнює мовну особистість, яка активно творить українськомовне середовище в різних сферах суспільного життя, «сприяючи відродженню культури та традицій народу» [1, с. 97].

У процесі людського спілкування українську мовну свідомість характеризує: діалогійність як орієнтація на співрозмовника, прагнення до взаєморозуміння та комунікативно-інтенційної взаємодії; інтонаційна організація мовлення, яка вияскравлює той чи той психоментальний стан мовця; емоційність та експресивність, що виявляється у функціюванні емоційно-оцінної лексики, зменшувально-пестливих форм, напр.: *«Таточку, голубчику, соколику, лебединку! Матінко моя ріднесенька! Утінко моя, перепілочко, голубочко! Не погубляйте свого дитяти; дайте мені, бідненькій, ще на світі пожити! Не розлучайте мене з моїм Василечком»* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Широке використання в процесі комунікації фразеологізмів, діалектизмів, прислів'їв і приказок увиразнює українське мовомислення та етнокультуру, пор.: *«Мартин: Що ж мені тепер з тобою робити? Га? Що? Бодай ти галушки не проковтнув, щоб ти вареником подавився, кажси, шкуру з тебе здерти?»* (І. Карпенко-Карий); *«– Я си обую файно та й буду дівка... Тоді йому*

заздрісне стало. – А я вже вмію грати в денцівку. – Наш Федір зробив си таку файну фляру... та й як зайграє...» (М. Коцюбинський).

Важливою особливістю української мовної свідомості слугує її зв'язок з фольклорними традиціями та міфологічним світоглядом, що експлікується в системі мовних символів та архетипів, в обрядовому та релігійному дискурсі. Українці, які схильні до ретельного добору мовних засобів, уважного ставлення до їхньої семантики і прагматики, до усвідомлення відповідальності за висловлене, повсякчас використовують бажальні конструкції, поздоровлення з великими релігійними святами, демонструючи побожність та відданість християнській вірі, напр.: « – *І вам, дай Боже, добрий вечір, і вас із Різдом Христовим*» (М. Вінграновський); «*Христос воскрес!.. Воістину воскрес!*» (С. Яричевський).

Визначально рисою української мовної особистості виявляється акцентування та нагадування в процесі спілкування про Батьківщину, рідних, батьків, які є психологічно близькими і сакральними для мовця, пор.: «*Місце, де виріс... Де пішло пахне коровою... біла / Краплинка молочна повільно стікає по дужці відра... / Сова прилетіла і сіла на комин – зігріти тіло / І щоб злякалась сестра*» (Б. Бунчук). Попри це, українська мовна свідомість відзначається високим рівнем контекстуальності, тобто врахуванням широкого спектру екстралінгвальних чинників у процесі комунікативної взаємодії, розумінням імпліцитних сенсів та підтекстів, використанням невербальних засобів комунікації [2, с. 137].

Українськоцентричний обшир мовної свідомості увиразнюють специфічні лінгвістичні особливості, зумовлені особливостями історичного розвитку, культурними традиціями та ментальністю українського народу.

Список використаної літератури

1. Котик Т. М., Павлюк А., Височан Л. М. Національно-мовна особистість як мета полікультурної освіти в Україні. *Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення* : зб. тез доп. міжнар. наук. конф. Одеса, 2021. С. 95–99.
2. Коць Т. А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній терміносистемі. *Термінологічний вісник*. 2023. Вип. 6. С. 133–141.

РІЗНОРІВНЕВІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ІНТЕНЦІЙ СПОНУКАННЯ: УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
s.shabat-savka@chnu.edu.ua

Богдана Франчук

*магістрант кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
franchuk.bohdana@chnu.edu.ua

У сучасних лінгвістичних студіях перспективними вважають дослідження у сфері прикладної компаративістики та перекладу, що дають змогу окреслити особливості однієї мови через її системне порівняння з іншою. Неабияке зацікавлення викликає категорія спонукальної модальності, її структурно-семантичні параметри й особливості реалізації в українській та англійській мовах.

Мета наукової розвідки – дослідити засоби вираження комунікативної інтенції спонукування в українській та англійській мовах і з'ясувати способи перекладу українських спонукальних висловлень англійською мовою. Матеріалом дослідження слугує художній дискурс визначного українського письменника Уласа Самчука, мовотворчості якого притаманне активне використання імперативних конструкцій.

Комунікативна інтенція спонукування експлікується в адресантно-адресатному континуумі й представлена різнорівневими конструкціями, що реалізують «семантику категоричного спонукування (наказу, вимоги, заборони, дозволу), пом'якшеного спонукування (прохання, вмовляння, благання, моління, заклинання) та нейтрального спонукування (поради, пропозиції, застереження, втішання, заклику)» [4, с. 154–180].

Основним засобом вираження спонукальності в українській та англійській мовах слугує наказовий спосіб дієслова. Ступінь інтенсивності спонукування, семантика та інтонаційне оформлення імперативних конструкцій в мові оригіналу здебільшого зберігається в мові перекладу, однак існують відмінності в побудові їхніх граматичних структур. Варто взяти до уваги той факт, що в англійській мові форми 2-ої особи однини та множини збігаються, тому форма імператива в цільовій мові є незмінною для відтворення обох українських граем. До прикладу, речення «**Біжи мерщій додому**» (2, с. 68), у якому вжито дієслівну форму 2-ої особи однини наказового способу, можна перекласти так: **Run home quickly**, а присудок у формі 2-ої особи множини в реченні «**Бережіть взуття**» (1, с. 83) також перекладемо простою граменою англійського імператива: **Take care of your shoes**.

Спонування до спільного виконання дії, виражене формою 1-ої особи множини наказового способу або майбутнього часу дійсного способу в українській мові, в англійській представлено моделлю «let us (let's) + інфінітив»: **Вуніймо краще по одній...** (3, с. 102) // – **Let us have one drink instead; Підемо** – *проведу вас додому* (1, с. 137) // – **Let's go, I'll walk you home**.

Частку *не* в прохібітивних спонукальних висловленнях, які виражають волевиявлення співрозмовнику щодо невиконання певної дії, в англійській мові передаємо запереченням *do not (don't)*: «**Не говори так**», – *сердиться Марія* (2, с. 18) // – «**Do not talk like that**», *Mariia is getting angry*. Інфінітивні спонукальні конструкції української мови, що позначають наказ чи вказівку адресанта, також перекладають формою наказового способу, пор.: **Стільці зносити!** (1, с. 435) // – **Take down the chairs!**

Нечленовані імперативні комунікати на зразок **Цуць! Цуцьте! Геть! Гетьте!**, **Марш!**, **Годі!** в англійській мові відтворюють у формі присудка, експлікованого грамемами наказового способу дієслова: **Цуць! Не питаю! Зараз мені за лопату і марш копати!** (1, с. 236) // – **Shut up! I'm not asking! Grab a shovel now and go dig!**. За наявності в англійській мові вигуку, еквівалентного українському комунікату, перевагу, на нашу думку, варто надавати точному перекладу. Наприклад: **Гетьте! Гетьте всі! Боже, рятуй його! 0-0-0-й!** (2, с. 37) // – **Get out! Get out everyone! God, save him! Aah!**

Модальні дієслова і конструкції – один з найтипівіших способів вираження волевиявлення мовця в англійській мові, за допомогою яких можна передати чималу кількість спонукальних інтенцій. Так, українські речення, що містять модальне дієслово змушування чи повинності + інфінітив, при еквівалентному перекладі англійською зберігають свою граматичну структуру: *Але де б ви не були, що б не робили, повинні пам'ятати, що тільки власною працею власних рук, голови, здобудете щастя своє* (1, с. 517) // – *But wherever you are, whatever you do, you **must realize** that you can only achieve your happiness through the labor of your own hands and head.*

За допомогою англійських модальних дієслів *can (could), may (might), would* перекладаємо питальні конструкції з прохальною семантикою, характерні для українського діалогічного мовлення: *Чи не міг би ти отак під нічку туди скопити?* (3, с. 224) // – *Can you go in there at night?; А як з запродажною та купчою? Чи не взяли б ви те все на себе?* (1, с. 51) // – *And what about the sales and purchase order? **Wouldn't** you take care of it all?* Переклад українських питальних висловлень, які експлікують інтенції пропозиції, передбачає введення в текст цільової мови модальних дієслів *should, shall* і *would*, напр.: *То, може, тобі дати парасолю?* (3, с. 14) // – *So, **shall** I give you an umbrella?*

Отже, при перекладі англійською мовою українських речень, що реалізують різне за ступенем інтенсивності спонукування, форма та зміст вхідної синтаксичної одиниці здебільшого зберігається у вихідній мові. Проте з огляду на структурно-семантичні особливості обох мов, не оминати застосування перекладацьких трансформацій на лексико-граматичному та граматичному рівнях.

Список використаної літератури

1. Самчук У. О. Волинь : у 3 ч. К.: Київська правда, 2005. Т. 1. 584 с.
2. Самчук У. О. Марія. К.: Школа, 2009. 320 с.
3. Самчук У. О. Чого не гоїть вогонь. К.: Укр. письменник, 1994. 233 с.
4. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.

СИНТАКСИС МОВИ ПИСЬМЕННИКА В НАУКОВИХ СТУДІЯХ НІНИ ГУЙВАНЮК

Наталія Шатілова

*кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
n.shatilova@chnu.edu.ua

Стилістичне дослідження синтаксичної будови мови – актуальний напрям української лінгвостилістики, що повсякчас перебував у колі науково-дослідницьких зацікавлень професора Ніни Гуйванюк. Її перу належать праці, що містять фрагментарний та аспектуальний аналіз мови творів представників українського красного письменства – Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, Б. Грінченка, М. Коцюбинського, М. Рильського, О. Гончара, Б. Лепкого, В. Стефаника, Я. Головацького, В. Пачовського та ін., зокрема й видатних буковинських письменників – Ю. Федьковича, О. Кобилянської, О. Маковея, С. Воробкевича, Є. Ярошинської, М. Івасюка, Т. Севернюк, Б. Мельничука та ін.

Наукове заглиблення в проблеми стилістичного синтаксису засвідчують численні студії Н. В. Гуйванюк, присвячені вивченню тих експресивно та емоційно наснажених синтаксичних побудов, що надають художньому тексту особливої виразності, впливаючи на сприйняття, розуміння й актуалізацію його змісту. У цьому аспекті важливі напрацювання чернівецької дослідниці в царині: *експресивного синтаксису* (опис різнорівневих вербальних засобів експресивізації тексту, висвітлення проблеми семантико-синтаксичної репрезентації речень з експресемами як елементами його лінгвостилістичної системи); *афективного чи емоційного синтаксису* (поглиблений аналіз синтаксично оформлених комічних висловлень, опис мовних засобів іронії як форми оцінно-емоційного сприйняття дійсності, пов'язаної з синтаксичною категорією суб'єктивної модальності); *розмовного синтаксису* (визначення ролі засобів розмовного синтаксису в створенні індивідуально-авторської мовної картини світу); *комунікативного синтаксису* (лінгвістична інтерпретація художнього тексту

драми), *поетичного синтаксису* (декодування поетичного тексту, глибоке осмислення авторської модальності синтаксису поетичної мови, актуалізація поняття «граматика поетичних інновацій», що його формує «поєднання звичного і незвичного, буденного і святкового, розмовного і високопоетичного» [1, с. 79]) тощо, напр.: «*Лінгвальні засоби іронії у творах письменників „Покутської трійці“*» (2006 р.), «*Особливості розмовного синтаксису у творах Ольги Кобилянської*» (2009 р.), «*Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників)*» (2011 р.), «*Поетика синтаксичних структур: ознаки-маркери творчості Анатолія Мойсієнка*» (2009 р.), «*Синтаксична природа антитези (на матеріалі поезій Володимира Калашиника)*» (2011 р.), «*Комунікативний кодекс буковинців у драматичних творах Юрія Федьковича*» (2012 р.) та ін. Саме синтаксичний лад мови, на глибоке переконання Н. Гуйванюк, «створює неповторні стилістичні реєстри, різноманітні поетичні тональності (від розмовної до лірично-пісенної, від звичайної до урочисто-пісенної чи філософсько-медитаційної, афорстичної тощо)» [3, с. 91].

Проблема синтаксичного структурування текстів художніх творів видатних майстрів слова в аспекті самотності авторського стилю – одна з домінуючих у науково-дослідницькому дискурсі професора Ніни Гуйванюк. Це яскраво засвідчують її напрацювання в царині ідіостилістики, присвячені осмисленню загальнономовного й специфічного в тексті, співвідношенню національного, регіонального та індивідуального в синтаксисі мови того чи того письменника, як-от: «*Самотні риси синтаксису мови творів Михайла Івасюка*» (1997 р.), «*Універсальне та специфічне у поетичному синтаксисі Василя Пачовського*» (2001 р.), «*Регіональні особливості мови творів Євгенії Ярошинської*» (2012 р.) та ін. Професор Ніна Гуйванюк вбачала мовознавчу перспективу у «застосуванні когнітивних підходів до дослідження художньої мови, розробку понять концептуальної структури текстів та мовної картини світу у зв'язку з центральними поняттями мовного образу автора, ідіостилу та ідіолекту» [4, с. 15]. Одним з релевантних параметрів окреслення ідіостилу письменника в її

наукових студіях постає поняття «Я-висловлень» як комунікативних структур, що оприявнюють світосприймання і світовідчуття автора, його комунікативні та естетично-художні наміри, пор.: «Синтаксична структура „Я висловлень” у мові творів Тамари Севернюк» (2012 р.), «Я-висловлення в художній мові письменника: структурно-семантичні та комунікативні параметри» (2014 р.), «Я-висловлення – поетичні одкровення Богдана Мельничука» (2014 р.) та ін. Значення синтаксису в контексті мови письменника, на думку Ніни Василівни, «визначається не лише смисловою і стилістичною значущістю синтаксичних одиниць, але й передусім тим, що речення відображають спосіб мислення автора, його світогляд, ставлення до дійсності» [2, с. 413].

Осягнення наукового доробку професора Ніни Гуйванюк засвідчує її плідний внесок у розвиток української лінгвостилістики, у вивчення своєрідності індивідуального синтаксису майстрів слова, неповторності їхнього синтаксичного почерку.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Граматика поетичних інновацій. *Мовознавчі студії* : зб. наук. праць. Ч. 1. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. С. 71–79.
2. Гуйванюк Н. Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми. *Актуальні проблеми синтаксису* : матеріали міжнародної наук. конф. (Чернівці, 19–21 жовтня 2006 р.) : відп. за вип. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2006. С. 267–275.
3. Гуйванюк Н. Синтаксичні експресеми з антиципацією. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка* : зб. наук. праць, присв. 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. акад. В. Г. Скляренко. Київ, 2007. С. 84–92.
4. Гуйванюк Н. Вступні зауваги. *Слово – Речення – Текст* : вибрані праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 13–16.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Наталія Шатілова

*кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
n.shatilova@chnu.edu.ua

Христина Кушнірук

*магістрантка кафедри сучасної української мови філологічного
факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
kushniruk.khrystyna@chnu.edu.ua

Сучасна мовна освіта в Україні постулює формування та розвиток національно свідомої мовної особистості школяра як одне з основних своїх завдань (О. Глазова, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Заболотний, С. Караман, Т. Окуневич, М. Пентилук та ін.). Безперечно, мовна особистість учнів виформовується впродовж усього періоду шкільної освіти, та все ж присутню роль у цьому відіграють уроки української мови. У контексті текстоцентричного підходу до вивчення мови, «епіцентром уроку стає текст як засіб виховання всебічно розвиненої, творчої, національно свідомої, духовно багатой особистості, яка комунікативно виправдано вміє користуватися мовними засобами в усіх сферах суспільної діяльності» [2, с. 2].

Невід'ємним складником освітнього процесу в ЗЗСО є патріотичне виховання, адже в такий буремний час для нашої держави важливо виформовувати національну свідомість здобувачів освіти, виховувати почуття любові до рідної країни. Уважаємо, що завдання кожного вчителя-словесника – розвивати патріотичні почуття учнів, навчати їх цінувати й поважати те, що символізує поняття «рідний край», «Батьківщина». Реалізації цього завдання, на наше переконання, сприятиме опрацювання тих художніх творів відомих представників красного письменства, що ознайомлюють з історією та культурою нашої держави, красою її природи, специфікою народного побуту й традицій. У цьому аспекті

цінний дидактичний матеріал для уроків української мови містять поезії видатного українського письменника Буковини – Сидора Воробкевича.

Потужний лінгводидактичний потенціал, за нашими спостереженнями, містять ті художні тексти видатного буковинця, що поетично змальовують образ рідного для письменника краю – Буковини, пор.: *Ти, моя ненько дорога, зелена Буковино, на світі сім мені ти все, мій раю і родиню!* (1, с. 229–230); *Моя відродо, краю мій, горджуся я тобою; пролити з серця я готов за тебе кров всю мою* (1, с. 230). Художня мова письменника розкриває образ рідного краю в різних його виявах, зокрема: 1) географічному: *Кождий хвалить край свій рідний, свої сині гори, свої луги, дібровоньки, зелененькі бори* (1, с. 25); *Вже вас мушу покидати, сині, ріднії Карпати* (1, с. 42); *Там, де Черемош між скали пне ся і шумить і у низ до брата Прута, мов стріла, летить* (1, с. 218); 2) історичному: *І ти, Руси буковинська, довгий час дримала та під ледом і снігами в'яла і стогнала* (1, с. 79); *Гей-же, хлопці, увихнім ся! щоб Турки-поганці знали, що зиватись Буковинці вміють і з мушкетів, карабінів густо гибель сіють!* (1, с. 345); 3) етнографічному: *Гуцули /.../ варять кулешу і кладуть бриндзю, сир з бербениці на чисту скатерть* (1, с. 41); *Плаче Гуцул у трембіту там на полонині* (1, с. 237) тощо.

Отже, розвиткові національно-мовної особистості учня сприяє не лише вивчення художніх творів письменників-земляків на уроках літератури рідного краю, а й опрацювання таких текстів на уроках української мови. Уважаємо, що вдало підібрані фрагменти творів тих митців, які представляють красне письменство не тільки України загалом, а й репрезентують свої етнічні землі, слугуватимуть якісним дидактичним матеріалом з огляду на пріоритетність текстоцентричного підходу до вивчення мовних явищ.

Список використаної літератури

1. Твори Ізидора Воробкевича. Львів : Вид-во товариства «Промісвіта», 1909. Т. 1 : Поезії. 420 с.
2. Шварц Н. Й. Текстоцентрична технологія у формуванні мовної компетенції учнів. *Вивчаємо українську мову та літературу* : наук.-метод. журн. 2013. № 2. С. 2–8.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА Міжнародної наукової конференції <i>«Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження»</i> , присвяченої 75-річчю від дня народження професора Ніни Гуйванюк... 3	
Горизонталі й вертикалі професора Ніни Гуйванюк: багатовекторність наукових поглядів, елітарність і людиноцентризм	23
Про вчителя і науковця добрим словом	31
Тези доповідей учасників конференції	45
<i>Алексеева С.</i> Лексико-граматичні та функційні особливості морфологічно різнотипних однорідних компонентів у художніх текстах	46
<i>Антофійчук А.</i> Конструкції прохання в епістолярії Ольги Кобилянської	49
<i>Барчук В.</i> Двоскладні та односкладні речення: критерії розмежування	52
<i>Бялик В.</i> Вплив синтаксичної структури на зміст і стилістику перекладу художнього твору	55
<i>Вітрук Н.</i> Лексико-семантичне вираження головного члена односкладних речень апеляції в переносних значеннях	59
<i>Воробець О.</i> Мегапоширювачі та поширювачі в системі синтаксичних одиниць	62
<i>Вринчану Ф.</i> Vechi și nou în sintaxa limbii române: probleme ale terminologiei raporturilor sintactice	64
<i>Гажук-Котик Л.</i> Варіативність умовних сполучників підрядності як діалектна риса в мовленнєвій системі українських говірок північної Буковини	66
<i>Гінзбург М.</i> Як зукраїнізувати неукраїнський синтаксис офіційно-ділового мовлення	69

Горголюк Н. Когнітивні механізми декодування модальности: опозиція Я- та Він-речень у модальній грі	72
Городенська К. Новітні тенденції у сполучниковій експлікації семантико-синтаксичних відношень у складнопідрядних реченнях	75
Гуцуляк Т. Контекстно-зумовлені образні мотиваційні відношення й омонімія словотворчих афіксів.....	77
Грещук Василь, Грещук Валентина. Професор Н. В. Гуйванюк як дослідниця буковинських говірок	80
Дзись Р. Мовні кліше в медійному дискурсі	83
Дружинець М., Сікорська О. Специфіка використання діалектизмів у художньому дискурсі: погляди мовознавців	85
Дуденко О. Роль парцельованих присудків у романі Н. Гурницької «Мелодія кави у тональності кардамону»	88
Коваленко Б., Коваленко Н. Дієслівні фраземи в мові творів А. Свидницького	91
Коваль Л. Вербальні засоби гармонізації комунікативного простору сучасних українців	94
Колібаба Л., Фурса В. Оновні вияви українськоцентричності «Словника дієслівного керування»	97
Кондратенко Н. Експресивний синтаксис дискурсу соціальних мереж: особливості й тенденції	102
Конєєва О., Конєєва К. Синтаксична структура й семантика підписів до картин української художниці Соні Гукайло	105
Корнута В. Особливості китайсько-українського перекладу поезії (на матеріалі твору «Пісня про Мулань»).....	108
Кульбабська О., Якимівська Р. Лінгвосинергійна природа цитат у мовостилі Ніни Гуйванюк	111
Личук М. Конструкційна граматики як нове бачення у дослідженні фразеологізованих речень	114

<i>Лучканин С.</i> Оригінальні граматичні ідеї проф. І.К. Кучеренка та їхній перегук в історії лінгвістики	118
<i>Любімова О.</i> Віршування Теодота Галіпа (метрика та ритміка) .	122
<i>Максим'юк Н.</i> Фатична метакомунікація в контексті соціального аспекту висловлень із ілокутивною силою відмови	123
<i>Максим'юк О.</i> Синсемантичні лексеми як засоби передачі кореферентності в українському синтаксисі	128
<i>Мальцев В.</i> Зі спостережень над версифікаційною технікою Ніни Нарук	132
<i>Маркуляк Л.</i> Особливості поетичного синтаксису віршотворчості Ніни Царук	135
<i>Марчук Л.</i> Мовні засоби вираження контрарних індикаторів градації в художніх текстах	137
<i>Мельничук О.</i> Роль звертання в етикетних висловленнях (комунікативно-функціональний аспект)	139
<i>Мойсієнко А.</i> Ніна Василівна Гуйванюк як дослідник експресивного синтаксису	142
<i>Мокій А.</i> Особливості маніпуляції в рекламних текстах	145
<i>Паладяк К.</i> Проблеми метричної основи раннього румунського верлібру	148
<i>Палаш А.</i> Мовотворчість неокласиків: лінгвоестетизація слова-поняття «пісня»	150
<i>Пацаранюк Ю.</i> Функції та засоби іронії в інтернет-комунікації ..	153
<i>Попович Н.</i> Сполуки означеної та неозначеної кількості у функції детермінантів з просторовим значенням	158
<i>Прохоров М.</i> Англійськомовні епонімічні терміни сфери альпінізму та способи їх перекладу українською мовою.....	159
<i>Редьква Я.</i> Офіційне й неофіційне середньовічне назовництво на етнозмішаних територіях як свідчення закономірних етапів розвитку системи вокалізму	162

Руснак Н. Образність діалектної лексики	165
Руснак Н., Радик В. Назви ковальства в говірці села Василів Заставнівського району Чернівецької області	170
Руснак Ю. Оксюморон у мовистилі Ольги Кобилянської	173
Степаненко М. Синтаксис і семантика неофразеологізмів періоду сучасної російсько-української війни	177
Струк І. Мовленнєвий жанр залицяння в українському народнопісенному дискурсі	182
Теслицька Г. Фразеологізми як маркери розмовного синтаксису української мови	185
Томусяк Л. Умови відокремлення дуплексивів	188
Цуркан М., Навчук Г. Стилізація розмовності в сучасній літературній мові	190
Чакал І. Синтаксис давального відмінка в романі Лонга «Дафніс і Хлоя»	194
Шабат-Савка С. Толерантність як лінгвопрагматичний параметр людської комунікації: інтенційність і синтаксування. .	197
Шабат-Савка С., Гривас О. Оцінні модуси світосприйняття в контексті різнорівневих засобів мовної вербалізації	200
Шабат-Савка С., Канаці А. Українська мовна свідомість і процес спілкування	202
Шабат-Савка С., Франчук Б. Різнорівневі засоби вираження комунікативних інтенцій спонування: українсько-англійський переклад	204
Шатілова Н. Синтаксис мови письменника в наукових студіях Ніни Гуйванюк	207
Шатілова Н., Кушнірук Х. Лінгводидактичний потенціал художніх текстів Сидора Воробкевича	210

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ:
СУЧАСНИЙ СТАН
І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 75-річчю від дня
народження професора Ніни Гуйванюк

14–15 листопада 2024 р.

Відповідальна за випуск – *професор Світлана Шабат-Савка*

Технічне редагування – *Іванна Струк, Галина Тесліцька,
Наталія Шатілова*

Дизайн обкладинки – *Юліанна Віщак*

Підписано до друку 11.11.2024. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк ізографічний. Ум.-друк. арк. 11,9.
Обл.-вид. арк. 12,7. Зам. 3-12.
Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 819 від 08.04.2002 р.